

ISSN 1857-2405

R EVISTA

INSTITUTULUI NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI

Publicație științifico-practică, informativă și de drept

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.4\(67\)](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.4(67))

Nr. 4 (67), 2023

Revista este acreditată ca publicație științifică de tipul B

Revista Institutului Național al Justiției
(publicație științifico-practică, informativă și de drept)
nr. 4 (67), 2023

Redactor-șef:

Ecaterina POPA, Director interimar al Institutului Național al Justiției

Colegiul de redacție:

Sergey V. ARAKELYAN, doctor habilitat în drept, rector al Academiei de Justiție din Armenia

Cristina ROTARU-RADU, doctor în drept, director al Institutului Național al Magistraturii din România

Augustin FUEREA, doctor în drept, profesor universitar, cercetător asociat la Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române

Ruslan STEFANCIUC, doctor habilitat în drept, profesor, membru corespondent al Academiei Naționale de Științe Juridice din Ucraina

Natalia ȘUKLINA, doctor în drept, jurist emerit, profesor, prorector al Școlii Naționale de Judecători din Ucraina

Ivan PRISEAJNIUK, doctor în drept, ex-rector al Academiei Naționale a Procuraturii din Ucraina

Elchin KHALAFOV, doctor în filozofie, rector al Academiei de Justiție din Azerbaidjan

Mihai POALELUNGI, doctor habilitat în drept, conf. univ., avocat, prof. interimar ULIM

Oleg BALAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector al Academiei de Administrare Publică de pe lângă Președintele Republicii Moldova

Violeta COJOCARU, doctor habilitat în drept, profesor universitar, prorector USM

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector al USPEE „Constantin Stere”

Raisa GRECU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar la USPEE „Constantin Stere”

Ion GUCEAC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, membru titular al Academiei de Științe a Moldovei

Ion COVALCIUC, procuror-șef al Procuraturii mun. Bălți, doctor în drept, conferențiar universitar

Andrei NEGRU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, șef al Departamentului Drept Public, Facultatea de Drept, USM

Diana SÂRCU, doctor habilitat în drept, judecător la Curtea Europeană a Drepturilor Omului

Elena BELEI, doctor în drept, conferențiar universitar, șefa Departamentului Drept Procedural al Facultății de Drept, USM

Tatiana VIZDOAGĂ, doctor în drept, conferențiar universitar, USM, formator INJ

Olga DORUL, doctor în drept, conferențiar universitar, șef-interimar al Departamentului Drept Internațional și European al Facultății de Drept, USM

Adriana EȘANU, doctor în drept, conferențiar universitar la USM, formator INJ

Responsabil de procesul editorial – **Gheorghe Budeanu**

Editură și tipar:

I.S. „Tipografia Centrală”, str. Florilor 1, tel.: 022 430-360

Datele Institutului:

MD 2004, Moldova, Chișinău, str. S. Lazo, 1

tel: 022 232-755 e-mail: inj@inj.gov.md www.inj.md

Distribuire gratuită

© Revista Institutului Național al Justiției

Nota redacției

Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică al Academiei de Științe a Moldovei și Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare au decis, prin Hotărârea nr. 169 din 21 decembrie 2017, să clasifice Revista Institutului Național al Justiției drept publicație științifică de tipul B.

Revista se declară publicație științifică cu Acces Deschis, este membru Crossref și este inclusă în baza de date națională IBN și în bazele de date internaționale HeinOnline, Copernicus (ICV 2021 = 91.78) și DOAJ.

Condițiile de tehnoredactare și pentru acceptarea manuscriselor spre publicare le găsiți la rubrica Revista INJ de pe site-ul INJ – www.inj.md

SUMAR**INVITATUL NOSTRU**

Dumitru OBADĂ,

Președintele Consiliului Superior al Procurorilor 2

VIAȚA INJ: CRONICA EVENIMENTELOR 5**DREPT PENAL ȘI PROCESUAL PENAL**

Tatiana VIZDOAGĂ, Iulia BRIA. Presumția de nevinovăție în izvoarele doctrinare și normative din Europa occidentală (sec. XIX-XX) 8

Vitalie JITARIUC. Particularități de investigare a infracțiunilor săvârșite de grupările criminale organizate 15

Serghei BRÎNZA, Vitalie STATI. Presumția lipsei de consimțământ sexual în cazul victimei minore: model de inspirație pentru legiuitorul moldav? 23

Vadim SUHOV. Modificări la Codul de procedură penală: asistența juridică obligatorie în procesul penal 30

DREPT PUBLIC

Svetlana GHEORGHIEVA, Ion POSTU. Utilizarea tehnologiilor informaționale în educația deținuților: experiența străină și reglementarea juridică 37

JURISPRUDENȚĂ COMENTATĂ ȘI PROBLEME DE PRACTICĂ JURIDICĂ

Armen OGANESEAN. Aplicabilitatea jurisprudenței Curții Europene la judecarea căilor de atac 46

DREPT INTERNAȚIONAL

Olga DORUL, Cristina OLEINIC. Impactul schimbărilor climatice asupra conținutului și realizării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului: abordări definitorii 50

Alovsat Vilayet ALLAHVERDIYEV. Specificul criminologic al crimelor de război, deosebirea lor de crimele împotriva umanității și de genocid 54

SUMMARY**OUR GUEST**

Dumitru OBADĂ,

the President of the Superior Council of Prosecutors 2

NIJ LIFE: THE CHRONICLE OF EVENTS 5**CRIMINAL LAW AND CRIMINAL PROCEDURAL LAW**

Tatiana VIZDOAGĂ, Iulia BRIA. Presumption of innocence in the doctrinal and regulatory sources of western Europe (XIX-XX centuries) 8

Vitalie JITARIUC. Particularities of investigation of crimes committed by organized criminal groups 15

Serghei BRÎNZA, Vitalie STATI. The presumption of lack of sexual consent in the case of a minor victim: a model of inspiration for the moldovan legislator? 23

Vadim SUHOV. Changes to the criminal procedure code: mandatory legal assistance in criminal proceedings 30

PUBLIC LAW

Svetlana GHEORGHIEVA, Ion POSTU. Use of informational technologies in the education of detainees: foreign experience and legal regulation 37

JURISPRUDENCE COMMENTED AND LEGAL PRACTICE ISSUES

Armen OGANESEAN. Applicability of the ECHR case law within the judicial higher court remedy examination 46

INTERNATIONAL LAW

Olga DORUL, Cristina OLEINIC. The impact of climate change on the content and achievement of fundamental human rights and freedoms: defining approaches 50

Alovsat Vilayet ALLAHVERDIYEV. Criminological specificity of war crimes, their difference from crimes against humanity and genocide 54

INVITATUL NOSTRU

Dumitru OBADĂ,
*Președintele Consiliului Superior
al Procurorilor*

- **Domnule Dumitru Obadă, chiar la începutul acestui an, în ziua de trei ianuarie, ați fost ales, prin vot secret, în calitate de președinte al Consiliului Superior al Procurorilor în care ați fost selectat de Adunarea Generală a Procurorilor din 22 decembrie 2023. Pe când exercitați funcția de agent guvernamental al Republicii Moldova în fața Curții Europene a Drepturilor Omului, cunoscându-vă ca procuror cu experiență, v-am sugerat într-un interviu că s-ar putea întâmpla să fiți rechemat, dacă sistemul procuraturii va avea nevoie de profesionalismul Dumneavoastră... Acum, chiar că am vrea să știm: reîntoarcerea atât de grabnică în sistemul procuraturii a fost o „subtilă rechemare” sau o sinceră dorință a Dumneavoastră de a participa la deblocarea stării de stagnare din acest sistem?**

- Din start vreau să vă spun că sunt bucuros și onorat să mă regăsesc din nou pe paginile revistei Institutului Național al Justiției, instituție care, de altfel, este *Alma Mater* unde m-am format și eu ca procuror cu ceva timp în urmă.

Da, într-adevăr, în decembrie trecut, la Adunarea Generală a Procurorilor am fost aleși cinci membri-procurori în componența revizuită a Consiliului Superior al Procurorilor și, ulterior, eu am fost ales de către colegi

INSTITUTUL NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI ESTE O ȘCOALĂ DE MAGISTRATURĂ FOARTE IMPORTANTĂ

în funcția de președinte al acestui Consiliu. Întrebarea dumneavoastră este valabilă și a trezit interes. De ce? S-a întâmplat în situația în care mai aveam încă doi ani și ceva din mandatul de Agent guvernamental în fața Curții Europene a Drepturilor Omului. Am activat în această funcție un an și șase luni dintr-un mandat de patru ani. Vă spun sincer: a fost o chemare a mea, internă, sufletească, un impuls față de stagnarea lucrurilor în sistem. Noi avem deja peste doi ani o situație de incertitudine în sistemul procuraturii, asta - din perspectiva interimatelor care perpetuează zi de zi. Sunt deja peste doi ani de când avem și Procuror General interimar. În majoritatea procuraturilor din republică funcțiile de conducere sunt interimare. Avem zeci de colegi care stau în rând pentru finalizarea concursurilor demarate, dar nici unul dintre acestea nu a fost dus până la bun sfârșit. Fiind procuror, vocație aleasă cu mulți ani în urmă, încă de pe băncile facultății, am considerat că trebuie să revin și să pun umărul la schimbările spre bine în sistemul Procuraturii. Decizia mea de a depune cerere de demisie din funcția de Agent guvernamental a fost surprinzătoare inclusiv pentru Ministerul Justiției și pentru Guvern. Cu o zi înainte de desfășurarea Adunării Generale a Procurorilor mi-am exprimat intenția de a reveni în Procuratură.

- **Ce experiență ați acumulat aflându-vă în funcția de Agent guvernamental al Republicii Moldova în fața Curții Europene a Drepturilor Omului și cum o să folosiți respectivele învățăminte în activitatea organului de autoadministrare a procurorilor?**

- Într-adevăr, a fost o experiență excepțională pentru mine. Am cunoscut la Ministerul Justiției echipa Direcției agent guvernamental - colegi absolut fantastici, capabili, înțelepți, inteligenți care au depus și depun în continuare efort substanțial, astfel încât Moldova să aibă un cuvânt de spus și în fața judecătorilor de la Strasbourg, fapt pentru care le sunt recunoscător. Este interesantă experiența de Agent guvernamental nu doar prin perspectiva fundamentării cunoștințelor juridice, pentru a confirma ori infirma o situație juridică

sau o speță dedusă judecății judecătorilor de la Înalta Curte, dar ea mai conține și componenta diplomatică. Or, Agentul guvernamental, pe lângă prestația în fața Curții, mai interacționează și reprezintă țara în cadrul Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei, care este un organ colegial constituit din miniștrii de externe ai statelor membre ale Consiliului Europei. Iată o experiență excepțională de a avea această abordare juridico-diplomatică în fața structurilor Consiliului Europei. Pe această cale m-am convins încă o dată că anume dialogul este cheia succesului și piatra de temelie a oricărui rezultat scontat. Anume din aceste considerente îmi propun ca - și în cadrul Consiliului, și în colaborarea cu toate puterile statului - să folosesc dialogul pentru a identifica cele mai optime soluții astfel încât Justiția să triumfe și cetățeanul să aibă de câștigat.

- În ședința în care ați fost ales pe post de președinte le-ați spus colegilor din Consiliul Superior al Procurorilor că „suntem ca degetele unei mâini strânse într-un pumn, care pot da o ripostă fermă oricăror provocări de ordin intern și extern”. Care ar putea fi aceste provocări și, chiar dacă v-ați permis o metaforă, veți avea curajul să folosiți „pumnul” pentru a le riposta?

- Riposta noastră este Legea, buna credință și integritatea la orice provocare, fie internă sau externă. Metafora am folosit-o asociind membrii Consiliului ca fiind degetele mâinilor. Așa am simțit eu atunci și cred că nu am dat greș, știind că se încearcă crearea vulnerabilităților sistemice prin dezbinare, prin manipulare și dezinformare. Este important să ne ascultăm, să ne unim și, prin prestația noastră, prin mesajul pe care îl aducem publicului și procurorilor, dar și prin acțiuni concrete, să fim acel „pumn” al Legii care oferă un răspuns prompt și ferm.

- Sigur că una dintre cele mai urgente acțiuni ale Consiliului Superior al Procurorilor este acum alegerea Procurorului General. Cum decurge această acțiune? De ce s-a creat impresia că ea este tergiversată?

- De la momentul demarării concursului, acesta a fost o dată prelungit și asta a creat impresia tergiversării procedurilor. De cum am preluat funcția de Președinte al Consiliului Procurorilor, împreună cu colegii am apreciat că alegerea Procurorului General trebuie să fie prioritatea noastră numărul unu. Am fixat pentru 22 februarie curent interviul pentru candidații la funcția de Procuror General, într-o ședință anterioară am examinat admisibilitatea și am determinat care sunt candidații eligibili. În ziua de 22 februarie vom desfășura interviul, vom acorda punctajul și vom determina persoanele care urmează să fie supuse vetingului și care, ulterior, vor fi propuse Președintelui Republicii pentru alegere. Acest fapt este o prioritate, deoarece Procurorul General se află în vârful piramidei Procuraturii. De acolo, dacă construim în jos, putem fundamenta o procuratură viabilă și eficientă.

- De fapt, care sunt cele mai stringente probleme în actuala activitate a Consiliului Superior al Procurorilor?

- Actualmente, o problemă substanțială este lipsa organelor specializate din subordinea Consiliului Superior al Procurorilor. Mă refer la Colegiul de selecție și evaluare, Colegiul de disciplină, etică și Inspecția procurorilor. Anul trecut două colegii au fost comasate și, respectiv, la moment avem, din trei, doar două și ele nu sunt funcționale. Trebuie să se desfășoare mai întâi procedura de veting a procurorilor candidați, după care Adunarea Generală a Procurorilor va alege, tot așa cum s-a întâmplat și în cazul membrilor pentru Consiliul Superior al Procurorilor. Tocmai după această procedură vom putea constitui colegiile Consiliului Superior al Procurorilor. Avem proceduri nefinalizate, avem cereri și plângeri în fiecare zi, dar nu dispunem de structurile de bază cu care CSP acționează ca un organism, ca o unitate colegială.

- Domnule Președinte, cunoașteți dacă în sistemul procuraturii mai există procurori care mențin relații cu fostele grupări politico-criminale? În cazul în care mai există, ei vor încerca să se opună schimbărilor pe care Consiliul Superior al Procurorilor, dar și Dumneavoastră vi le-ați asumat atunci când ați fost investit în funcție. Aveți idee cum să curățați sistemul de asemenea persoane?

- Probabil, dar și presupun că mai există procurori sau persoane în sistemul procuraturii care mai trăiesc nostalgii după vremurile trecute, când exista o oarecare impunitate a acțiunilor exponenților sistemului judiciar și a procuraturii. Nu exclud o conexiune cu factori din extern, care își propun perturbarea stabilității justiției și sistemului procuraturii. Anume din acest motiv, mesajul meu în fața întregului corp de procurori este să începem cu o filă nouă, istorică, activitatea noastră, bazată pe coeziune, unitate, bună credință și integritate. Consiliul va întreprinde totul pentru a asigura condiții prielnice de activitate, dar, pe de altă parte, procurorii trebuie să conștientizeze că suntem la un moment de răscruce: sau demonstrăm responsabilitate și eficiență, sau rămânem un sistem eșuat. Eu sunt încrezător că vom reuși.

Sigur, evaluarea sistemului procuraturii o vom face inclusiv prin lansarea și activitatea colegiilor specializate. Vor fi procurori care au promovat controlul etic și financiar, procurori detașați - ceea ce nu a existat anterior - în Colegiul pentru selecție și evaluare și tot efortul va fi concentrat pe evaluarea performanței, determinarea faptului dacă procurorii corespund sau nu capacităților și așteptărilor sistemului procuraturii. Procurorii care nu vor promova vor fi excluși din sistem. Plus la asta, Colegiul de disciplină și etică urmează să-și exercite atribuțiile și să-și expună poziția pe încălcările disciplinare depistate.

- Conform noii legislații, începând cu 1 ianuarie 2024, Avocatul Poporului și Procurorul Ge-

neral încetează să mai fie membri de drept în Consiliul Superior al Procurorilor. Ce au provocat aceste schimbări? Faptul că Procurorul General nu mai face parte din CSP oferă mai multă libertate în activitatea acestei instituții?

- Da, într-adevăr, din unu ianuarie, Procurorul General și Avocatul Poporului nu se mai regăsesc printre membrii CSP. Procurorul General poate participa la ședințele CSP, dar fără drept de vot și numai la ședințele care au pe ordinea de zi chestiuni de prezentare a politicilor și strategiilor, nu la cele cu subiecte care vizează cariera procurorilor. Deci, Procurorul General nu are în cadrul Consiliului ponderea pe care o avea anterior.

Ministrul Justiției continuă să facă parte din componența Consiliului Superior al Procurorilor, dar, potrivit legii, va fi retras din această componență începând cu întâi ianuarie 2026. De atunci, practic, ar trebui să avem zece membri în CSP, actualmente sunt unsprezece: cinci procurori și șase ne-procurori, dintre care Președintele CSM, Ministrul Justiției, reprezentanții Academiei de Științe, Guvernului, Parlamentului și Președinției. Ponderea este de cinci la șase, dar recomandările Comisiei de la Veneția și ale Consiliului Consultativ al Procurorilor Europeni spun că în organele de autoadministrare ponderea trebuie să fie majoritară a procurorilor. Totuși, acum situația este relativ mai echilibrată decât a fost înainte. Deci, acum votul este oarecum echilibrat în Consiliu. Prin reglementările respective, ponderea votului procurorilor este mult mai substanțială. Noile reglementări vin să echilibreze, pe de o parte, puterea și discreția Procurorului General, care, anterior, era extrem de pronunțată, dar acum CSP reprezintă o contrabalansă Procurorului General. Adevărul e că doar prin colaborarea instituției CSP și a Procurorului General se pot obține rezultate remarcabile în Procuratură.

- Ați absolvit Institutul Național al Justiției, iar printre candidații la funcția de Procuror General se numără și doi absolvenți al instituției noastre – procurorii Octavian Iachimovschi și Igor Demciucin. Să înțelegem că, în sfârșit, transformările oferă posibilități de manifestare profesională și pentru cadrele mai tinere, inclusiv pentru absolvenții INJ, care promiteau și mai promit o revigorare a sistemului de drept prin profesionalism, imparțialitate și incoruptibilitate? Oare sistemul nu-i va strica și pe aceștia?

- Voi preciza că, pe lângă acești doi candidați absolvenți ai INJ, mă număr și eu, dar și un alt membru al Consiliului Superior al Procurorilor – Aliona Nestorov. Vedem că Institutul Național al Justiției este o structură viabilă care livrează cadre bine pregătite pentru sistemul de justiție.

Sunt încrezător că majoritatea absolvenților INJ au cunoștințe temeinice și dau dovadă de profesionalism în activitatea lor. Procurorii pe care i-ați menționat au deja mai mult de zece ani de activitate,

sunt formați ca profesioniști, au experiența practică necesară și se bucură de o bună reputație. Cred în verticalitatea, integritatea și corectitudinea lor, urmează, totuși, să-i evaluăm în cadrul interviului, apoi vom vedea ce ne va spune și comisia de vetting.

- Ați avut ocazia să cunoașteți din interior activitatea Institutului Național al Justiției, fiind detașat aici în funcția de formator și consilier al directorului pe un termen de doi ani. Considerați că INJ, ca parte a sistemului de justiție, face față cerințelor de specialiști apti să producă transformările pe cale de integrare europeană a Republicii Moldova?

- Sunt absolut convins că Institutul Național al Justiției este piatra unghiulară de la care trebuie să începem construcția unui sistem judiciar profesionist. Am fost parte a colectivului INJ și este o onoare pentru mine să afirm acest lucru. Am pus și eu umărul la rescrierea planurilor din instruire, re-conceptualizarea lor și pot să compar ce a fost pe timpul când eu am învățat aici și ce avem la ziua de astăzi. Este o evoluție incontestabilă. Sigur, permanent evoluăm și trebuie să învățăm lucruri noi. De aceea, Consiliul Superior al Procurorilor va menține un dialog continuu și ferm cu Institutul Național al Justiției, deoarece aici formăm viitorii procurori și judecători, dar și perfecționarea cunoștințelor procurorilor și judecătorilor aflați în funcție. Institutul Național al Justiției este o școală de magistratură foarte importantă și urmează să fie susținută de Legislativ, de Executiv și de întregul sistem judiciar.

- Ca Președinte al Consiliului Superior al Procurorilor, cum vedeți consolidarea și dezvoltarea relațiilor de colaborare cu Institutul Național al Justiției? Și încă: veți mai avea posibilitatea să veniți aici ca formator?

- Am fost și rămân formator la Institutul Național al Justiției. Chiar din a doua decadă a lunii februarie îmi voi începe aici orele pentru audienții de la formare inițială.

Trebuie să vă spun că Consiliul Superior al Procurorilor are și o Comisie permanentă de instruire care a fost instituită ca un mecanism de legătură între CSP și Institutul Național al Justiției. Timp de patru ani am fost președinte al acestei comisii de instruire. Voi verifica în continuare și voi revigora activitatea acestui organism subordonat CSP-ului. O obligație directă a CSP-ului este coordonarea și promovarea activităților de instruire, actualizarea planurilor de instruire, iar toate acestea – în coeziune cu Institutul Național al Justiției. Atenția noastră se va concentra foarte mult pe colaborarea între CSP și INJ, constituind împreună un mecanism comun care livrează procurori și judecători profesioniști.

- Vă mulțumim, domnule Președinte al Consiliului Superior al Procurorilor, și, evident, vă dorim succese în transformările programate.

VIAȚA INJ: CRONICA EVENIMENTELOR

Vizită de studiu la Centrul de Studii Juridice din Portugalia

Schimbul de informații și de experiență între instituțiile de pregătire judiciară, în special în domeniile instruirii inițiale și continuă a judecătorilor și procurorilor, a fost scopul principal al vizitei reprezentanților Institutului Național al Justiției la Centrul de Studii Juridice (CEJ) din Lisabona, Portugalia. Transferul de

expertiză a fost realizat grație Consiliului Europei în cadrul proiectului comun UE-CoE „Suport pentru reforma justiției în Republica Moldova”.

În perioada 12-13 decembrie 2023, delegația Institutului Național al Justiției – șefi de subdiviziuni, formatori și un exponent al Ministerului Justiției – condusă de Ecaterina Popa, Directoare interimară, alături de reprezentanții Consiliului Europei – Mariana Chicu, șefă a Unității din cadrul Diviziei de Programe de Cooperare, Departamentul de Standarde pentru Justiție și Cooperare Juridică, și Diana Cealic, ofițer superior de proiect, a avut o serie de discuții cu Directorul CEJ, judecător detașat al Curții Supreme - Fernando Vaz Ventura, și cu șefi de departamente, formatori (judecători și procurori detașați), specialiști IT etc.

Întrevvedere cu Șeful Oficiului Consiliului Europei

La 8 decembrie, Directoarea interimară a Institutului Național al Justiției, Ecaterina Popa, l-a primit în vizită pe Șeful Oficiului Consiliului Europei la Chișinău, Falk Lange. Aceasta este prima sa vizită la INJ de la începutul mandatului.

Cu acest prilej, au fost apreciate nivelul excelent de cooperare bilaterală și contribuția Consiliului Europei la crearea Institutului Național al Justiției din R. Moldova, precum și suportul oferit, timp de 16 ani, în vederea consolidării capacităților INJ privind pregătirea judiciară a profesioniștilor din sectorul de drept.

Părțile au subliniat importanța dezvoltării acestui parteneriat pe toate dimensiunile de colaborare, abordând noi perspective care să ofere un răspuns flexibil la nevoile emergente ce țin de formarea judiciară.

La întrevvedere au mai participat Olga Marandici, consiliera Directorului INJ, șefa Secției relații internaționale, și Tatiana Bedros, coordonatoare superioară a proiectului CoE „Consolidarea protecției drepturilor omului ale refugiaților și migranților din R. Moldova”.

La INJ au fost lansate timbre cu desene ale copiilor

Două mărci poștale, plicul „prima zi” și ștampilele speciale „Desene ale copiilor” și „Declarația Universală a Drepturilor Omului – 75 de ani” au fost lansate pe 8 decembrie la Institutul Național al Justiției. Este un proiect realizat în parteneriat cu Î.S. „Poșta Moldovei” în cadrul campaniei mondiale ONU dedicată aniversării Declarației Universale a Drepturilor Omului și are drept scop promovarea valorilor fundamentale ale drepturilor omului. Emisiunile filatelice sunt bazate pe desenele copiilor de la concursurile republicane de arte plastice cu tematici din domeniul justiției organizate de Institutul Național al Justiției și Școala de arte plastice „Alexei Șciusev” în colaborare cu Consiliul Europei și Centrul de Drept al Avocaților.

La eveniment au participat parteneri instituționali și de dezvoltare ai INJ, copii ale căror desene au servit drept prototipuri pentru respectiva serie de mărci, elevi ai Liceului Teoretic „Orizont”, filiala Buiucani, profesori, reprezentanți și audienți ai INJ etc.

În cadrul lansării au vorbit Ecaterina Popa, Directoare interimară a Institutului Național al Justiției, Vio-

leta Cojocar, Administratoare interimară a Î.S. „Poșta Moldovei”, Falk Lange, Șef al Oficiului Consiliului Europei la Chișinău, Bea Ferenci, Șefă a Oficiului ONU pentru Drepturile Omului în Moldova, Oxana Gumennaia, Adjuncta Avocatului Poporului, și Oleg Palii, Director executiv al Centrului de Drept al Avocaților.

În Uzbekistan, cu viziuni de viitor pentru formare juridică

În perioada 1-2 decembrie 2023, în Uzbekistan, la Tașkent și Samarkand, a avut loc conferința internațională „Formare juridică și cercetare în susținerea statului de drept: tendințe actuale și direcții viitoare”. Organizată cu ocazia primei aniversări a Academiei de Formare a Procurorilor și a Personalului de Investigații din Uzbekistan, evenimentul a întrunit reprezentanți ai sectorului de drept, cadre universitare, cercetători, experți din Asia și Europa. Din partea Institutului Național al Justiției au fost prezente Ecaterina Popa, Directoare interimară, și Olga Marandici, consilieră a Directorului INJ, șefa Secției relații internaționale.

În prezentarea sa, Ecaterina Popa a împărtășit experiența INJ în procesul de instruire a profesioniștilor din sectorul justiției din R. Moldova pe cele patru dimensiuni: formare inițială, formare continuă, formare formatori și e-learning. În special, s-a referit la admiterea electronică și integrarea activităților de simulare în programul de instruire inițială a viitorilor

judecători și procurori, formarea continuă a beneficiarilor INJ conform planurilor modulare care vizează diverse tematici juridice și non-juridice, bunele practici în adaptarea și instituționalizarea cu impact major a e-cursurilor HELP, precum și la importanța stabilirii parteneriatelor cu școlile de magistratură din Asia Centrală și Europa.

În cadrul vizitei, Ecaterina Popa a avut o întrevedere cu Evgeniy Kolenko, prim-adjunct al Academiei de Formare a Procurorilor și a Personalului de Investigații din Uzbekistan, la care au fost discutate direcțiile de colaborare privind formarea judiciară a beneficiarilor ambelor instituții, inclusiv pe segmentul cercetărilor științifice.

Panel de discuții la INJ cu participarea specialiștilor francezi

La 22 noiembrie, Institutul Național al Justiției a fost gazda panelului de discuții cu genericul „Implementarea eficientă a acordurilor judiciare de interes public: experiența Parchetului Național Financiar din Franța”. La întrunire au fost prezenți experți străini, inclusiv ai Parchetului Național Financiar (PNF) din Franța, conducători ai instituțiilor din sectorul justiției, judecători, procurori, audienți INJ, avocați și reprezentanți ai Ministerului Finanțelor.

Prezentă la eveniment, Ministra Justiției, Veronica Moraru-Mihailov, a remarcat: „Acordul judiciar de interes public este un nou instrument de politică penală, integrat recent în legislația națională. În calitate de fost practician, am pledat întotdeauna pentru valorificarea instrumentelor procesuale care să ducă la examinarea operativă a cauzelor, la reducerea volumului mare de dosare care se

află pe rolul instanțelor de judecată și la recuperarea mai rapidă a prejudiciilor. Expertiza franceză este foarte apreciată în Moldova, iar cooperarea dintre procurori este activă în cadrul asistenței penale reciproce”.

Claudine Justafre, expertă în domeniul recuperării bunurilor infracționale, detașată de Guvernul Franței în cadrul Președinției R. Moldova, a menționat: „Printre numeroasele reforme inițiate de Guvernul R. Moldova, trebuie să salutăm alinierea la cele mai bune practici internaționale în domeniul justiției tranzacționale: introducerea recentă a „acordului judiciar de interes public” în Codul de procedură penală, bazat pe modelul francez, va permite în viitor soluționarea mai rapidă și eficientă a cazurilor de corupție care implică persoane juridice, în interesul statului și al cetățenilor moldoveni”.

În cadrul panelului de discuții, Șefa Procuraturii Anticorupție, Veronica Dragalin, a prezentat practica acordurilor de rezoluție în Statele Unite ale Americii și a vorbit despre importanța utilizării unor astfel de acorduri în țara noastră.

Reprezentanții PNF din Franța – Jean-François Bohner, Procuror-șef, și Phillippe Jaegle, Procuror adjunct, au relatat competențele Parchetului Național al Justiției, oferind exemple de bune practici în domeniile de aplicare a Convenției Judiciare de Interes Public.

Panelul de discuții a fost organizat de Institutul Național al Justiției în parteneriat cu Ambasada Republicii Franceze în R. Moldova, la inițiativa expertului francez în recuperarea activelor, delegat de Guvernul francez la Președinția R. Moldova.

Stagiile la tribunalele și parchetele din România

În lunile septembrie și octombrie, beneficiarii Institutului Național al Justiției s-au aflat în stagii de formare profesională la tribunalele și parchetele din România. Programele de inițiere au durat câte trei zile, fiind o parte importantă în procesul de dobândire a noilor cunoștințe, de împărtășire a experiențelor și dezvoltare a competențelor profesionale.

În perioada dată au avut loc șapte stagii de practică. 18 audienți și absolvenți INJ, candidați la funcțiile de judecător și de procuror, 10 judecători și procurori în funcție au fost repartizați la Judecătoria Suceava, Curtea de Apel Iași, instanțele din circumscripția Tribunalului București, Curtea de Apel București, Parchetul de pe lângă Judecătoria Iași, unități de parchet din raza Parchetului de pe lângă Tribunalul București și la Parchetul de pe lângă Curtea de Apel București.

Pentru a cunoaște particularitățile sistemului judiciar român și a prelua cele mai bune practici în materie, beneficiarii Institutului au avut întrevederi cu omologii săi, s-au familiarizat cu activitatea magistraților români, au asistat la mai multe ședințe de judecată cu aspecte

de procedură în examinarea cauzelor civile, penale, de contencios administrativ, de insolvență etc.

Stagiile de formare profesională au avut loc grație proiectului „Consolidarea capacității instituționale a Institutului Național al Justiției din Republica Moldova” implementat de Institutul Național al Magistraturii din România în cooperare cu Institutul Național al Justiției din R. Moldova, cu sprijinul Agenției de Cooperare Internațională pentru Dezvoltare (RoAid), sub coordonarea Ministerului Afacerilor Externe din România.

Reprezentanții INJ au efectuat o vizită de studiu în România

Reprezentanții Institutului Național al Justiției au efectuat o vizită de studiu la București în perioada 15-17 noiembrie 2023. Din delegație au făcut parte angajații Centrului de Informații Juridice, precum și ai subdiviziunilor responsabile de resurse umane și de comunicare. Deplasarea în România a avut drept scop schimbul de experiență și împărtășirea bunelor practici

sub forma unor întâlniri cu exponenții instituțiilor române de formare judiciară.

Pe parcursul a trei zile, delegații Institutului au mers la Institutul Național al Magistraturii (INM) și Școala Națională de Grefieri (SNG), unde au purtat discuții privind domeniile de interes comun. La întrevederi au fost abordate aspecte ce țin de modul de integrare a tehnologiilor informaționale în procesele de formare inițială, formare continuă și formare formatori, gestionarea tehnică a admiterii și a absolvirii, gestionarea bibliotecii fizice, domeniul comunicării și al resurselor umane. Întrucât Institutul Național al Justiției este antrenat într-un amplu proces de evaluare profesională complexă și de completare a Rețelei de formatori, reprezentanții INJ au fost interesați și de procedura de recrutare a formatorilor la instituțiile de resort din România. De asemenea, a fost discutat subiectul privind experiența Institutului Național al Magistraturii și a Școlii Naționale de Grefieri privind transparentizarea procedurii de selectare a beneficiarilor la instruirea internațională.

Judecători și formatori INJ în Republica Federală Germania

În perioada 29 noiembrie - 1 decembrie 2023, un grup de judecători și formatori ai Institutului Național al Justiției au participat la o vizită de studiu în Republica Federală Germania.

Programul a inclus sesiuni de instruire privind aplicarea Codului administrativ și provocările cu care se confruntă practicienii în implementarea dispozițiilor legale. De asemenea, reprezentanții sistemului judiciar moldovenesc au vizitat Tribunalul administrativ din Köln, pentru a se familiariza cu competențele și rolul instanței în sistemul judecătoresc german, au asistat la mai multe ședințe de judecată și au discutat cu judecătorii Tribunalului subiecte ce vizează aspecte de aplicare a dreptului administrativ.

Vizita de studiu a fost organizată de Fundația Germană pentru Colaborare Juridică Internațională.

DREPT PENAL ȘI PROCESUAL PENAL

CZU: 343.1

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.4\(67\).01](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.4(67).01)

PREZUMȚIA DE NEVINOVĂȚIE ÎN IZVOARELE DOCTRINARE ȘI NORMATIVE DIN EUROPA OCCIDENTALĂ (SEC. XIX-XX)

Tatiana VIZDOAGĂ,
dr., conf. univ.,
Universitatea de Stat
din Moldova
<https://orcid.org/0000-0002-7783-5247>

Iulia BRIA,
doctorandă,
Universitatea de Stat
din Moldova
<https://orcid.org/0000-0002-2989-0524>

SUMAR

Valoarea supremă într-un stat este omul, drepturile și libertățile lui, iar recunoașterea, respectarea și apărarea acestor drepturi și libertăți reprezintă obligațiunea de bază a statului. Procesul penal este domeniul de activitate în care chestiunile referitoare la apărarea drepturilor și libertăților omului au o actualitate deosebită. Din acest considerent, o importanță aparte o are studierea evoluției istorice a mijloacelor cu ajutorul cărora legiuitorul asigură realizarea acestei obligațiuni constituționale din partea statului. Reglementările procesual-penale medievale referitoare la prezumția de nevinovăție au fost dur criticate de către oamenii de știință. Or, cel mai important eveniment care a contribuit la apariția în majoritatea legislațiilor procesual-penale a mai multor state de pe continentul european a fost Marea Revoluție franceză. Importanța ei s-a resimțit departe de hotarele Franței, exercitând o influență enormă asupra sistemului politic și juridic din mai multe state.

Cuvinte-cheie: *prezumție, nevinovăție, proces penal, stat, reglementare, drepturi, libertăți, apărare, garanție procesual-penală, valoare supremă, sistem juridic.*

Considerații preliminare

Principiul prezumției de nevinovăție în procesul penal reprezintă o regulă de bază a procesului penal și, totodată, unul dintre drepturile fundamentale ale omului.

PRESUMPTION OF INNOCENCE IN THE DOCTRINAL AND REGULATORY SOURCES OF WESTERN EUROPE (XIX-XX CENTURIES)

SUMMARY

The supreme value in a state is man, his rights and freedoms, and the recognition, respect and defense of these rights and freedoms is the basic obligation of the state. The criminal trial represents that field of activity where the issues related to the defense of human rights and freedoms are of special relevance. For this reason, it is of particular importance to study the historical evolution of the means by which the legislator ensures the fulfillment of this constitutional obligation by the state. Medieval criminal procedure regulations regarding the presumption of guilt have been harshly criticized by scientists. However, the most important event that contributed to its emergence in most criminal procedure legislations of several states on the european continent was the Great French Revolution. Its importance was felt far beyond the borders of France, exerting an enormous influence on the political and legal system of several states.

Key-words: *presumption, innocence, criminal trial, state, regulation, rights, freedoms, defense, criminal procedure guarantee, supreme value, legal system.*

Fiind un principiu relativ „tânăr” a început să se contureze acum două secole în legislația unor state. Până atunci, acuzatul era supus torturii pentru a-și recunoaște vina ori supus unor încercări – proba înecului, a focului ș.a., judecătorului rămânându-i doar sarcina de a constata dacă învinutul s-a înecat ori a fost ars de foc, cazuri în care era considerat vinovat [2, p. 37].

În literatura de specialitate se susține că prototipul prezumției de nevinovăție este regula, cunoscută încă dreptului roman – *praesumptio boni viri*, conform căreia fiecare participant la raportul juridic este considerat de bună credință până la demonstrarea contrariului. Dovedirea relei credințe a persoanei era pusă în sarcina celui care susținea acuzația [18, p. 62].

Secolul XIX și prima jumătate a secolului XX au constituit perioada recunoașterii prezumției de nevinovăție a celui acuzat în legislațiile statelor din Europa Occidentală. În acest sens, amintim legislația franceză, în care prezumția de nevinovăție și-a găsit reglementare expresă în art. 278 din Codul penal de la 1810. Cadrul de reglementare francez a constituit un model pentru legislația procesual-penală a mai multor state europene, precum Italia, Germania, Spania, Portugalia, Elveția, Olanda ș.a. [15, p. 7].

Deși prezumția de nevinovăție a apărut ca concept în Italia, iar ca reglementare în Franța, totuși, în cursul secolului XIX și în prima jumătate a secolului XX, Europa Continentală nu era încă pregătită pentru recunoașterea acestui drept. În legislațiile majorității statelor europene se prevedea doar că *nimeni nu poate fi pedepsit pentru o infracțiune sau o faptă urmărită penal, decât în baza unei sentințe definitive a judecății*.

Discuții și rezultate

1. Presumția de nevinovăție în Franța. În sursele de specialitate se susține că, deși în conținutul său clasic prezumția de nevinovăție nu s-a regăsit nici într-un act normativ francez începând cu anul 1791 și până în 1946, totuși, existau mai multe dispoziții legale care, în viziunea lor, conțineau elemente ale acestui principiu [22, p. 131-132]. Profesorul M. A. Celțov-Bebutov, în una din lucrările sale, în sprijinul acestor afirmații, susținea: „1) În caz de condamnare, inculpatul putea rămâne în libertate până la soluționarea cererii de apel sau recurs, în virtutea efectului suspensiv în raport cu sentința de condamnare; 2) În caz de numărare a voturilor jurilor, buletinele necitețe se calculau în favoarea acuzatului; 3) Paritatea voturilor jurilor privind achitarea sau condamnarea avea ca efect achitarea inculpatului; 4) Judecata cu asesori avea dreptul să suspende executarea verdictului de condamnare și să remită cauza la rejudecare, dacă

stabilea că jurii au adoptat o hotărâre greșită. Instanța nu dispunea de un astfel de drept în cazul în care jurii, din eroare, au pronunțat un verdict de achitare: 5) Situația condamnatului nu putea fi agravată, dacă acesta contesta cu apel sau recurs sentința adoptată. De asemenea, în cazul achitării inculpatului la judecarea cauzei cu participarea juraților, cererea de recurs a acuzatorului nu putea agrava situația inculpatului. Acest recurs era depus doar în interesul legii; 6) Nu se admitea reluarea examinării cauzei în privința persoanei achitate, dacă circumstanțele nou-apărute demonstrau eroarea acuzării.

În virtutea principiului prezumției de nevinovăție, inculpatul, negând faptul comiterii infracțiunii și al vinovăției sale, nu era obligat să prezinte careva probe în acest sens” [21, p. 504-505].

Însă puține din cele enunțate au legătură directă cu prezumția de nevinovăție. Or, susținem părerea că nu se atribuie la prezumția de nevinovăție concepțiile cercetătorilor francezi privind inadmisibilitatea agravării situației inculpatului în propria cale de atac; inadmisibilitatea reluării cercetării cauzei în temeiul circumstanțelor noi.

De altfel, un asemenea element important al prezumției de nevinovăție ca interpretarea dubiilor de neînălăturat în favoarea acuzatului este expus, în concepția cercetătorilor francezi ai timpului, destul de rezervat. Se vorbește foarte puțin și despre sarcina probei în cazul nerecunoașterii vinovăției [22, p. 134].

Proclamată pentru prima dată la 26 august 1789 în Declarația drepturilor omului și cetățeanului, prezumția de nevinovăție a celui acuzat a fost formulată ca garanție procesuală a libertății personale a cetățenilor [22, p. 149]. Astfel, prezumția de nevinovăție și-a câștigat autonomie, ca regulă de drept, abia în secolul XVIII, urmare a proclamării ei în Declarația franceză a drepturilor omului și ale cetățeanului din 1789 [8, p. 95], ca document principal și de principiu al Revoluției franceze de la 1789 [12, p. 120]. Articolul 9 din Declarație, în opinia majorității cercetătorilor, a ridicat la rang de lege prezumția de nevinovăție pentru prima dată în istoria omenirii [18, p. 71].

Însă în prima jumătate a secolului XX în Franța încă era aplicat Codul de procedură penală, adoptat pe timpul lui N. Bonaparte (1808), în care nu se conținea nici o normă care s-ar fi referit la prezumția de nevinovăție a acuzatului, deși anume Franța a fost primul stat din lume care a consacrat legislativ acest principiu (Constituția Franței, anii 1791-1793) [20, p. 111]. Deși în această perioadă se susținea că opera prezumția de nevinovăție, totuși, legea prevedea că: „Orice cerșetor sau vagabond, asupra căruia vor fi descoperite bunuri a căror valoare depășește suma de 100 franci și care nu va reuși să

demonstreze proveniența lor legală, vor fi supuși pedepsei conform art. 276 din prezentul cod” [17, p. 15]. Astfel, orice cerșetor sau vagabond care deținea bunuri în valoare de 100 franci era considerat infractor până nu demonstra contrariul.

Mai târziu prezumția nevinovăției va constitui expresia unor reguli principiale: a) plasarea sarcinii probei pe „umerii” acuzării; b) interpretarea tuturor dubiilor în favoarea inculpatului (*in dubio pro reo*).

Totodată, au fost date nejustificat uitării circumstanțele care au determinat materializarea formulei clasice a nevinovăției acuzatului și expunerea ei în Declarația drepturilor omului și cetățeanului. Or, în textul acesteia, prezumția de nevinovăție a fost inclusă ca o garanție în raport cu asprimea excesivă la aplicarea măsurilor preventive. Din aceste rațiuni, prezumția de nevinovăție trebuie să presupună nu doar plasarea sarcinii probei asupra acuzării și interpretarea dubiilor în favoarea acuzatului, dar și să garanteze o atitudine umană a organelor represive față de învinuit în procesul urmăririi penale și al judecării cauzei [22, p. 150].

În anul 1946, în Franța, prezumția de nevinovăție a acuzatului a fost restabilită la nivel constituțional, prin înscrierea în Constituție a textului Declarației drepturilor omului și cetățeanului din 26.08.1789.

Ținem să amintim că Codul de procedură penală francez din 1808 a fost aplicat, până în anul 1958, pe o perioadă de 150 ani. Deși în perioada de referință Codul a suportat multiple modificări și completări, totuși, prezumția nevinovăției așa și nu a fost reglementată expres.

La 1958 pe ordinea de zi a legiuitorului francez a fost pusă întrebarea privind adoptarea unui nou Cod de procedură penală. La acel timp, mai mulți juriști francezi de renume tratau prezumția de nevinovăție a acuzatului ca o calitate fundamentală a procesului penal democratic, menit să joace un rol substanțial în realizarea garanțiilor procesual penale. Principiul prezumției de nevinovăție a acuzatului, ca și alte principii importante ale procesului penal, încă avea un caracter fictiv, deoarece însuși legislația conținea prezumții contradictorii, precum art. 278. Cert însă că, în Codul de procedură penală francez adoptat în anul 1958 nu s-a găsit loc și pentru prezumția de nevinovăție a acuzatului, deși și preambulul Constituției din anul 1958 conținea textul renumitei Declarații a drepturilor omului și cetățeanului din 26.08.1789, unde era consfințită.

Astfel, în Codul de procedură penală francez nu doar că nu a fost înscrisă prezumția de nevinovăție, dar nu se reglementau nici măcar careva elemente ale acesteia [22, p. 156-158].

Deci, adoptarea noului Cod de procedură pe-

nală francez la 1958 nu a schimbat atitudinea față de prezumția de nevinovăție a acuzatului, ea fiind ignorată în continuare. Tocmai în anul 1974, când Franța a ratificat Convenția Europeană a Drepturilor Omului din 4 noiembrie 1950, ceea ce a determinat completarea legii procesual-penale franceze cu un set de principii prevăzute de Convenție: prezumția de nevinovăție (art. 6, paragraful 2 din Convenție); interzicerea torturii (art. 3 din Convenție); dreptul la libertate și siguranță (art. 5 din Convenție) ș.a.

Revenind la prezumția de nevinovăție în procesul penal francez, reținem că a fost nevoie să treacă o perioadă de peste zece ani de la ratificarea CoEDO pentru ca, sub influența opiniei publice și a juriștilor notorii, Guvernul francez să prezinte legislativului un proiect de lege unde se înscria textul prezumției nevinovăției persoanei acuzate, adoptat la 1 ianuarie 1985. Articolul 1 al acestei legi stabilea că „Până la pronunțarea hotărârii privind deținerea persoanei în stare de arest, judecătorul de instrucție, de comun cu procurorul, în prezența acuzatului și avocatului său, urmează să justifice decizia privind atragerea persoanei la răspundere penală cu respectarea prevederilor procedurii contradictorii” [14, p. 157].

Reforma procesului penal francez din 1993 a influențat substanțial faza de urmărire penală, fiind din temelie restructurate instituțiile punerii sub învinuire și aplicării arestului preventiv. Legea din 4 ianuarie 1993 a desființat conceptul de „învinuit” și activitatea de „punere sub învinuire”. În locul acestora a fost introdusă o procedură nouă referitoare la atragerea în cercetarea cauzei, urmare a cărui fapt a apărut un nou subiect – *persoana atrasă în cercetarea și examinarea cauzei* [15, p. 383].

2. Prezumția de nevinovăție în procedura penală engleză. Teoria procesului penal englez din a doua jumătate a secolului XIX – începutul secolului XX se caracteriza prin expunerea comună în sursele de specialitate a instituțiilor de drept penal substanțial și celui procedural, excepție făcând doar acea parte a procesului penal care se referea la instituția probelor și a probatoriului.

O influență substanțială asupra teoriei procesuale engleze în perioada de referință a fost exercitată de specificul dreptului penal și procesual-penal englez, care cuprindeau multiple statute, datate cu secolele XIV, XV și XVI. De altfel, continua să fie aplicat dreptul comun, bazat pe numeroase precedente, acumulate pe parcursul secolelor. De aceea, nu este de mirare că prevederile comune de ordin penal și procesual-penal „se rătăceau” în exodul de reglementări în domeniu [22, p. 136].

În viziunea lui K. Kenny, „procesul penal englez

se baza pe prezumția de nevinovăție. Judecătorul era imparțial și predispus să acorde ajutor, mai degrabă, acuzatului decât acuzării. Acuzatului de foarte puține ori i se refuza acordarea asistenței juridice gratuite” [16, p. 567].

Prezumția de nevinovăție în calitate de principiu al procesului penal englez se atribuie la categoria prezumțiilor ce pot fi răsturnate. Sensul ei constă în faptul că acuzatul este considerat nevinovat în comiterea faptei care i se incriminează până când această presupunere nu va fi răsturnată prin prezentarea probelor care dovedesc incontestabil comiterea infracțiunii.

Recunoscând prezumția de nevinovăție ca principiu de bază a procesului penal englez, profesorul K. Kenny susținea că „deși există prezumția de nevinovăție pe care se sprijină regulile referitoare la probe și probatoriu, de facto, are dreptul la existență și prezumția bunului-simț, conform căreia învinuitul, trimis în judecată după audierea sa de către magistrat este, mai mult ca probabil, vinovat” [16, p. 567-568].

„Regulile engleze privind probele și probatoriul, - susține Kenny, - sunt consecința unei particularități specifice procesului englez, care a exclus din competența judecătorilor profesioniști soluționarea chestiunilor de ordin factic, transmitând soluționarea lor jurilor neprofesioniști. În Anglia, pregătirea neprofesională a jurilor a determinat judecătorii să instituie multiple reguli privind excluderea anumitor categorii de probe care ar induce în eroare persoanele neinițiate în drept. În toate cazurile în care instanța intervine pentru a soluționa o anumită chestiune de ordin factic, ea realizează acest lucru cu ajutorul unei metode, deși mai puțin precise, însă mai ușoară – substituirea probelor cu prezumțiile apriorice” [16, p. 368].

Se arată că prezumția de nevinovăție se referă nu doar la cauzele penale, ci și la cele civile dacă, în procesul examinării lor sunt făcute declarații referitoare la comiterea unor infracțiuni. De asemenea, profesorul K. Kenny, de fapt ca și alți autori englezi, folosește sintagma „prezumția de nevinovăție” în loc de „prezumția de nevinovăție a acuzatului” [16, p. 370].

Procesul penal englez este unul contradictorial. Interesele statului în procesul urmăririi penale sunt reprezentate de acuzator, iar cele ale acuzatului – de apărător. Aceștia, de comun, sunt martorii și învinuitul audierii contradictoriale. Prin acțiunile sale judecătorul nu se implică în cercetarea circumstanțelor cauzei pentru pronunțarea sentinței, ci doar conduce ședința de judecată: admite sau respinge întrebările adresate, are o poziție imparțială și, împreună cu juriul, în baza probelor prezentate de părți, adoptă sentința.

Doar faptele concrete, prezentate și dovedite de acuzare, pot determina condamnarea inculpatului [22, p. 139-140].

Conform teoriei procesuale engleze, „onus probandi” este plasat asupra acuzatorului atunci când el prezintă atât tezele pozitive, cât și pe cele negative. Astfel, în primul rând, cel care declară trebuie să-și demonstreze propria afirmație. În al doilea rând, prevederea generală referitoare la „onus probandi” reiese din faptul că nevinovăția inculpatului este prezumată până la demonstrarea contrariului [22, p. 144].

3. Presumția de nevinovăție în procesul penal italian. În Italia, prezumția de nevinovăție a fost negată în primele decenii ale secolului XX, în special, de către criminaliștii-antropologi în frunte cu E. Ferri. El determina locul și rolul prezumției de nevinovăție a acuzatului în procesul penal în funcție de caracterul infracțiunii. În viziunea lui E. Ferri, prezumția de nevinovăție a acuzatului în procesul penal își pierdea forța juridică atunci când învinuitul nu era un simplu infractor, care din întâmplare a comis fapta, ci un recidivist, infractor profesionist, fapta comisă de el dovedind un infractor înăscut. După E. Ferri, prezumția de nevinovăție a acuzatului reprezenta o mumificare și renaștere a regulilor din trecut. El considera că, de rând cu prezumția de nevinovăție a acuzatului în procesul penal urmau să dispară și hotărârile întemeiate pe această prezumție. Astfel, în opinia lui nu putea fi considerată echitabilă soluția de achitare a inculpatului dacă părerea judecătorilor pro și contra erau egale. De asemenea, tot E. Ferri recomanda ca, de rând cu sentința de condamnare și cea de achitare, să fie pronunțate și sentințe prin care să se constate faptul imposibilității stabilirii vinovăției.

Respectiva atitudine față de prezumția de nevinovăție a acuzatului a determinat lipsa acesteia în Codul de procedură penală italian de la 1930. În nota explicativă la Cod se menționa expres că prezumția de nevinovăție a acuzatului nu a fost fixată normativ, fiind respinsă categoric din motive de absurditate. „Ea (prezumția) – se declara în nota explicativă – reprezintă o straniețate, are caracter ciudat, este legată de noțiuni depășite, întemeiate pe principiile revoluției franceze, determinând excese inconsecvente în privința garanțiilor persoanei”. Or, prezumția de nevinovăție era considerată o denaturare a sensului logico-juridic, fapt care nu o făcea admisibilă nici măcar în calitate de categorii de exprimare (*modo di dire*) [19, p. 30-31; 22, p. 146-147].

Criticată de școala pozitivistă, care pretindea o prezumție de nevinovăție pentru infractorii așa-zisi „înnăscuți” și „din obișnuință”, pentru a se putea lua împotriva lor măsuri de apărare socială chiar

ante delictum, critică însușită de legislațiile fasciste, prezumția de nevinovăție și-a găsit ulterior consacarea, tot ca o reacție împotriva terorismului judiciar [11, p. 100].

Concepțiile școlilor antropologică și pozitivistă – care explicau existența unor criminali înnăscuți, de obicei și dezechilibrul mintal – au dominat o perioadă lungă curente criminologice, ele însă fiind învinse odată cu apariția școlilor criminologice care explică geneza criminalității prin conjugarea mai multor factori de natură socio-economică, biologică etc. [8, p. 97; 10, p. 25-26].

4. Procesul penal german și prezumția de nevinovăție. Pentru a ne convinge de atitudinea negativă față de prezumția de nevinovăție a acuzatului în Germania, în anii 20-30 ai secolului XX, este destul să facem referire doar la o singură lege a acestei țări – Legea din 28 iunie 1935, care admitea pronunțarea sentințelor alternative. Sentința alternativă reprezenta hotărârea prin care inculpatul se recunoștea vinovat nu de comiterea unei anumite infracțiuni, ci de săvârșirea unei sau altei fapte. Or, se subînțelegea o sentință prin care se constata că inculpatul este vinovat de comiterea uneia din două sau mai multe infracțiuni, adică dacă nu a comis o anumită infracțiune, apoi cu certitudine a comis cealaltă faptă. Altfel spus, dacă nu s-a stabilit cu certitudine vinovăția în fapta imputată, aceasta ar însemna că vinovăția lui nu a fost demonstrată într-atâta ca dubiile în privința vinovăției acuzatului să fie excluse: dacă nu s-a stabilit că inculpatul a comis fapta de furt sau de jaf, aceasta înseamnă că nu s-a demonstrat suficient de convingător nici comiterea faptei de furt și nici comiterea actului de jaf. Fără îndoială, nu putem vorbi nici pe departe despre prezumția de nevinovăție a acuzatului [19, p. 30-31; 22, p. 147-148].

Pe de altă parte, anume în Germania, în 1933, au fost publicate mai multe lucrări dedicate cercetării unui element substanțial al prezumției de nevinovăție și anume, interpretării dubiilor în favoarea acuzatului.

Procesului penal german îi este caracteristică, în mare parte, o structură care s-a format și s-a dezvoltat sub influența dreptului francez. Este vorba despre o corelație a principiilor procesului inchiuzitor și a celui acuzatorial. Urmărirea penală și pronunțarea sentinței este divizată între două autorități: procuratura și judecata. Judecătorul, la etapa examinării cauzelor penale efectuează audierea, cercetează toate probele în acuzare, condamnă sau achită inculpatul. În Germania, procuratura are nu doar funcție de acuzare, fiind obligată, în virtutea legii, să cerceteze obiectiv și circumstanțele în apărarea persoanei. Din aceste rațiuni, procesului

penal german nu îi este caracteristic conceptul de „părți la proces”. Or, în virtutea acestui fapt nu putem vorbi despre un proces al părților chiar și în sens formal [22, p. 148].

5. Prezumția de nevinovăție în reglementările instrumentelor internaționale. De-a lungul timpului prezumția de nevinovăție nu a rămas cantonată în conceptul de regulă procedurală, depășind limitele stricte ale incidenței sale judiciare și constituind prin implicațiile sale unul dintre drepturile fundamentale ale omului. Aceasta a justificat înscrierea prezumției de nevinovăție în numeroase documente de drept internațional în care se consacrau asemenea drepturi fundamentale, aparținând oricărei persoane [4, p. 16-17; 13, p. 120-122].

Îndeosebi după al Doilea Război Mondial și în lumina noilor concepții juridico-filozofice și umanitare de unanimă consacrare în lumea civilizată bazată pe o reală ordine de drept, prezumția de nevinovăție a depășit limitele înguste ale unei reguli judiciare implicate în materia sarcinii probatoriului, ridicându-se la nivelul unui drept fără de care prerogativele umane nu pot fi acceptate ca depline în concepția juridică [12, p. 119].

Mai târziu, simțindu-se nevoia consacării acestei reguli prin documente cu caracter internațional, aceasta a fost înscrisă în art. 11 din Declarația Universală a Drepturilor Omului (1948) [6], făcându-se, în același timp, recomandarea ca legislațiile naționale ale statelor să insereze în dispozițiile lor norme privind prezumția de nevinovăție. Pot fi menționate reglementări similare existente în art. 6 paragraful 2 din Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale (1950) [5], art. 14 alin. 2 din Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice (1966) [9], respectiv, art. 48 alin. (1) din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (2007). De asemenea, se impune să menționăm și Directiva (UE) 2016/343 a Parlamentului European și a Consiliului Uniunii Europene din 9 martie 2016 privind consolidarea anumitor aspecte ale prezumției de nevinovăție și a dreptului de a fi prezent la proces în cadrul procedurilor penale.

Prezumția de nevinovăție este înscrisă ca principiu fundamental în legile fundamentale ale mai multor state-membre ale Uniunii Europene: Italia, Spania, Portugalia, Estonia, Croația, Letonia, Slovenia etc.

Înscrierea acestei prezumții în cele mai importante documente cu caracter internațional, dar și în legislațiile majorității statelor lumii, constituie o victorie împotriva concepțiilor din știința criminologiei potrivit cărora ar exista criminali înnăscuți, care au o predispoziție patologică spre săvârșirea

de infracțiuni și pentru care nu ar putea opera prezumția de nevinovăție [8, p. 95-97].

Incorporarea prezumției de nevinovăție în textul Declarației Universale a Drepturilor Omului a avut o importanță enormă. În primul rând, *de facto*, a fost recunoscută prezența unor tendințe negative în sfera procesului penal în relațiile dintre stat și acuzat, fiind constatată necesitatea depășirii lor, în virtutea faptului că însăși formula prezumției de nevinovăție a obținut forță politico-morală.

În al doilea rând, prezumției de nevinovăție i-a fost acordată o semnificație mondială, ceea ce nu a putut să nu influențeze evoluția și perfecționarea legislațiilor procesual-penale naționale.

În al treilea rând, Declarația Universală a Drepturilor Omului a deschis calea colaborării internaționale în materia asigurării drepturilor persoanelor învinuite în comiterea infracțiunilor, oferind prezumției de nevinovăție a acuzatului un anumit standard internațional, în special, în ceea ce privește atitudinea față de el până la momentul în care vinovăția acestuia nu va fi stabilită printr-o hotărâre judecătorească de condamnare definitivă.

Astfel, prezumția de nevinovăție a acuzatului s-a regăsit în sistemul drepturilor elementare ale omului, obligatorii de a fi respectate conform prevederilor Declarației Universale a Drepturilor Omului [22, p. 153].

În teoria dreptului internațional se susține că Declarația nu are forță obligatorie, ci are doar un caracter de recomandare. Însă, în opinia unor autori, Declarația Universală a Drepturilor Omului din 1948 reprezintă o excepție de la această regulă. Or, prevederile acesteia au fost recunoscute și acceptate în toată lumea în calitate de standarde, iar ea însuși a obținut caracter obligatoriu pentru toate statele în virtutea obiceiului [23, p. 84].

Convenția Europeană a Drepturilor Omului de la Strasbourg, elaborată ca expresie a voinței statelor europene de a asigura respectarea principiilor enunțate în Declarația Universală a Drepturilor Omului, proclamată de Organizația Națiunilor Unite la 10 decembrie 1948, cuprinde o dispoziție similară, prevăzută de art. 6 § 2 că „orice persoană acuzată de o infracțiune este prezumată inocentă până când vinovăția sa va fi legal stabilită”. Încă din anul 1963, Comisia Europeană a Drepturilor Omului a afirmat valoarea de drept fundamental a prezumției de nevinovăție, fapt confirmat de Curte douăzeci de ani mai târziu. Din conținutul textului Convenției rezultă că prezumția de nevinovăție presupune înainte de toate o „*acuzăție în materie penală*”, adică „o notificare oficială, emanând de la o autoritate competentă, cu privire la săvârșirea unei infracțiuni”. În această accepțiune, ea semnifică protecția unei persoane învinuite de săvârșirea unei fapte penale împotriva unui

verdict de vinovăție ce nu a fost stabilit încă în mod legal [7, p. 156].

Convenția Europeană a Drepturilor Omului a prevăzut o regulă importantă în raport cu prezumția de nevinovăție a acuzatului. Ratificarea Convenției și recunoașterea atât a dreptului persoanelor particulare de a adresa cereri în conformitate cu art. 25, cât și a jurisdicției obligatorii a Curții Europene a Drepturilor Omului, conform art. 46 reprezintă, la momentul de față, condiția obligatorie a participării în calitate de membru al Consiliului European. Toate statele membre ale Consiliului European urmează să se conformeze acestor cerințe. Or, aceste cerințe au constituit o premiză substanțială în materia acumulării practicii judiciare referitoare la documentarea cazurilor de încălcare a prezumției de nevinovăție a acuzatului. De asemenea, era stringent necesară completarea formulei abstracte a prezumției de nevinovăție a acuzatului cu un anumit conținut concret. Această chestiune a fost soluționată de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, care activează în cadrul unui sistem unic în baza aplicării dreptului internațional comun [22, p. 155-156].

Jurisprudența instanței europene a pus în evidență două trăsături caracteristice care țin de scopul și obiectul Convenției, și anume eficiența garanțiilor pe care ea le prevede și subsidiaritatea mecanismului de control instituit.

Cu privire la prima trăsătură, Curtea a statuat în sensul că obiectul și scopul Convenției impun înțelegerea și aplicarea dispozițiilor sale în așa fel încât exigențele pe care le proclamă, privitoare la drepturile reglementate, să fie respectate de toate statele contractante; orice interpretare a acestor drepturi și libertăți trebuie să se concilieze cu spiritul general al Convenției, destinat să apere și să promoveze idealurile și valorile unei societăți democratice. Pentru că, spune adeseori Curtea, scopul Convenției constă în a proteja nu drepturi teoretice și iluzorii, ci drepturi concrete și efective.

Privitor la cea de a doua trăsătură enunțată, Curtea a decis adeseori că mecanismul de apărare a drepturilor omului instituit de Convenție are un caracter subsidiar, prin raportare la sistemele naționale de garantare a acelorași drepturi [1, p. 15].

Concluzii

Despre existența și importanța prezumției de nevinovăție a acuzatului se vorbea încă în Antichitate și în Evul Mediu, însă, după cum ne relatează sursele istorice, în acele timpuri era dominantă prezumția de vinovăție. Realizarea și materializarea autentică a prezumției de nevinovăție în legislație și în activitatea organelor de drept este posibilă doar într-o societate democratică, ea re-

prezentând una din componentele obligatorii ale acesteia.

Inițial, odată cu apariția concepției teoretice și cu reglementarea normativă a prezumției de nevinovăție a acuzatului, era vorba despre patru elemente care, în cumul, formau conținutul ei: plasarea sarcinii dovedirii vinovăției persoanei în comiterea infracțiunii asupra părții acuzării; b) lipsa prejudecăților referitoare la vinovăția persoanei din partea organelor statului în procesul cercetării cauzei; c) interpretarea tuturor dubiilor în favoarea acuzatului; d) inadmisibilitatea aplicării abuzive și excesive a arestului, când, în circumstanțele concrete ale cauzei, această măsură nu este proporțională.

Codul de procedură penală al Republicii Moldova [3] consacră principiului prezumției de nevinovăție articolul 8, prin care garantează oricărei persoane acuzate de săvârșirea unei infracțiuni nevinovăția atâta timp cât vinovăția sa nu-i va fi dovedită, în modul prevăzut de legea procesual-penală, în cadrul unui proces judiciar public, acolo unde îi vor fi asigurate toate garanțiile necesare apărării sale. Vinovăția se cere constatată printr-o hotărâre judecătorească de condamnare definitivă.

Persoana nu este obligată să-și dovedească nevinovăția sa, iar concluziile despre vinovăția celui acuzat nu pot fi întemeiate pe presupuneri. Toate dubiile de neînălțurat în probarea învinuirii se vor interpreta în favoarea bănuțitului, învinuitului, inculpatului.

Referințe bibliografice

1. Bîrsan C. *Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu pe articole*. Ediția a 2-a. București: C.H. BECK, 2010. 1920 p.
2. Boroș A., Negruț G. *Drept procesual penal*. Ediția a 2-a, revizuită și actualizată. București: Hamangiu, 2020. 776 p.
3. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Nr. 122 din 14.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr. 248-251.
4. *Codul de procedură penală. Comentariu pe articole*. Volumul 1. Coordonator: M. Udriou. București: C.H. BECK, 2015. 828 p.
5. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale din 04 noiembrie 1950. Semnată de către Republica Moldova la 13 iulie 1995, Ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.1298-XIII din 24 iulie 1999. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1999, nr. 54-55/502.
6. Declarația Universală a Drepturilor Omului. Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 217 A (III) din 10.12.1948. În: *Tratate internaționale*, 2001, Vol. I, p. 11-18.
7. Mateuț Gh. *Tratat de procedură penală. Partea generală*. Volumul I. București: C.H. BECK, 2007. 816 p.
8. Neagu I., Damaschin M. *Tratat de procedură penală. Partea generală*. Ediția a III-a, revizuită și adăugită. București: Universul Juridic, 2020. 790 p.
9. Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice. Adoptat prin Rezoluția Adunării Generale a ONU nr.2200 A (XXI) din 16 decembrie 1966, art.9 alin.4. În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte*, 1998. Vol. I, p. 30-50.
10. Stefani C., Levasseur G., Merlin Jambu R. *Criminologie et science pénitenciaire*. 2e éd. Paris: Dalloz, 1970. 697 p.
11. Theodoru Gr., Chiș I.P. *Tratat de drept procesual penal*. Ediția a 4-a. București: Hamangiu, 2020. 1192 p.
12. Volonciu N. *Tratat de procedură penală. Partea generală*. Vol. I. București: Paideia, 1993. 500 p.
13. Volonciu N. *Tratat de procedură penală*. Vol. I. București: Paideia, 1996. 504 p.
14. Боботов С.В. *Правосудие во Франции*. Учебное пособие. Москва: ЕАВ, 1994. 198 с.
15. Головки Л.В. *Дознание и предварительное следствие в уголовном процессе Франции*. Москва: Спарк, 1995. 130 с.
16. Кенни К. *Основы уголовного права*. Под редакцией Б.С. Никифорова. Москва: Иностранная Литература, 1949. 599 с.
17. Ларин А. М. *Презумпция невиновности*. Москва: Наука, 1982. 152 с.
18. Морквин В. А. *Правовые презумпции в уголовном судопроизводстве России*. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Тюмень, 2008. 243 с.
19. Полянский Н.Н. *Доказательства в иностранном уголовном процессе*. Юридическое Издательство Министерства СССР. Москва: Юридическое издательство МЮ СССР, 1946. 142 с.
20. *Хрестоматия по всеобщей истории государства и права*. Том 2. Под редакцией К.Н. Батыра и Е.В. Поликарпова. Москва: Юристъ, 1996. 520 с.
21. Чельцов-Бебутов М.А. *Курс советского уголовно-процессуального права*. Том 1. Москва: Госюриздат, 1957. 839 с.
22. Шахкелдов Ф.Г. *Концептуальные аспекты презумпции невиновности в уголовном процессе: генезис и теория совершенствования*. Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук. Майкоп, 2006. 379 с.
23. *Юридический энциклопедический словарь*. Под редакцией В.Е. Крутских. 3-е издание, переработанное и дополненное. Москва: Инфра, 2000. 1235 с.

CZU: 343.341

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.4\(67\).02](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.4(67).02)

PARTICULARITĂȚI DE INVESTIGARE A INFRAȚIUNILOR SĂVÂRȘITE DE GRUPĂRILE CRIMINALE ORGANIZATE

Vitalie JITARIUC,
doctor în drept,
lector universitar,
Decanul Facultății de Drept
și Administrație Publică,
Universitatea de Stat
„B.P. Hașdeu” din Cahul
[https://orcid.org/
0000-0002-9361-4460](https://orcid.org/0000-0002-9361-4460)

SUMAR

Criminalitatea organizată, ca fenomen socialmente extrem de periculos, este menționată de multe ori, pe bună dreptate, ca fiind o criminalitate „perfectionată”. Desigur, infracțiunile comise de grupările criminale organizate s-au manifestat întotdeauna printr-un grad de pericol social mult mai avansat decât faptele comise, în particular, de persoane. În primul caz, în activitatea infracțională sunt antrenate mai multe persoane, unite printr-un scop unic infracțional, pregătiți pentru realizarea lui, și sunt cauzate prejudicii substanțiale, ceea ce determină un anumit specific al mecanismului activității criminale și în raport cu particularitățile metodice de cercetare a unor asemenea fapte.

Elaborarea unui mecanism metodic-criminalistic sigur de investigare a faptelor infracționale comise de grupările criminale organizate este un lucru posibil de realizat pe durata mai multor ani. În conținutul acestui articol a fost întreprinsă o încercare de sistematizare a materialului faptico-doctrinar referitor la metodele identificare, descoperire și investigare a activității infracționale organizate și elaborarea, în baza lor, a recomandărilor criminalistice corespunzătoare. Or, studiul nu are ca scop examinarea întregului spectru de probleme actuale în domeniul investigării faptelor comise de grupurile criminale organizate, reflectând doar unele chestiuni legate de eficientizarea cercetării acestor categorii de infracțiuni.

Cuvinte-cheie: criminalitate organizată, grup criminal, investigare, organ de urmărire penală, ofițer de investigații, versiune, planificare, acțiuni de urmărire penală, măsuri operativ-investigative, probe.

PARTICULARITIES OF INVESTIGATION OF CRIMES COMMITTED BY ORGANIZED CRIMINAL GROUPS

SUMMARY

Organized crime as an extremely socially dangerous phenomenon is often referred to rightly as „improved” crime. Needless to say, crimes committed by organized criminal groups have always manifested themselves in a much more advanced degree of social danger than deeds committed, in particular, by individuals. In the first case, in the criminal activity are involved several persons united by a single criminal purpose, prepared for its realization, and a substantial damage is caused, which determines certain specific features of the mechanism of criminal activity and, respectively, defines the methodological particularities of investigation of such deeds.

The elaboration of a secure methodological and forensic mechanism for investigating the criminal deeds committed by organized criminal groups is a possible thing to achieve over several years. In the content of this article, an attempt was made to systematize the factual and doctrinal material regarding the methods of identification, discovery and investigation of the organized criminal activity and the elaboration, based on them, of the corresponding forensic recommendations. However, the study does not aim to examine the full range of current issues in the field of investigation of the deeds committed by organized criminal groups, reflecting only some issues related to streamlining the investigation of these categories of crimes.

Key-words: organized crime, criminal group, investigation, criminal prosecution body, investigating officer, version, planning, criminal prosecution actions, operative-investigative measures, evidence.

Introducere

Nivelul pe care l-a atins crima organizată în prezent este rezultatul acțiunii simultane a mai multor factori de naturi diferite. Dintre factorii politici s-a menționat creșterea posibilităților de deplasare dintr-o țară în alta, ca urmare a politicii de deschidere a frontierelor, a slăbirii și chiar a desființării controalelor vamale, fapt ce a constituit un factor de proliferare a actelor de crimă organizată [8, p. 23].

Criminalitatea organizată a apărut ca urmare a unei politici economico-sociale care „strângula” inițiativele economice și de afacere, tendința spre flexibilitate, restructurarea rapidă a vieții de toate zilele cu luarea în calcul a exigențelor și cerințelor de ordin economico-social. Toate acestea, într-o mare măsură, au contribuit la destabilizarea și denaturarea bazei economice, creșterea infraționalității în domeniul afacerilor, apariția sustragerilor de proporții, apariția economiei tenebre care funcționează paralel cu cea oficială.

Investigarea și combaterea eficientă a criminalității organizate, după cum ne demonstrează și practica organelor de drept, are sorți de izbândă, în special, în cazurile în care se bazează pe identificarea și soluționarea corespunzătoare a tuturor chestiunilor ce țin de eradicarea acestui fenomen, pe instituirea unui cadru normativ corespunzător în mai multe domenii (penal, procesual-penal, administrativ, civil, financiar, fiscal, operativ-investigativ etc.).

Reținem și faptul că, din păcate, lupta cu infraționalitatea organizată înregistrează o lipsă substanțială de măsuri hotărâtoare din partea mai multor factori de decizie de diferite nivele. Or, acest lucru ne lasă impresia că la noi, *de facto*, încă nu a început adevărata luptă cu grupările criminale organizate și corupția.

În aceste condiții, un rol deosebit și o importanță aparte o are identificarea direcțiilor de bază și a particularităților metodologice de constatare, cercetare, combatere și prevenire a faptelor prejudiciabile comise de către grupările criminale organizate. Reieșind din acest fapt, în prezentul studiu ne-am străduit să marcăm, să materializăm unele particularități metodice referitoare la cercetarea infraționalilor comise de către grupările criminale organizate.

Metodologia și sursele cercetării

Baza metodologică a cercetării este constituită din tezele metodei dialectice de percepere

re a fenomenelor sociale care au făcut posibilă reflectarea corelației dintre forma și conținutul obiectului de cercetare. În cadrul articolului au fost, de asemenea, aplicate concepțiile teoretice generale și metodele de cercetare caracteristice științei criminalistice. În procesul soluționării sarcinilor trasate am folosit un spectru larg de metode: gramaticală, sistemică și logică, precum analiza, sinteza, inducția și deducția.

Baza teoretică a cercetării este constituită din legislația caracteristică mai multor ramuri de drept, din rezultatele analizei literaturii de specialitate din domeniul criminalisticii, dreptului penal, dreptului procesual penal și al activității speciale de investigații. În procesul elaborării articolului au fost utilizate lucrările savanților cercetători din Republica Moldova și din alte state.

1. Reflecții de ordin general privind investigarea infraționalilor săvârșite de grupările criminale organizate.

Faptele penale întâlnite în acest gen de infraționalitate pot fi foarte greu incriminate prin lege, deoarece acestea implică o diversitate de activități infraționale, sancționate în mod individual de legiuitor, acestea având o arie de cuprindere greu de delimitat cu exactitate [13, p. 167].

Investigarea activității infraționale a grupărilor criminale organizate începe fie în baza materialelor obținute prin activitatea specială de investigații, fie urmare a verificării informațiilor obținute din alte surse (de la persoanele fizice și juridice, prin mijloacele de informare în masă etc.) sau în legătură cu depistarea nemijlocită a faptei prejudiciabile ce comportă semne ale activității criminale organizate.

Datele operativ-investigative în asemenea cazuri ajung la organele de drept, de obicei, sub formă de informații colectate prin chestionare, prin culegerea de informații despre persoane și fapte, prin studierea obiectelor și documentelor, experimentele operative și infiltrarea colaboratorilor confidențiali. Aceste informații operativ-investigative reflectă diverse evenimente și fenomene ce țin de activitatea criminală organizată. În ele se pot regăsi informații faptice despre împrejurări esențiale și accesorii, despre sursele lor. Pe alocuri, ele sunt mai puțin substanțiale, nu sunt obținute dintr-o sursă care inspire încredere etc. Din acest considerent, este extrem de importantă aprecierea procesuală corectă a acestor materiale din punct de vedere al plenitudinii, veridicității, sursei și posibilității

transformării în material probator procesual-penal în procesul investigațiilor.

Datele secrete care se conțin în documentele operative sunt prezentate, de obicei, sub formă de acte informative și nu în original. Rezultatele activității speciale de investigație pot avea și forma unei comunicări oficiale generalizate (adeverință-memorandum) [18, p. 120-121].

Deci, după cum arată practica, cauzele penale referitoare la infracțiunile săvârșite de grupările criminale organizate sunt pornite, de obicei: 1) în baza datelor speciale de investigație, după ce ofițerul de urmărire penală sau procurorul respectiv a luat cunoștință de materialele dosarului special (operativ) și de evaluarea acestora; 2) în cazurile comiterii unor infracțiuni grave sau deosebit de grave, când la etapa inițială se stabilește că la ele au participat membrii unei sau altei grupări criminale; 3) în situațiile apărute inopinat de săvârșire a unor infracțiuni cu caracter organizat.

2. Condițiile investigării eficiente a infracțiunilor săvârșite de grupările criminale organizate.

O condiție importantă a cercetării eficiente și descoperirii infracțiunilor săvârșite de grupările criminale organizate este pornirea la momentul oportun a cauzei penale, efectuarea neîntârziată a acțiunilor inițiale de urmărire penală și a măsurilor speciale de investigație [6, p. 492]. Este rațional, din punct de vedere al activității speciale de investigație, să percepem noțiunea de „condiții concomitente” (care contribuie la dezvoltarea comportamentului infracțional și la comiterea infracțiunilor) în calitate de fapt accesoriu, tangențial, care contribuie la cunoașterea etapelor activității infracționale. Operarea cu faptele accesorii în cadrul asigurării informaționale operativ-investigative a probatoriului constă în faptul că ele (faptele accesorii), în calitate de categorii social-criminologice (condiții), nu sunt luate în calcul de făptuitori, nu sunt conștientizate pe deplin sau sunt ignorate în raport cu deghizarea activității infracționale.

Totodată, faptele accesorii explică motivele infracțiunii, modalitatea de operare a făptuitorilor, face posibilă delimitarea cercului de persoane informate despre condițiile care au facilitat comiterea faptei, explică geneza situațiilor criminogene. Este evident că informația operativ-investigativă referitoare la faptele accesorii și condițiile comiterii infracțiunilor reprezintă rezerva substanțială a asigurării informaționale a măsurilor speciale de investigații pe segmentul

descoperirii și dovedirii faptelor infracționale [3, p. 170].

Ofițerii de urmărire penală, pe parcursul luării de cunoștință cu materialele operativ-investigative puse la dispoziție, urmează să studieze informațiile care se regăsesc în fiecare raport, adeverință, act, proces-verbal, alte documente operative din punct de vedere al respectării prevederilor legii în procesul obținerii, al conținutului și sursei din care au fost acumulate. Urmează să se țină cont și de faptul că materialele operativ-investigative prezentate trebuie să fie însoțite de informații precum timpul, locul, împrejurările obținerii de date, ridicarea obiectelor și documentelor, obținerea înregistrărilor audio-video, a fotografiilor, mulajelor etc. Trebuie să fie descrise semnele individuale și particularitățile obiectelor și documentelor prezentate, să fie descifrate înregistrările audio-video realizate pe cale operativ-investigativă.

În procesul aprecierii informațiilor obținute urmează să atragem atenție la faptul care din ele sunt acumulate cu autorizarea conducătorului subdiviziunii specialitate și pentru care este necesară prezența autorizării din partea procurorului sau a judecătorului de instrucție.

După începerea urmăririi penale, urmează a fi soluționată chestiunea legată de anexarea materialelor obținute pe cale operativ-investigativă la cauza penală și posibilitatea utilizării lor în calitate de probe. O parte din aceste materiale pot fi folosite în calitate de documente, cealaltă parte se materializează prin efectuarea cercetărilor, perchezițiilor, ridicărilor, reținerilor, prin dispunerea și efectuarea expertizelor judiciare. Pot fi audiați în calitate de martori ofițerii de investigație care au participat la efectuarea măsurilor operativ-investigative, colaboratorii confidențiali ai organelor operativ-investigative, cu respectarea ordinii de desecretizare a informațiilor referitoare la ei.

Dacă din conținutul materialelor parvenite din alte surse nu se regăsesc semne certe și suficiente ale activității criminale organizate, se inițiază verificări în această privință cu participarea organelor operative de investigații. Totodată, este necesar să facem rost de toate informațiile operativ-investigative posibile, legate de materialul recepționat și să acumulăm datele relevante care indică asupra faptului activității criminale organizate [18, p. 121-122].

Deși primele acțiuni de urmărire penală în cauzele împotriva criminalității organizate, în virtutea caracterului specific al situațiilor de cercetare, cer o reacționare promptă pentru a preveni acțiunile

anumitor persoane care distrug urmele infracțiunii sau alte împrejurări, cu risc de pierdere a probelor, gradul de urgență a lor în fiecare caz este diferit. Apariția temeiului și alegerea momentului de realizare a lor, în unele cazuri, poate fi stabilită doar de ofițerul de urmărire penală, iar în altele – nu depinde de el. De exemplu, în situația în care există deja un dosar special (operativ) cu probe suficiente ale activității criminale a unui grup de persoane, momentul realizării materialelor date îl decide, în mod planic, ofițerul de urmărire penală, de comun acord cu lucrătorul operativ. Însă, în cazul în care infracțiunea nu este identificată în mod inopinat în momentul săvârșirii ei sau imediat după aceasta, realizarea materialelor se va face neîntârziat [6, p. 493].

3. Semne ale activității grupărilor criminale organizate. La începerea urmăririi penale în privința unui fapt criminal în care se reflectă, se regăsesc unele semne ale activității criminale organizate, este necesar să ne concentrăm toate eforturile pentru identificarea mai multor semne care ne vorbesc anume despre un asemenea gen de activitate infracțională. Or, sistematizarea datelor practicii de urmărire penală ne indică, în acest sens, asupra următoarelor semne: a) premeditarea, cinismul faptei, însoțit de pregătirea ei minuțioasă; b) modalitatea complexă de comitere a faptei și posibilitatea realizării ei doar cu participarea mai multor executori cu divizarea clară a rolurilor; c) urme ale unei supravegheri îndelungate, minuțioase și camuflate asupra obiectului atentatului criminal; d) prezența urmelor infracțiunii care vorbesc despre dotarea tehnică avansată a membrilor grupului criminal; e) selectarea bine chibzuită, rațională a obiectului atentatului criminal (structuri bancare, comerciale, care dispun de bunuri și valori obținute inclusiv de pe urma tranzacțiilor comercial-financiare criminale; cetățeni care dispun de sume bănești și bunuri de valoare dobândite pe căi ilegale etc.); f) modalități sofisticate, rapide și agere de realizare a bunurilor obținute pe cale criminală; g) prezența datelor operativ-investigative care indică la legătura faptei comise cu activitatea grupării criminale aflată sub controlul organelor de drept; h) comportamentul specific al persoanelor reținute ca fiind bănuite de comiterea infracțiunii (comportament cinic, împotrivirea urmăririi penale, negarea, confruntarea cu reprezentanții organelor de drept etc.); i) lipsa martorilor, neinformarea lor, nesinceritatea martorilor și a părților vătămate; j) mobilizarea rapi-

dă a „mijloacelor de autoapărare”, caracteristice anume pentru grupările criminale organizate care dețin legături corupționale, grupe de securitate, avocați proprii (amenințarea reprezentanților organelor de drept, presiunea din partea persoanelor cu influență, antrenarea celor mai buni avocați pentru participare la investigarea cauzelor etc.).

Această listă de semne nu este exhaustivă. Totodată, după cum indică practica organelor de urmărire penală, semnele specificate supra sunt suficiente pentru a contura urmele activității criminale organizate atât până la inițierea investigațiilor, cât și în procesul cercetării [18, p. 123-124].

4. Informațiile privind comiterea infracțiunilor de către grupările criminale organizate.

Procesul depistării semnelor privind activitatea grupărilor criminale organizate, în absența materialelor operativ-investigative privind preluarea, studierea activității lor, derulează treptat și succesiv. Inițial, la prima etapă se stabilește faptul comiterii infracțiunii de către un grup de persoane. Apoi verificăm dacă aceste persoane sunt membri ai unui grup criminal organizat.

Informații în sensul că infracțiunea investigată a fost comisă de un grup criminal organizat obținem, de obicei, din surse primare (cereri, plângeri, comunicări) adresate organului de urmărire penală, din diverse activități de control și informațiile acumulate de pe urma activității speciale de investigații, prin examinarea urmelor descoperite în cadrul cercetării la locul faptei. Asemenea informații pot oferi amprente digitale, urmele de încălțăminte, gloanțele trase și tuburile de cartușe, armele infracțiunii, particularitățile mecanismului și modalitățile comiterii faptei. Informații relevante cauzei pot fi obținute și din declarațiile martorilor și a părților vătămate.

A doua etapă, cea mai complicată, are nu doar sarcina de a identifica informațiile inițiale necesare, dar și de a obține și folosi întregul spectru de informații operativ-investigative, care vorbesc despre prezența sau absența în localitatea, regiunea dată, a grupurilor criminale care ar fi putut comite fapta investigată. Or, identificarea datelor din conținutul informațiilor operativ-investigative inițiale care vorbesc despre activitatea unor grupări criminale organizate asigură nu doar perspectiva urmăririi penale și a judecății, ci și planificarea lizibilă a cercetării. Investigarea ulterioară trebuie axată nu doar pe verificarea activității anume a unui grup criminal organizat, ci și pe stabilirea existenței sale reale, pe scopul

creării, numărul, structura, caracterul împărțirii rolurilor și funcțiilor pe interior, localizarea grupului criminal etc. [18, p. 169-170].

5. Particularitățile etapei inițiale și etapei ulterioare de cercetare a infracțiunilor săvârșite de grupările criminale organizate.

Particularitățile etapei inițiale de cercetare a infracțiunilor săvârșite de grupările criminale organizate sunt: a) numărul și volumul mare al acțiunilor de urmărire penală și al măsurilor speciale de investigație care trebuie îndeplinite la etapa dată de cercetare; b) necesitatea unei interacțiuni bine organizate a ofițerului de urmărire penală și a lucrătorilor operativi până la începerea urmăririi penale. Planificarea coordonată, în comun, a acțiunilor procesuale și a măsurilor speciale de investigație; c) accesul maxim al ofițerului de urmărire penală la informația obținută în urma măsurilor speciale de investigație; d) importanța deosebită a asigurării organizaționale, tehnice și criminalistice a etapei inițiale de cercetare a infracțiunilor săvârșite de către membrii structurilor criminale organizate. Necesitatea antrenării, la această etapă, a unui număr important de forțe și mijloace ale organelor de drept, precum și specialiști din diverse domenii; e) necesitatea efectuării mai multor acțiuni procesuale și speciale de investigații concomitent pentru a nu admite tentative de eschivare a infractorilor de la urmărirea penală sau imixtiune în acțiunile procesuale ale unor persoane cointeresate de mușamalizarea cazului respectiv; f) luarea măsurilor de securitate personală de către fiecare participant la procesul de cercetare și pentru membrii familiilor acestora [5, p. 169-170].

La etapa ulterioară de cercetare a infracțiunilor săvârșite de grupările criminale organizate situațiile și sarcinile organului de urmărire penală se determină pornind de la următorii factori: 1) caracterul și volumul probelor acumulate pe cauza cercetată, veridicitatea acestora; 2) numărul persoanelor bănuite și reținute sau arestate pe cauza dată; 3) existența datelor referitoare la unele persoane sau verigi vulnerabile din rândul sau structura grupării criminale; 4) existența forțelor, mijloacelor și condițiilor suficiente de activitate a organului de drept în lupta cu criminalitatea organizată; 5) dacă a reușit sau nu ofițerul de urmărire penală sau procurorul să încline spre colaborare pe cineva din rândul membrilor formațiunii criminale organizate; 6) dacă a fost sau nu identificat și atras la răspundere penală con-

ducătorul grupării criminale care a organizat săvârșirea infracțiunii cercetate etc. [6, p. 499].

Stabilirea semnelor privind activitatea unui grup criminal organizat la comiterea infracțiunii ne permite să înaintăm versiunea că nu este vorba doar de o singură faptă comisă. Înaintarea unei asemenea versiuni obligă organul de urmărire penală să lărgescă cercul activității de prospecțiune și cognoscibilă în cauza penală.

Atâta timp cât nu este stabilit faptul comiterii infracțiunii investigate de către un grup criminal organizat, ea poate fi cercetată conform metodicii obișnuite privind investigarea anumitor categorii de infracțiuni. Totodată, organul de urmărire penală urmează să ia în calcul posibilitatea reală a comiterii faptei de către un grup criminal organizat. De asemenea, este necesar să stabilim dacă fapta investigată este una de bază pentru această grupare criminală.

În caz de stabilire a faptului comiterii infracțiunii de către un grup criminal organizat, în vederea identificării domeniilor și direcțiilor de activitate ale acestuia, trebuie să corectăm metoda de investigare, nu doar sub aspect tehnic, ci și organizațional. Acest ultim aspect presupune crearea grupurilor comune din ofițeri de investigație și ofițeri de urmărire penală, organizarea interacțiunii corespunzătoare cu organele operativ-investigative (orientarea ofițerilor de investigații spre obținerea informațiilor necesare prin intensificarea metodelor de căutare analitică).

De asemenea, este necesar să ne clarificăm cât de repede posibil în structura, legăturile ierarhice și obligațiunile funcționale ale membrilor grupării criminale. În procesul studierii particularităților grupării criminale urmează să luăm în calcul faptul că, de obicei, este mai ușor să colectăm inițial informații despre cele mai slab apărute verigi, componente ale organizației criminale, activitatea lor nefiind camuflată minuțios. La ele se atribuie grupurile de executori, intermediari, personalul de serviciu etc. Identificarea membrilor acestor structuri, lucrul operativ-investigativ și de urmărire penală cu aceste persoane, organizat corespunzător din punct de vedere tactico-psihologic, ne pot pune la dispoziții informații substanțiale referitoare la multiple laturi ale funcționării grupării criminale organizate și liderii ei [18, p. 125-126].

Este extrem de important ca, în baza informațiilor acumulate, să urmărim caracterul și frecvența participării acestui grup la activitățile criminale, să identificăm membrii de bază și cei de rând ai formațiunii, reprezentanții verigii medii și superi-

oare din cadrul grupului, să stabilim legăturile de corupție folosite de către liderii grupării.

Totodată, obținerea oportună a informațiilor în privința liderilor grupului criminal, despre cei mai activi și devotați membri, va face posibilă aplicarea unei „lovituri” neașteptate asupra „nucleului intelectual” al grupării, va dezorganiza activitatea infracțională a acestuia și va neutraliza opunerea de rezistență a organelor de drept [15, p. 221-223].

Totuși, identificarea conducătorilor, organizatorilor și altor lideri ai grupărilor criminale organizate reprezintă o sarcină dificilă. Pentru a o soluționa, este rațional să studiem funcțiile tipice ale conducerii grupărilor criminale organizate. La acestea, literatura de specialitate atribuie: a) asigurarea informațională a activității infracționale, care urmărește identificarea, selectarea obiectelor atentatelor criminale, acumularea informațiilor referitoare la ele, studierea sistemului de pază și a căilor de acces, căutarea complicilor și a mijloacelor tehnice necesare etc.; b) luarea hotărârii privind comiterea actului criminal, privind alegerea locului, timpului, modalității de comitere și tănuire; c) organizarea executării hotărârii privind comiterea actului criminal, legată de informarea executorilor, instructajul lor, pregătirea psihologico-volitivă necesară a executorilor, repartizarea rolurilor între executori etc.; d) controlul și reglarea desfășurării activității infracționale.

În procesul cercetării faptei, depistarea informațiilor care se referă la realizarea funcțiilor specificate supra ne permite să stabilim prezența unei „conduceri”, specifice pentru gruparea criminală organizată și cercul ei de subiecți [17, p. 20].

6. Operațiunile criminalistice în procesul investigării faptelor comise de grupările criminale organizate. Pe categoria vizată de cauze penale, pentru realizarea sarcinilor urmăririi penale, este necesar să realizăm un număr cu mult mai mare de operațiuni criminalistice, în special - la faza inițială a investigațiilor. În particular, este vorba despre următoarele operațiuni: prevenirea și curmarea actelor criminale începute și în curs de pregătire; reținerea făptuitorilor în flagrant; identificarea infractorilor în baza semnalmentelor exterioare și în baza altor date; stabilirea locului de aflare a ostaticilor și eliberarea lor; interceptarea și înregistrarea comunicărilor și a imaginilor; identificarea legăturilor și schemelor de corupere; controlul operațiunilor cu obiectele scoase din circuitul civil; asigurarea protecției victimelor și a martorilor etc. [18, p. 128].

Cunoștințele de care dispun organele de urmărire penală nu întotdeauna sunt suficiente pentru descoperirea și valorificarea anumitor probe, semnalarea și interpretarea faptelor importante pentru cauză. Sunt frecvente situațiile în care punerea în evidență a acestora presupune participarea în activitatea de urmărire penală a persoanelor competente din diferite domenii de activitate umană. Or, metodologia nechibzuită de aplicare a cunoștințelor speciale în cadrul măsurilor speciale de investigații și la acțiunile ulterioare de urmărire penală au ca efect pierderea probelor. În acest context, susținem că expertologia și criminalistica contribuie activ la utilizarea realizărilor progresului tehnico-științific pentru susținerea organelor de drept în activitatea lor de descoperire și cercetare a infracțiunilor, la demascarea învinuitorilor și identificarea cauzelor și condițiilor care au contribuit la comiterea faptelor socialmente-periculoase [7, p. 43].

Deci, pentru obținerea rezultatelor dorite la investigarea acestei categorii de cauze penale o importanță majoră are aplicarea iscusită a tehnicii criminalistice și a cunoștințelor de specialitate. Acest lucru este de importanță majoră, deoarece la investigarea actelor infracționale făptuitorii, de regulă, nu fac declarații veridice, nu recunosc faptele comise, împiedică activitatea organului de urmărire penală, iar obținerea informațiilor care demască infractorii din alte surse (de la victime, martori) nu este întotdeauna posibilă, din motive de frică sau influențare. Din acest considerent, fără deținerea surselor materiale probatorii, este foarte dificil să investigăm asemenea fapte. În asemenea condiții, trebuie aplicate destul de larg înregistrarea audio-video, fotografia judiciară, interceptarea și înregistrarea comunicărilor sau a imaginilor, monitorizarea conexiunilor comunicațiilor telegrafice și electronice, documentarea cu ajutorul metodelor și mijloacelor tehnice, precum și localizarea sau urmărirea prin sistemul de poziționare globală (GPS), diverse mijloace tehnice folosite în cadrul activității speciale de investigații.

Pentru investigarea reușită a faptelor comise de grupările criminale organizate este necesar să utilizăm la maximum și cu profesionalism datele din evidențele criminalistice, din sistemele automatizate de informare și căutare referitoare la persoanele implicate în activitatea acestor grupări, informațiile privind faptele similare deja investigate sau aflate în proces de cercetare [18, p. 129-130].

Scopul evidențelor criminalistice (inclusiv al celor operativ-investigative) constă în asigurarea organelor de drept cu informația oficială necesară pentru identificarea unor persoane, obiecte, precum și contribuția corespunzătoare la verificarea unor date. Eficiența folosirii evidențelor criminalistice crește substanțial în legătură cu aplicarea mijloacelor de automatizare și a tehnicii de calcul, ceea ce permite diminuarea vizibilă a termenelor de prelucrare a interpelărilor și identificarea corelației dintre obiectele înregistrării criminalistice [2, p. 142].

7. Corelarea activității organului de urmărire penală cu cea a serviciilor operativ-investigative în cadrul cercetării infracțiunilor săvârșite de grupările criminale organizate.

Activitatea comună a ofițerilor de urmărire penală și a ofițerilor de investigații în procesul investigării infracțiunilor comise de grupările criminale organizate trebuie coordonată cu planul de urmărire și să se bazeze pe rezultatele aprecierii comune a situațiilor operativ-investigative și de urmărire penală. De regulă, ea demarează odată cu începerea urmăririi penale și continuă până la transmiterea materialelor cauzei în instanța de judecată. Totodată, ofițerul de urmărire penală trebuie să se afle în contact permanent cu ofițerii de investigații, să lectureze informațiile nou-obținute, să le confrunte cu materialele urmăririi penale etc. [18, p. 132].

Colaborarea organelor de urmărire penală cu serviciile operative, ca formă specifică de interacțiune, se impune de necesitatea corelării mijloacelor și metodelor de lucru ale structurilor menționate, conjugării competențelor pe care acestea le posedă.

Întrunirea mijloacelor, forțelor și inteligenței de specialitate proprii celor două organe, oarecum autonome pe plan funcțional și administrativ, este în măsură să ridice esențial randamentul activității lor și, în consecință, capacitatea de a combate fenomenul infracțional [4, p. 291-292].

8. Particularitățile tactice ale acțiunilor de urmărire penală în procesul investigării infracțiunilor comise de grupările criminale organizate.

Reținem și faptul că particularitățile tactice ale acțiunilor de urmărire penală pe categoria vizată de cauze sunt determinate de complexitatea obținerii și fixării probelor și, respectiv, de necesitatea obținerii unui număr cât mai mare de corpuri delictive. De aici derivă necesitatea unei aplicări largi a mijloacelor tehnico-științifice

și a cunoștințelor speciale în vederea descoperirii, fixării și interpretării urmelor corpuri-delictive. Totodată, multiple procedee de efectuare a urmăririi penale sunt legate de necesitatea protecției victimelor și martorilor din partea atentelor membrilor grupărilor criminale, audierea lor fiind posibilă în condiții speciale, conform prevederilor legii procesual-penale [18, p. 133].

Deja s-a stabilit prin experiență că o abordare metodică corectă a selectării celor mai necesare dintre acțiunile inițiale de urmărire penală, a tacticii și a succesiunii realizării lor constituie o garanție a succesului nu numai la prima etapă, dar și pe parcursul întregului proces de cercetare a cauzei penale împotriva infractorilor organizați.

Scopul acțiunilor inițiale de urmărire penală constă în faptul că, prin efectuarea acestora, se adună date necesare pentru clarificarea caracterului infracțiunii (infracțiunilor) săvârșite și pentru elaborarea versiunilor de urmărire penală, pentru confirmarea și ridicarea probelor infracțiunii săvârșite sau în curs de pregătire, precum și pentru proiectarea unei perspective de cercetare. De exemplu, fără reținerea sau aplicarea unor măsuri de constrângere persoanelor bănuite, deseori este imposibil de a audia aceste persoane. Fără efectuarea perchezițiilor și depistarea probelor respective, nu se pot dispune anumite expertize judiciare, iar fără audierea martorilor oculari nu este posibil a-i prezenta pe infractorii respectivi spre recunoaștere etc. [6, p. 495].

Întregul complex de acțiuni de urmărire penală înglobează cercetarea la locul faptei, audierea martorilor, verificarea declarațiilor la locul faptei, confruntările, audierea învinuților etc. Or, în cadrul tuturor etapelor investigării acestor categorii de infracțiuni este rațional să folosim procedee tactice elaborate de știința criminalistică în vederea efectuării acțiunilor de urmărire penală în cauzele privind infracțiunile comise de grupările criminale organizate [14, p. 43-325; 18, p. 136].

Concluzii

Generalizarea practicii organelor de urmărire penală referitoare la investigarea infracțiunilor comise de grupările criminale organizate ne-a permis să identificăm anumite aspecte și recomandări de ordin metodologic privind cercetarea lor, și anume:

1) Identificarea rapidă a faptului comiterii infracțiunii de către grupul criminal organizat și stabilirea caracterului (conținutului) activității infracționale a acestuia.

2) Metodica investigării faptelor comise de grupările criminale organizate trebuie să fie una ofensivă, adică urmează să selectăm un asemenea sistem de acțiuni de urmărire penală și măsuri operativ-investigative capabil să asigure, din punct de vedere strategic, dominarea tactică din partea organelor de drept;

3) Metodica de investigare folosită de organul de urmărire penală trebuie să asigure conexiunea cu cercetarea începută și situațiile tipice de urmărire. Acest lucru poate asigura perspectiva investigării reușite nu doar în cazul unei situații tipice, dar și cu referire la cele atipice;

4) În caz de planificare a activității de cercetare a actelor comise de către grupările criminale organizate și prevenirea de noi fapte pe viitor din partea lor, trebuie să luăm în calcul nu doar anumiți factori metodologici deja stabiliți (circumstanțele faptice, metodele de comitere), ci și alte momente, cum ar fi locul de acțiune, domeniul de activitate, extinderea teritorială etc.;

5) Cercetarea, de fapt, ca și activitatea operativ-investigativă, nu poate fi eficientă fără o interacțiune bine pusă la punct dintre organul de urmărire penală și subdiviziunile operativ-investigative, atât în cadrul grupurilor comune de investigare cât și în afara lor.

Referințe bibliografice

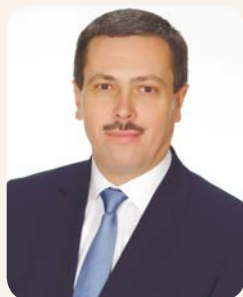
1. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Nr.122 din 14 martie 2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr.104-110.
2. Cușnir V., Rusu V. Sistemul de evidențe în prevenirea și combaterea infracțiunilor. În: *Studii și cercetări juridice*. Ed. 1. Chișinău, 29 iunie 2020. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, 2020, Partea 1, p.131-142.
3. Cușnir V., Rusu V. Valoarea cognoscibilă a informațiilor obținute în cadrul activității speciale (operative) de investigații. În: *Studii și cercetări juridice*. Ed. 3. Chișinău, 22 noiembrie 2021. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, 2021, Partea 3, p.159-172.
4. Doraș S. *Criminalistica*. Chișinău: Cartea Juridică, 2011. 630 p.
5. Gheorghită M. *Metodica cercetării infracțiunilor săvârșite de grupările criminale organizate*. Teză de doctor habilitat în drept. Chișinău, 2001. 286 p.
6. Gheorghită M. *Tratat de metodică criminalistică*. Chișinău: CEP USM, 2015. 531 p.
7. Jitariuc V. Particularitățile aplicării cunoștințelor speciale la cercetarea infracțiunilor de trafic de ființe umane. În: *Legea și Viața*, 2019, nr. 12, p.38-43.
8. Lăpăduși V., Dumitrescu C. Cel de-al XII-lea simpozion internațional de „Investigarea criminalistică a infracțiunilor din domeniul crimei organizate”. În: *Investigarea criminalistică a infracțiunilor din domeniul crimei organizate*. București: Asociația Criminaliștilor din România, 2010. 382 p.
9. Legea cu privire la sistemul informațional integral automatizat de evidență a infracțiunilor, a cauzelor penale și a persoanelor care au săvârșit infracțiuni. Nr. 216 din 29 mai 2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr. 170-172.
10. Legea privind statutul ofițerului de urmărire penală. Nr. 333 din 10 noiembrie 2006. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2006, nr. 195-198.
11. Legea privind prevenirea și combaterea criminalității organizate. Nr. 50 din 22 martie 2012. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr. 103.
12. Legea privind activitatea specială de investigații. Nr. 59 din 29.03.2012. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr. 113-118/373.
13. Moise A.C., Stancu Em. *Criminalistica. Elemente metodologice de investigare a infracțiunilor*. București: Universul Juridic, 2017. 356 p.
14. Osoianu T., Odagiu Iu., Ostavciuc D., Rusnac C. *Tactica acțiunilor de urmărire penală*. Chișinău: Cartea Militară, 2020. 338 p.
15. Драпкин Л.Я. Криминалистические аспекты борьбы с организованной преступностью. В: Актуальные проблемы правового регулирования общественных отношений в условиях перехода к рыночным отношениям. Барнаул, 1991, с.221-223.
16. Основы борьбы с организованной преступностью: Монография / Под редакцией В.С. Овчинского и В.Е. Эминова. Москва: Инфра-М, 1996. 400 с.
17. Особенности принятия тактических решений при расследовании преступлений, совершаемых организованными преступными группами: Учебное пособие / Под ред. С.И. Цветкова. Москва: МИ МВД РФ, 1996. 84 с.
18. Яблоков Н.П. Расследование организованной преступной деятельности. Практическое пособие. Москва: ЮРИСТЪ, 2002. 172 с.

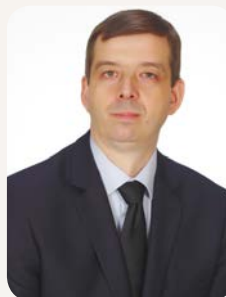
CZU: 343.62

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.4\(67\).03](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.4(67).03)

PREZUMȚIA LIPSEI DE CONSIMȚĂMÂNT SEXUAL ÎN CAZUL VICTIMEI MINORE: MODEL DE INSPIRAȚIE PENTRU LEGIUITORUL MOLDAV?

Serghei BRÎNZA,
doctor habilitat în drept,
profesor universitar, USM
<https://orcid.org/0000-0001-5937-3926>

Vitalie STATI,
doctor în drept,
profesor universitar, USM
<https://orcid.org/0000-0003-1371-4961>

SUMAR

Ipoteza de profitare de imposibilitatea victimei de a-și exprima voința deja este avută în vedere în art. 171 și 172 din Codul penal al R. Moldova. De aceea, nu este necesară completarea Codului penal al R. Moldova cu articole similare cu art. 218¹ și 219¹ din Codul penal al României. O astfel de completare ar dubla prevederile art. 171 și 172 din Codul penal al R. Moldova în respectiva ipoteză. Soluția este aplicarea eficientă a art. 171 și 172 din Codul penal al R. Moldova în cazul în care făptuitorul profită de imposibilitatea victimei minore de a-și exprima voința.

Cuvinte-cheie: *consimțământul victimei, prezumție, act sexual, viol, acțiuni cu caracter sexual neconsimțite, voință, expertiză judiciară.*

La 23 septembrie 2021, la Biroul Senatului României a fost înregistrată o propunere legislativă de modificare și completare a Codului penal al României [21] (în continuare – CPR). Printre scopurile acestei inițiative se numără cel de a dezincrimina actul sexual cu un minor (art. 220 CPR) și de a **incrimina distinct infracțiunea de viol săvârșită asupra unui minor** (art. 218¹ CPR), precum și cea de agresiune sexuală săvârșită asupra unui minor (art. 219¹ CPR). Această incriminare are la bază prezumția absolută privind imposibilitatea exprimării unui consimțământ valabil de către un minor care nu a împlinit vârsta de 16 ani. Cu alte cuvinte, pentru a fi considerat viol sau agresiune sexuală, nu ar mai fi necesar ca actul de natură sexuală a unui major cu un minor, care nu a împlinit vârsta

THE PRESUMPTION OF LACK OF SEXUAL CONSENT IN THE CASE OF A MINOR VICTIM: A MODEL OF INSPIRATION FOR THE MOLDOVAN LEGISLATOR?

SUMMARY

The hypothesis of taking advantage of the victim's incapacity to express her/his will is already considered in art. 171 and 172 of the Criminal Code of the Republic of Moldova. Therefore, it is not necessary to complete the Criminal Code of the Republic of Moldova with articles similar to art. 218¹ and 219¹ of the Criminal Code of Romania. Such a completion would only double the provisions of art. 171 and 172 of the Criminal Code of the Republic of Moldova in that case. The solution is the effective application of art. 171 and 172 of the Criminal Code of the Republic of Moldova if the perpetrator takes advantage of the minor victim's incapacity to express her/his will.

Key-words: *consent of the victim, presumption, sexual intercourse, rape, non-consensual sexual acts, will, judicial expertise.*

de 16 ani, să fie săvârșit prin constrângere, prin punere în imposibilitate de a se apăra ori de a-și exprima voința sau profitând de această stare.

Respectiva inițiativă legislativă a fost susținută de parlamentari, devenind lege (în continuare – Legea României nr. 217/2023 [17]). Pentru acest studiu prezintă relevanță următoarele repere ale acestei legi:

– CPR a fost completat cu art. 218¹ „Violul săvârșit asupra unui minor”. Alineatul (1) al acestui articol are următorul conținut: „Raportul sexual, actul sexual oral sau anal, precum și orice alte acte de penetrare vaginală sau anală comise de un major cu un minor care nu a împlinit 16 ani se pedepesc cu închisoarea de la 7 la 12 ani și interzicerea exercitării unor drepturi” [5];

– CPR a fost completat cu art. 219¹ „Agresiunea sexuală săvârșită asupra unui minor”. Alineatul (1) al acestui articol are următorul conținut: „Actul de natură sexuală, altul decât cele prevăzute în art. 218¹, comis asupra unui minor care nu a împlinit vârsta de 16 ani se pedepsește cu închisoarea de la 3 la 10 ani și interzicerea exercitării unor drepturi” [5];

– art. 220 CPR („Actul sexual cu un minor”) a fost abrogat.

Pentru susținerea unor asemenea remanieri, în Expunerea de motive a Camerei Deputaților au fost prezentate, *inter alia*, următoarele argumente: „În doctrina de specialitate [...] subzistă întrebarea care este vârsta de la care, chiar dacă există un consimțământ exprimat de persoana vătămată, în realitate întreținerea raportului sau actului sexual cu aceasta din urmă, să fie asimilată următorului element constitutiv al infracțiunii de viol: profitând de imposibilitatea de a-și exprima voința [...]. Această dilemă a condus la aprecieri diferite și pronunțarea de soluții diametral opuse, în unele situații considerându-se că minore cu vârsta de 11-12 ani au fost victime ale infracțiunii de viol [...], iar în alte cazuri s-a apreciat că fapta întrunește elementele constitutive ale infracțiunii de act sexual cu un minor, în formă agravată. Având în vedere elementele sus-menționate [...], apreciem necesară stabilirea unei vârste sub care întreținerea de raporturi/acte sexuale cu un minor să constituie infracțiunea de viol, implicit să fie instituită o prezumție absolută privind imposibilitatea exprimării unui consimțământ valabil” [11].

În acest mod, și-a găsit implementare una dintre sugestiile din Orientările terminologice pentru protecția copiilor împotriva exploatarei sexuale și abuzului sexual, elaborate în 2016 de Grupul de lucru interagenției privind exploatarea sexuală a copiilor (cunoscute și sub denumirea de Ghidul de la Luxemburg): „Pentru a evita posibile neînțelegeri sau zone gri din lege, ar trebui să fie clar că vârsta consimțământului sexual, așa cum este definită de lege, înseamnă că implicarea unui copil

sub această vârstă în activități sexuale este interzisă în toate circumstanțele și că acordul exprimat de către un astfel de copil este irelevant din punct de vedere juridic” [24].

Nu doar în România este consacrată concepția legislativă a prezumției de lipsă de consimțământ sexual în cazul victimei care nu a împlinit o anumită vârstă. O astfel de concepție mai poate fi atestată în: Austria (pct. 1 alin. (1) § 74, § 206 și 207 din Codul penal al Republicii Austria); Belgia (art. 375 din Codul penal al Regatului Belgiei); Cipru (art. 144, 145 și 153 din Codul penal al Republicii Cipriote); Croația (art. 153 și 158 din Codul penal al Republicii Croația); Germania (§ 176 și 177 din Codul penal al Republicii Federale Germania); Grecia (art. 336 și 339 din Codul penal al Greciei); Italia (art. 609-bis și 609-quater din Codul penal al Republicii Italia); Luxemburg (art. 375 din Codul penal al Marelui Ducat de Luxemburg); Malta (art. 198 și lit. a) art. 201 din Codul penal al Republicii Malta); Olanda (sect. 244 din Codul penal al Regatului Țărilor de Jos (Olanda)); Polonia (art. 197 și § 1 art. 200 din Codul penal al Republicii Polone); Portugalia (art. 163, 164 și 171 din Codul penal al Republicii Portugheze); Slovacia (§ 199 și 201 din Codul penal al Republicii Slovace); Spania (art. 183 din Codul penal al Regatului Spaniei); Suedia (art. 1 și 4 din Capitolul 6 al Codului penal al Regatului Suediei); Ungaria (sect. 197 din Codul penal al Ungariei) etc.

Ar fi oare oportună adoptarea în Republica Moldova a unor amendamente similare cu cele operate prin Legea României nr. 217/2023?

În Codul penal al R. Moldova (în continuare – CP RM), actul sexual cu o persoană care nu a împlinit vârsta de 16 ani este incriminat în articolul 174. Acest articol este asemănător în multe privințe cu art. 220 CPR, care a fost abrogat.

În ipoteza actului sexual cu o persoană care nu a împlinit vârsta de 16 ani, este stabilită doar limita maximă a vârstei victimei. Totuși, identificarea limitei minime a acestei vârste are importanță în planul delimitării actului sexual cu o persoană care nu a împlinit vârsta de 16 ani, de alte infracțiuni. Ne referim la delimitarea de infracțiunea de viol (art. 171 CP RM) și de cea de acțiuni cu caracter sexual neconsimțite (art. 172 CP RM), atunci când aceste infracțiuni implică profitarea de imposibilitatea victimei de a-și exprima voința. Astfel, art. 174 CP RM poate fi aplicat numai dacă victima minoră a înțeles semnificația actului la care a fost supusă, cu alte cuvinte: numai dacă a avut discernământ. Cu cât mai redusă este vârsta victimei, cu atât crește posibilitatea lipsei discernământului. De aceea, urmează a se stabili în concret, de la caz la caz, dacă victima a avut sau nu discernământ, fără a se putea fixa în mod abstract, pe cale doctri-

nară sau judiciară, o limită minimă a vârstei acesteia ca element de referință.

Pentru a determina dacă victima a înțeles semnificația actului la care a fost supusă, trebuie să se examineze toate circumstanțele faptei. Astfel, este necesar să se ia în considerare depozițiile victimei, ale părinților sau ale altor persoane care sunt în măsură să evalueze dezvoltarea psihosocială a acesteia. În cazuri speciale, poate fi necesară efectuarea unei expertize psihologice judiciare, cu implicarea specialiștilor în psihopedagogie.

Drept concluzie, în cazul infracțiunii prevăzută la art. 174 CP RM, exprimarea consimțământului de către victima care nu a împlinit vârsta de 16 ani are un caracter dualist: 1) consimțământul univoc, presupunând discernământul, la a cărui temelie se poate afla curiozitatea victimei, interesul material sau atracția sexuală din partea ei; 2) consimțământul aparent, presupunând lipsa discernământului, care constă în neîmpotrivirea victimei din cauză că ea nu înțelege semnificația celor ce i se întâmplă.

Prima ipoteză este caracteristică infracțiunii prevăzută la art. 174 CP RM. Cea de-a doua ipoteză este valabilă în cazul copiilor de vârstă fragedă. Consimțământul aparent al acestora nu are nicio relevanță juridică, iar făptuitorul este conștient de acest fapt. De aceea, actul sexual **săvârșit cu o persoană de vârstă fragedă trebuie calificat** fie ca viol săvârșit cu bună știință asupra unei persoane care nu a atins vârsta de 14 ani (lit. b) alin. (3) art. 171 CP RM), fie ca acțiuni cu caracter sexual neconsimțite săvârșite cu bună știință asupra unei persoane care nu a atins vârsta de 14 ani (lit. a) alin. (3) art. 172 CP RM). În astfel de cazuri, există toate semnele pentru a recunoaște că făptuitorul a profitat de imposibilitatea victimei de a-și exprima voința.

Republica Moldova nu este singura țară europeană în care este consacrată o asemenea concepție legislativă. Abordări asemănătoare atestăm în legislația penală din: Bulgaria (art. 151 și 152 din Codul penal al Republicii Bulgaria); Cehia (secț. 185 și 187 din Codul penal al Republicii Cehe); Danemarca (art. 216 și 222 din Codul penal al Regatului Danemarcei); Estonia (§ 141 și 145 din Codul penal al Republicii Estonia); Finlanda (secț. 2 și 6 din Capitolul 20 al Codului penal al Republicii Finlanda); Franța (art. 222-24 și 227-25 din Codul penal al Republicii Franceze); Letonia (secț. 159 și 161 din Codul penal al Republicii Letonia); Lituania (art. 149 și 151⁽¹⁾ din Codul penal al Republicii Lituania); Slovenia (art. 170 și 173 din Codul penal al Republicii Slovenia) etc.

Este de menționat că în Convenția de la Lanzarote nu găsim nicio mențiune referitoare la prezumția de lipsă de consimțământ sexual în cazul victimei care nu a împlinit o anumită vârstă. Ast-

fel, din interpretarea art. 18 al acestei convenții, deducem că la lit. a) sunt menționate „activitățile sexuale cu un copil care, potrivit prevederilor în vigoare ale dreptului național, nu a împlinit vârsta legală pentru viața sexuală” [23], cu condiția că făptuitorul nu „folosește constrângerea, forța sau amenințările” [23], nu „abuzează de o poziție recunoscută ca fiind de încredere, de autoritate sau de influență asupra copilului, inclusiv în cadrul familiei” [23], nu „abuzează de o situație de vulnerabilitate deosebită a copilului, mai ales datorită unui handicap psihic sau fizic sau datorită unei situații de dependență” [23].

Nici în Directiva 2011/92/UE nu este stabilită prezumția de lipsă de consimțământ sexual în cazul victimei care nu a împlinit o anumită vârstă. Interpretarea art. 3 din această directivă denotă că la alin. (4) se are în vedere „practicarea unor activități sexuale cu un copil care nu a împlinit vârsta consimțământului sexual” [9], dacă făptuitorul nu „abuzează de o poziție recunoscută de încredere, autoritate sau influență asupra copilului” [9], nu „abuzează de situația deosebit de vulnerabilă a unui copil, în principal ca urmare a unui handicap psihic sau fizic sau ca urmare a unei situații de dependență” [9], nu „recurge la constrângere, forță sau amenințări” [9].

În unele dispoziții de incriminare din Codul penal al Republicii Moldova, calitatea de minor a victimei este practic echivalată cu calitatea de persoană aflată în stare de neputință. Această echivalare ar putea fi invocată ca posibil argument pentru a legifera în Codul penal al R. Moldova prezumția de lipsă de consimțământ sexual în cazul victimei care nu a împlinit o anumită vârstă. Spre exemplu, răspunderea este agravată în baza lit. e) alin. (2) art. 145 CP RM, dacă omorul este săvârșit „cu bună știință asupra unui minor [...] ori profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, dizabilității ori altui factor” [4]. Prevederi similare atestăm la lit. b) alin. (2) art. 151, lit. c¹) alin. (2) art. 152, lit. c) alin. (2) art. 164, lit. c) alin. (2) art. 166, lit. a) alin. (2) și lit. a) alin. (4) art. 166¹ CP RM. Însă acestui argument i se poate opune următorul contraargument: în alte dispoziții de incriminare din Codul penal al R. Moldova calitatea de minor a victimei nu este echivalată cu calitatea de persoană aflată în stare de neputință. Nu este de prisos să subliniem că această lipsă de echivalență o atestăm tocmai în normele în care sunt incriminate anumite fapte privind viața sexuală. Astfel, art. 171 CP RM prevede răspunderea pentru viol, adică „actul sexual neconsimțit” [4]. La rândul său, art. 172 CP RM prevede răspunderea pentru „acțiunile cu caracter sexual neconsimțite” [4]. În conformitate cu alin. (3) art. 132² CP

RM, „se consideră neconsimțit actul sexual sau acțiunea cu caracter sexual care este însoțită de o constrângere fizică sau psihică, aplicată victimei ori altei persoane, sau în care se profită de imposibilitatea persoanei de a se apăra sau de a-și exprima voința (evid. n.)” [4]. Totodată, la lit. a) alin. (2) art. 171 CP RM este incriminat violul „săvârșit cu bună știință asupra unui minor” [4]; la lit. b) alin. (3) art. 171 CP RM este prevăzută răspunderea pentru violul „săvârșit cu bună știință asupra unei persoane care nu a atins vârsta de 14 ani” [4]. De asemenea, la lit. a) alin. (2) art. 172 CP RM sunt incriminate acțiunile cu caracter sexual neconsimțite „săvârșite cu bună știință asupra unui minor” [4]; la lit. a) alin. (3) art. 172 CP RM este prevăzută răspunderea pentru acțiunile cu caracter sexual neconsimțite „săvârșite cu bună știință asupra unei persoane care nu a atins vârsta de 14 ani” [4].

Un alt contraargument ține de principiul securității juridice, privit ca fundament al statului de drept. În acest sens, Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție a României a opinat că „prezumțiile, stabilite cu privire la lipsa sau prezența discernământului persoanei minore care comite o faptă penală, [...] nu pot fi extinse asupra victimei minore a infracțiunii, întrucât, pe de o parte, a stabili că victima mai mică de 14 ani nu are discernământ ar reprezenta implicit stabilirea vinovăției făptuitorului pentru o infracțiune mai gravă, fără ca acest lucru să poată fi probat [...]” [7, p. 28]. Într-adevăr, aplicarea normelor cu privire la viol sau cu privire la acțiunile cu caracter sexual neconsimțite, în cazul unui act sexual cu o persoană care nu a împlinit vârsta de 16 ani, ascunde riscul de nesocotire a interdicției de aplicare a răspunderii penale obiective. Odată ce intenția făptuitorului este de a comite actul sexual cu o persoană care nu a împlinit vârsta de 16 ani, de ce acesta ar trebui să răspundă pentru o infracțiune mai gravă, care nu a fost cuprinsă de vinovăția făptuitorului?

Mai mult: în conformitate cu alin. (1) art. 75 CP RM, „persoanei recunoscute vinovate de săvârșirea unei infracțiuni i se aplică o pedeapsă echitabilă [...]. La stabilirea categoriei și termenului pedepsei, instanța de judecată ține cont de gravitatea infracțiunii săvârșite, [...] de persoana celui vinovat, de circumstanțele cauzei [...]” [4]. Stabilirea în Codul penal al R. Moldova a prezumției de lipsă de consimțământ sexual în cazul victimei care nu a împlinit o anumită vârstă ar veni în contradicție cu aceste prevederi. Or, pericolul social al violului și al acțiunilor cu caracter sexual neconsimțite ar fi echivalat cu pericolul social al unei fapte mai puțin grave. Va fi oare pedeapsa echitabilă, dacă făptuitorul va răspunde pentru o infracțiune pe care nu a săvârșit-o? Evident că nu. Este important ca făptuitorul să primească o pedeapsă proporțională cu fapta

comisă și să răspundă doar pentru ceea ce a comis. O pedeapsă care nu este proporțională cu fapta comisă poate fi considerată nedreaptă și poate duce la pierderea încrederii în sistemul de justiție penală.

Suntem de acord cu cele afirmate de către Cristina Rotaru Radu: „Trebuie subliniat că a decide într-un caz concret dacă un copil [...] a exprimat un consimțământ valid din punct de vedere juridic nu este simplu, iar magistratul, în luarea unei asemenea decizii, în unele cazuri, ar trebui să se sprijine și pe opinia unor specialiști (medici, psihologi). Faptul că este dificil uneori de luat o asemenea decizie este neîndoielnic, dar acesta este rolul magistratului. În cazul stabilirii vinovăției sau nevinovăției unui inculpat vorbim de un proces decizional asemănător” [22, p. 67]. Aceeași autoare susține: „În realitate, problemele în cauzele cu victime minore abuzate sexual sunt, de cele mai multe ori, cele comune instrumentării oricărei cauze referitoare la infracțiuni contra libertății și integrității sexuale: insuficiența probelor care să ateste realizarea unui raport sau act sexual, imposibilitatea de a proba că inculpatul este autorul faptei etc. În asemenea situații, introducerea unui prag de vârstă în lege nu va sprijini cu nimic pronunțarea unor soluții echitabile și corecte din punct de vedere legal” [22, p. 69].

Într-adevăr, pentru cei abilitați cu aplicarea legii penale ar fi mai ușor dacă în Codul penal al R. Moldova ar fi stabilită prezumția de lipsă de consimțământ sexual în cazul victimei care nu a împlinit o anumită vârstă. Într-un asemenea caz, acești factori de decizie nu ar mai trebui să depună eforturi în vederea stabilirii cu exactitate a circumstanțelor faptei săvârșite. Aceștia nu ar mai trebui să-și piardă timpul cu dezlegarea dilemei dacă victima minoră a exprimat un consimțământ valabil sau nu. Dar oare înfăptuirea justiției penale nu implică prin excelență analiza atentă a tuturor probelor și a circumstanțelor relevante? Dacă unii consideră că sarcina justiției penale constă în a facilita la maxim misiunea celor care o înfăptuiesc, atunci poate ar trebui să revenim la prezumția de vinovăție? Formulând aceste întrebări retorice, încercăm să transmitem următorul mesaj: soluția problemei pe care o examinăm nu trebuie să consistă în banalizarea, rudimentarea, involuarea legii penale în detrimentul stabilirii cu precizie a tuturor circumstanțelor faptei săvârșite.

Are dreptate Valerian Cioclei atunci când afirmă: „Dacă au apărut și unele hotărâri „nefericite” [...], ar trebui să se analizeze acele hotărâri și să se stabilească de unde provin erorile, pentru ca acestea să fie evitate pe viitor. Dacă un judecător consideră că un copil de 9 ani [...] are discernământul necesar pentru a consimți la un act sexual, nu avem o problemă cu textul de lege sau cu discernământul

tul minorului, avem o problema cu discernământul judecătorului” [3]. Așadar, lipsa de calificare a acelor abilitați cu aplicarea legii penale poate fi compensată nu neapărat prin sporirea represivității legii penale. Dacă un ofițer de urmărire penală, un procuror sau un judecător nu este competent, aceasta nu înseamnă că nivelul de calitate al legii penale trebuie coborât atât de jos încât să corespundă necesităților aceluși incompetent. Într-un raport al Inspecției Judiciare din România se propune o altă cale - cea a „desfășurării unor activități de formare profesională continuă (centralizată și la nivel descentralizat), interdisciplinară, cu implicarea mai multor autorități, precum Institutul Național al Magistraturii, Școala Națională de Grefieri, instanțele și parchetele, Uniunea Națională a Barourilor din România, Institutul Național de Pregătire și Perfecționare a Avocaților, Direcțiile Generale de Asistență Socială și Protecție a Copilului” [16]. Cei care înfăptuiesc justiția în cauzele în care victimele infracțiunilor sexuale sunt minore ar trebui să aibă o serie de abilități și aptitudini, printre care: 1) empatie și sensibilitate față de nevoile și experiențele victimelor minore; 2) capacitatea de a comunica eficient cu minorii, adaptându-și discursul la nivelul lor de înțelegere; 3) cunoașterea psihologiei și dezvoltării copilului, pentru a putea înțelege mai bine comportamentul și nevoile victimelor minore; 4) abilitatea de a lucra în echipă cu alți profesioniști implicați în cazurile cu minori, cum ar fi psihologii, asistenții sociali sau medicii legiști. Dacă un ofițer de urmărire penală, un procuror sau un judecător nu poate sau nu dorește să aibă asemenea abilități și aptitudini, atunci ar trebui să cedeze locul celui care poate și dorește să le aibă.

Atunci când vorbim despre infracțiunile sexuale împotriva minorilor trebuie să se ia în considerare dezvoltarea psihosocială a victimei. Această dezvoltare este influențată de factori precum mediul familial, educația, cultura și experiențele individuale ale minorului. Din punctul de vedere al lui Valerian Cioclei, „este importantă starea psiho-morală a minorei, respectiv trebuie să se verifice dacă întreaga ei dezvoltare îi permite sau nu să-și exprime voința” [3]. Din această perspectivă, considerăm simplistă și rigidă opțiunea pragului de vârstă pentru a se afla dacă victima minoră a exprimat un consimțământ valabil sau nu. Nu se poate afirma cu certitudine că toți minorii cu vârsta sub 16 ani, din cauza dezvoltării fizice și psihice, nu sunt capabili să înțeleagă natura și semnificația acțiunilor săvârșite asupra lor. Dacă ar fi așa, atunci ar trebui să calificăm ca omor toate faptele de determinare la sinucidere a minorilor cu vârsta sub 16 ani.

Concentrarea doar pe vârsta victimei este de parte de a fi suficientă din cauza autoeducației sexuale a minorilor și a proceselor de accelerare ce

caracterizează dezvoltarea acestora. Vârsta fizică a unei persoane nu corespunde întotdeauna cu vârsta ei psihologică. Două persoane de aceeași vârstă fizică pot avea vârste psihologice diferite, în funcție de experiențele și circumstanțele lor de viață. Acest aspect este luat în considerare în alin. (2) art. 113 CPR: „Minorul care are vârsta între 14 și 16 ani răspunde penal numai dacă se dovedește că a săvârșit fapta cu discernământ” [5].

În viziunea Ligiei Crăciunescu, „însuși legiuitorul [român] [admite] posibilitatea, și nu certitudinea existenței discernământului pentru minorul cu vârsta cuprinsă între 14 și 16 ani” [7, p. 27]. Totuși, în art. 218¹ și 219¹ CPR este consacrată certitudinea lipsei de consimțământ al minorului cu vârsta cuprinsă între 14 și 16 ani. Pentru a stabili discernământul făptuitorului minor cu vârsta cuprinsă între 14 și 16 ani, este obligatorie expertiza psihiatrică. De ce o astfel de expertiză nu ar trebui să fie obligatorie pentru a stabili consimțământul victimei minore cu vârsta cuprinsă între 14 și 16 ani? În acest context, suntem solidari cu Daniela Maria Czika, care opinează: „Cu privire la prezumția legală a lipsei de discernământ a minorului care nu a împlinit vârsta de 14 ani, unele instanțe au apreciat incidența acestei prezumții doar în ceea ce îl privește pe minorul care a săvârșit o infracțiune, considerând că ea nu poate fi extinsă și cu privire la minorul care este victimă a unei infracțiuni. Or, această abordare dualistă a chestiunii discernământului apare ca fiind artificială, câtă vreme dezvoltarea sa intelectuală este aceeași, indiferent de poziția lui în cadrul unui raport juridic penal” [8, p. 128].

În opinia Ligiei Crăciunescu, „a aprecia existența discernământului în funcție de calitatea de „făptuitor” sau „victimă” contravine principiului interesului superior al copilului” [7, p. 27]. Dacă privim lucrurile astfel, atunci art. 113 CPR ar trebui să aibă următoarea dispoziție: „Minorul care nu a împlinit vârsta de 16 ani nu răspunde penal”. Prezumția absolută de lipsă de consimțământ sexual în cazul victimei care nu a împlinit vârsta de 16 ani ar trebui să fie completată de prezumția absolută de lipsă de discernământ al făptuitorului care nu a împlinit vârsta de 16 ani.

Din aceste considerente, ne exprimăm acordul cu Daniela Maria Czika, care menționează: „Luând în considerare criteriul nivelului de dezvoltare psiho-morală a minorului care participă la un act sexual, apreciem că este necesară o intervenție legislativă în plan procesual-penal, în sensul reglementării obligativității efectuării unei expertize psihiatrice a minorului victimă a unei infracțiuni de natură sexuală, o astfel de expertiză fiind în măsură să releve concret existența discernământului unui minor, în cazuri concrete, și, implicit, existența unui consimțământ valid în cazul unui act sexual

concret” [8, p. 129]. În aceeași ordine de idei, într-un raport al Inspecției Judiciare din România a fost propusă „reglementarea legală a obligativității efectuării unei evaluări psihologice a persoanei vătămate minore în cauzele având ca obiect infracțiuni contra libertății și integrității sexuale” [16].

Necesitatea de a implementa o astfel de soluție în Codul de procedură penală al R. Moldova este condiționată, printre altele, de divergențele ce au caracterizat stabilirea pragului de vârstă referitor la consimțământul sexual al victimei. Astfel, în forma adoptată de Senatul României, proiectul, care a stat la baza Legii României nr. 217/2023, conține mențiunea privind limita de vârstă de 15 ani [13]. În Avizul Consiliului Superior al Magistraturii din România s-a propus limita de vârstă de 14 ani [1]. Totuși, în forma adoptată de Camera Deputaților [12] și în cea pentru promulgare [15], Proiectul conține mențiunea privind limita de vârstă de 16 ani. În aceste condiții, pare să aibă dreptate Cristina Rotaru Radu, care susține: „Dificultatea reală de a aprecia dacă un copil a exprimat un consimțământ valabil intervine, de regulă, când victima minoră are 12-15 ani. Sub vârsta de 11-12 ani este foarte puțin probabil să vorbim de existența unui consimțământ valabil exprimat pentru a întreține un act sau raport sexual, indiferent cât de dezvoltat este acel copil din punct de vedere fizic sau intelectual” [22, p. 67].

Având în vedere toate aceste considerente, concluzia care se impune este următoarea: ipoteza de profitare de imposibilitatea victimei de a-și exprima voința deja este avută în vedere în art. 171 și 172 CP RM. De aceea, nu este necesară completarea Codului penal al R. Moldova cu articole similare cu art. 218¹ și 219¹ CPR. O astfel de completare doar ar dubla prevederile art. 171 și 172 CP RM în respectiva ipoteză. Soluția este aplicarea eficientă a art. 171 și 172 CP RM în cazul în care se profită de imposibilitatea victimei minore de a-și exprima voința.

Pentru a asigura această eficiență, recomandăm completarea Codul de procedură penală al R. Moldova, după cum urmează:

– art. 58 cu alineatul (5²): „Victima infracțiunilor privind viața sexuală, care nu a împlinit vârsta de 14 ani, este supusă expertizei judiciare asupra stării psihice sau fizice”;

– art. 59 cu alineatul (1³): „Partea vătămată recunoscută în infracțiunile privind viața sexuală, care nu a împlinit vârsta de 14 ani, este supusă expertizei judiciare asupra stării psihice sau fizice, dacă nu a fost supusă expertizei judiciare în condițiile art. 58”;

– art. 97 cu punctul 4¹): „incapacitatea victimei sau a părții vătămate, care nu a împlinit vârsta de 14 ani, de a înțelege semnificația faptelor care sunt săvârșite asupra sa – prin raportul expertizei psihiatrice”;

– alin. (1) art. 143 cu punctul 3²): „stării psihice

și fizice a persoanei, care nu a împlinit vârsta de 14 ani, în privința căreia se reclamă că a fost comisă o infracțiune privind viața sexuală”.

De bună seamă, doar astfel de remanieri legislative nu ar fi suficiente pentru a rezolva o problemă atât de complexă. În consecință, nu putem lăsa fără vedere reticența față de educația sexuală a copiilor, atestată în România și în R. Moldova. Considerăm că această reticență reprezintă unul dintre factorii care determină consimțirea actului sexual de către persoanele în vârstă de până la 16 ani.

La 16 mai 2023, Anatolie Topală, fostul Ministru al Educației, „a ezitat să răspundă direct dacă va fi sau nu va fi introdusă educația sexuală ca obiect de studiu aparte” [10]. În România a existat chiar o inițiativă legislativă de a-i trage la răspundere penală pe profesorii care fac educație sexuală în învățământul preșcolar, primar și gimnazial, fără acordul scris al părinților sau tutorelui [20]. De notat că această inițiativă a fost respinsă de Camera Deputaților a Parlamentului României [6], deși a fost susținută de Senatul României.

De ce dară ar trebui să ne mire faptul că, în R. Moldova, „în ultimii zece ani, numărul mamelor adolescente [...] este aproape de trei ori peste media europeană de zece cazuri [din o mie]” [18], iar „România dă aproape jumătate (45%) din nașterile înregistrate în rândul fetelor cu vârste mai mici de 15 ani în Uniunea Europeană” [19]?

În conformitate cu Standardele pentru educația sexuală în Europa, elaborate de Biroul Regional al Organizației Mondiale a Sănătății pentru Europa și de Centrul Federal German de Educație pentru Sănătate, copilul trebuie ajutat să-și formeze, printre altele, următoarele atitudini: la vârsta de 4-6 ani: „înțelegerea riscurilor” [2]; la vârsta de 6-9 ani: „o înțelegere despre „sexul acceptabil” (acord reciproc, voluntar, corespunzător vârstei, corespunzător contextului și auto-respect)” [2]. Așadar, este important ca educația sexuală să fie inclusă în programele de învățământ primar și să fie abordată cu maximă responsabilitate și sensibilitate. Totodată, este necesară o abordare holistică și coordonată pentru a proteja drepturile și siguranța minorilor. Educația sexuală trebuie să fie abordată într-un mod comprehensiv și integrat în sistemul de învățământ pentru a ajuta la prevenirea violenței sexuale. Prin intermediul educației sexuale, copiii pot dobândi o mai bună înțelegere și conștientizare a conceptelor de consimțământ, siguranță și respect în cadrul relațiilor sexuale.

Referințe bibliografice

1. Avizul Consiliului Superior al Magistraturii. <https://www.cdep.ro/proiecte/2022/400/50/7/em549.pdf> (vizitat 04.10.2023).
2. Biroul Regional OMS pentru Europa și BZgA.

- https://www.bzga-whocc.de/fileadmin/user_upload/Dokumente/BZgA_Standards_Romani-an.pdf (vizitat 04.10.2023).
3. Cioclei V. Consimțământ vs. discernământ în cazul actului sexual cu un minor. Problema pragului de vârstă. <https://www.bizlawyer.ro/mobile/stiri/interviuri-opinii/consimtamt-vs-discernamant-in-cazul-actului-sexual-cu-un-minor-problema-pragului-de-varsta> (vizitat 04.10.2023).
 4. Codul penal al Republicii Moldova. Nr. 985 din 18 aprilie 2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 128-129/1012. În vigoare din 13 septembrie 2002.
 5. Codul penal al României. Nr. 286 din 17 iulie 2009. În: *Monitorul Oficial al României*, 2009, nr. 510. În vigoare din 1 februarie 2014.
 6. Comisia pentru învățământ. Comisia juridică, de disciplină și imunități. <https://www.cdep.ro/comisii/invatamant/pdf/2017/rp089.pdf> (vizitat 04.10.2023).
 7. Crăciunescu L. Respectarea principiului interesului superior al copilului și a demnității acestuia în ceea ce privește încadrarea juridică a faptei: act sexual cu un minor sau viol? În: *Interesul superior al copilului: abordare socio-culturală, normativă și jurisprudențială, Volumul I, 30 septembrie - 1 octombrie 2022, Chișinău*. Chișinău, Republica Moldova: CEP USM, 2022, p. 24-43.
 8. Czika D.M. Consimțământul minorului în cazul infracțiunii de viol. În: *Acta Universitatis Lucian Blaga. Iurisprudentia*, 2021, nr. 1, p. 121-130.
 9. Directiva 2011/92/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 decembrie 2011 privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile și de înlocuire a Deciziei-cadru 2004/68/JAI a Consiliului. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0093> (vizitat 04.10.2023).
 10. Educația sexuală în școlile din Moldova: Topală spune dacă urmează să fie introdusă ca obiect de studiu. <https://realitatea.md/educatia-sexuala-in-scolile-din-moldova-topala-spune-daca-urmeaza-sa-fie-introdusa-ca-obiect-de-studiu/> (vizitat 04.10.2023).
 11. Expunerea de motive. <https://www.cdep.ro/proiecte/2022/000/60/6/em62.pdf> (vizitat 04.10.2023).
 12. Forma adoptată de Cameră. https://www.cdep.ro/pls/proiecte/docs/2022/cd457_22.pdf (vizitat 04.10.2023).
 13. Forma adoptată de Senat. <https://www.cdep.ro/proiecte/2022/400/50/7/se549.pdf> (vizitat 04.10.2023).
 14. Forma adoptată de Senat. <https://www.cdep.ro/proiecte/2017/000/80/9/se871.pdf> (vizitat 04.10.2023).
 15. Forma pentru promulgare. https://www.cdep.ro/pls/proiecte/docs/2022/pr457_22.pdf (vizitat 04.10.2023).
 16. Inspekția Judiciară. Raport de control tematic privind investigarea și soluționarea cauzelor privind infracțiuni la viața sexuală cu victime minore. <https://www.inspectiajudiciara.ro/sitewebservice/Resources/Rapoarte-de-control/RAPORT-privind-practica-instanțelor-de-judecată-și-a-parchetelor-de-pe-lângă-acestea-în-investigarea-și-soluționarea-cauzelor-privind-infracțiuni-la-viața-sexuală-cu-victime.pdf> (vizitat 05.10.2023).
 17. Legea României pentru modificarea și completarea Legii nr. 286/2009 privind Codul penal, a Legii nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală, precum și a Legii audiovizualului nr. 504/2002. Nr. 217 din 10 iulie 2023 În: *Monitorul Oficial al României*, 2023, nr. 634. În vigoare din 1 ianuarie 2024.
 18. Mamă la 17 ani: „Mulți spun că e greu, dar ori acum, ori mai târziu, tot treci prin asta”. <https://moldova.europalibera.org/a/mama-la-17-ani-multi-spun-ca-e-greu-dar-ori-acum-ori-mai-tarziu-tot-treci-prin-asta-/32472441.html> (vizitat 05.10.2023).
 19. Povestea mamelor sub 15 ani: 45% dintre nașterile înregistrate în rândul fetelor cu vârste mai mici de 15 ani din Uniunea Europeană provin din România. https://www.salvaticopiii.ro/sciro/media/Banner_hero/Povestea-mamelor-minore-sub-15-ani-Statistici-si-harta.pdf (vizitat 05.10.2023).
 20. Proiect de Lege pentru „Inocența Copilăriei” privind interzicerea cursurilor de educație sexuală în învățământul preșcolar, primar și gimnazial, fără acordul scris al părinților sau tutorelui. https://www.cdep.ro/pls/proiecte/upl_pck2015.proiect?cam=2&idp=15735 (vizitat 04.10.2023).
 21. Propunere legislativă pentru modificarea și completarea Codului penal. https://senat.ro/legis/lista.aspx?nr_cls=L494&an_cls=2021#ListaDocumente (vizitat 04.10.2023).
 22. Rotaru Radu C. Pe cine și cum protejăm împotriva abuzurilor sexuale? Scurte referiri la modificările legislației penale intervenite prin Legea 217/2023. În: *Analele Universității din București – Seria Drept, Forum Juridic*, 2023, nr. 2, p. 64-76.
 23. Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse. <https://rm.coe.int/1680084822> (vizitat 04.10.2023).
 24. Terminology Guidelines for the Protection of Children from Sexual Exploitation and Sexual Abuse. https://www.ohchr.org/sites/default/files/TerminologyGuidelines_en.pdf (vizitat 05.10.2023).

CZU: 343.1

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.4\(67\).04](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.4(67).04)

MODIFICĂRI LA CODUL DE PROCEDURĂ PENALĂ: ASISTENȚA JURIDICĂ OBLIGATORIE ÎN PROCESUL PENAL

Vadim SUHOV,
coordonator al Oficiului
Teritorial Comrat
al CNAJGS, doctorand, USM
<https://orcid.org/0000-0001-8699-7216>

SUMAR

Protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului este o funcție esențială a statului. Pentru a asigura apărarea acestor drepturi, statul a creat un sistem complex de măsuri de supraveghere și control, apărare juridică și protecție procesuală. Dreptul la un proces echitabil, care include dreptul la asistență juridică, este unul dintre drepturile fundamentale ale omului. În Republica Moldova, participarea unui avocat în procedura penală este facultativă, dar există circumstanțe în care asistența juridică devine obligatorie pentru a asigura o participare eficientă la proces. Apărarea obligatorie este considerată necesară în cazurile în care bănuitul, învinuitul sau inculpatul, din cauza circumstanțelor obiective, nu poate participa eficient la proces, ca să-și apere singur drepturile și interesele legale. Legislația Republicii Moldova prevede asistență juridică obligatorie în procesul penal, iar criteriile de acordare a acesteia sunt conforme cu standardele internaționale. Organele de urmărire penală și instanțele judecătorești sunt obligate să ia măsuri pentru asigurarea participării în cauză a apărătorului exclusiv în cazurile prevăzute de lege. În celelalte cazuri, apărarea nu este obligatorie și este asigurată de bănuitul, învinuit sau inculpat, în mod independent sau prin intermediul sistemului de asistență juridică garantată de stat.

Cuvinte-cheie: procesul penal, avocat, asistență juridică, apărare obligatorie, criterii de acordare.

CHANGES TO THE CRIMINAL PROCEDURE CODE: MANDATORY LEGAL ASSISTANCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS

SUMMARY

The protection of fundamental human rights and freedoms is an essential function of the state. To protect these rights, the state has created a complex system of surveillance and control measures, legal defense, and procedural protection. One of the fundamental human rights is the right to a fair trial, which includes the right to legal assistance. In the criminal justice system of the Republic of Moldova, the participation of a lawyer is optional, but there are circumstances in which legal assistance becomes mandatory to ensure efficient participation in the process. Compulsory defense is considered necessary in cases where the suspect, accused, or defendant, due to objective circumstances, cannot participate efficiently in the process and defend their own legal rights and interests. The legislation of the Republic of Moldova provides for compulsory legal assistance in criminal proceedings, and the criteria for its provision are in line with international standards. Investigative bodies and courts are obliged to take measures to ensure the participation of a lawyer in the case exclusively in cases provided by law. In other cases, defense is not mandatory and is provided by the suspect, accused, or defendant, independently or through the system of state-guaranteed legal assistance.

Key-words: criminal process, lawyer, legal assistance, mandatory defense, award criteria.

Introducere

Protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului constituie o funcție esențială a statului. În scopul apărării drepturilor constituționale ale cetățenilor, statul creează un sistem complex care include atât măsuri de supraveghere și control asupra comportamentului legal al subiecților de drept pentru a depista cazurile de încălcare a dreptului, măsuri de apărare juridică, forme procesuale de protecție a dreptului cât și abilităză diferite autorități de stat și instituții cu atribuții de garantare și apărare a drepturilor și libertăților fundamentale. Realizarea funcției de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale constituie o necesitate obiectivă și o obligație ce reies din semnarea și ratificarea actelor normative internaționale din domeniul dat [2, p.167].

Dreptul la un proces echitabil este unul dintre drepturile fundamentale ale omului, garantate de documente internaționale de bază precum Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice și Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Instanțele internaționale, inclusiv cele europene, care consideră că unul dintre elementele inalienabile ale dreptului la un proces echitabil este dreptul la asistența juridică.

După cum se știe, participarea avocatului în procesul penal în Republica Moldova este facultativă și depinde de voința învinutului sau a inculpatului. Cu toate acestea, în condițiile și în cazurile prevăzute de lege, organele judiciare sunt obligate să ia măsuri pentru asigurarea asistenței juridice învinutului sau inculpatului care nu are un apărător ales și, în același timp, nu este în posibilitate să se apere eficient singur [9, p.52]. Conceptul de „participare eficientă” a inculpatului în proces a fost clarificat de Curtea Europeană a Drepturilor Omului în cauza *V. v. the United Kingdom*. Participarea eficientă presupune ca inculpatul să înțeleagă pe deplin caracterul procesului judiciar și ceea ce îl amenință, inclusiv semnificația oricărei pedepse care poate fi aplicată. El trebuie să aibă posibilitatea, *inter alia*, de a-și prezenta propria versiune a evenimentelor, de a indica mărturiile cu care nu este de acord și de a prezenta faptele care trebuie invocate în apărarea sa [13]. Astfel, dacă învinutului sau inculpatului, care nu are un avocat din cauza circumstanțelor obiective în care se află, nu poate participa eficient la proces ca să-și apere drepturile și interesele legale în mod independent, dreptul la asistența juridică încetează să fie facultativ și devine obligatoriu. În caz contrar, procesul nu ar respecta principiul echității stabilit de Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice și de Convenția Europeană.

Doctrina juridică modernă consideră că apărarea obligatorie în unele cazuri este o garanție a creării celor mai bune condiții pentru înfăptuirea justiției în astfel de situații [3]. Asistența juridică obligatorie poate fi forțată și acordată chiar dacă inculpatul refuză să o accepte. La această concluzie a ajuns Curtea Europeană a Drepturilor Omului în hotărârile *Lagerblom v. Sweden* [12] și *Correia de Matos v. Portugal* [11]. În opinia Curții, stabilirea criteriilor și condițiilor pentru acordarea asistenței juridice obligatorii intră în sfera discreției autorităților naționale.

Legislația Republicii Moldova prevede, de asemenea, asistența juridică obligatorie în procesul penal, analiza criteriilor, condițiilor și procedurilor de acordare a acesteia. Acesta este scopul prezentei cercetării. Metodologia cercetării a fost bazată pe metodele logice de analiză, de comparație și generalizare.

Discuții și rezultate obținute

Criteriile de acordare a asistenței juridice obligatorii sunt stabilite de art. 69 al Codului de procedură penală al Republicii Moldova, care a fost redactat într-o nouă versiune prin Legea din 31.07.2023. Modificările au fost publicate și au intrat în vigoare la data de 22.08.2023. Conform alin. (1) al acestui articol, participarea apărătorului în cadrul procesului penal este obligatorie în cazul în care:

- 1) bănuitul, învinutului, inculpatul este minor;
- 2) bănuitul, învinutului, inculpatul este militar în termen;
- 3) bănuitul, învinutului, inculpatul este reținut, ținut în stare de arest, ca măsură preventivă, sau urmează a fi supus expertizei judiciare psihiatrice în condiții de staționar;
- 4) bănuitul, învinutului, inculpatului i se incriminează o infracțiune gravă, deosebit de gravă sau excepțional de gravă;
- 5) bănuitul, învinutului, inculpatul întâmpină dificultăți pentru a se apăra el însuși, fiind mut, surd, orb sau având alte dereglări esențiale ale vorbirii, auzului, vederii sau este o persoană cu necesități speciale;
- 6) procesul penal se desfășoară în privința unei persoane iresponsabile căreia i se incriminează săvârșirea unor fapte prejudiciabile sau în privința unei persoane care s-a îmbolnăvit mintal după săvârșirea unor asemenea fapte;
- 7) procesul penal se desfășoară în privința reabilitării unei persoane decedate la momentul examinării cauzei;
- 8) procesul penal se desfășoară în lipsa învinutului, inculpatului care se sustrage de la urmărirea penală sau judecată;

9) este necesară asigurarea apărării bănuțului, învinuțului, inculpatului în procesul de audiere a minorului, în condițiile prevăzute la art. 110¹;

10) instanța de judecată apreciază că, în cazul inculpatului, interesele justiției cer participarea apărătorului în ședința de judecată în primă instanță, în apel sau în recurs ori la judecarea cauzei pe cale extraordinară de atac;

11) participarea obligatorie a apărătorului este prevăzută expres de prezentul cod [1].

În toate cazurile enumerate, unei persoane aflate sub urmărire penală, într-adevăr, din cauza unor circumstanțe obiective diferite, îi este dificil să își exercite apărarea singură, fără asistență juridică.

Dacă comparăm alin. (1) al art. 69 al Codului de procedură penală în noua redacție cu versiunea anterioară, vom observa că legiuitorul a eliminat din această normă următoarele criterii de acordare a asistenței juridice obligatorii care anterior se regăseau în ea:

- aceasta o cere bănuțului, învinuțului, inculpatul (punctul 1) din versiunea anterioară);

- bănuțului, învinuțului, inculpatul nu posedă sau posedă în măsură insuficientă limba în care se desfășoară procesul penal (punctul 3) din versiunea anterioară);

- interesele bănuților, învinuților, inculpaților sunt contradictorii și cel puțin unul din ei este asistat de apărător (punctul 8) din versiunea anterioară);

- în cauza respectivă participă apărătorul părții vătămate sau al părții civile (punctul 9) din versiunea anterioară).

Această modificare a fost introdusă la inițiativa Ministerului Justiției în scopul evitării abuzurilor de drepturi procedurale de către părți (procurori, avocați etc.), legate de existența, din cauza formulărilor normative generale și insuficient de clare din lege, a multor interpretări și practici diferite de aplicare de către instanțe, organe de urmărire penală și avocați a legislației procesual-penale privind participarea obligatorie a apărătorului [6, p.12]. În același timp, Ministerul Justiției a luat în considerare recomandările Curții de Conturi, care a constatat, în urma auditului conformității asupra utilizării resurselor financiare publice alocate pentru administrarea sistemului de acordare a asistenței juridice garantate de stat în anii 2020-2022, că organele de drept, profitând de deficiențele cadrului normativ, au permis utilizarea excesivă a asistenței juridice obligatorii, care este finanțată de stat, pentru anumite categorii de beneficiari [7, p.14-16]. O ilustrare clară a utilizării abuzive a drepturilor procesuale de către organul de urmărire penală este următorul exemplu.

La data de 22.10.2020, la solicitarea organului de urmărire penală al Inspectoratului de Poliție Cea-dâr-Lunga, a fost numit un avocat pentru a oferi asistență juridică obligatorie bănuțului T. N., care, așa cum a indicat ofițerul de urmărire penală, nu poseda limba în care se desfășura procesul penal. În ciuda acestui fapt, toate acțiunile procesuale cu participarea lui T. N. au fost desfășurate fără participarea unui interpret, iar actele procesuale nu i-au fost înmânate în traducere în limba maternă sau în orice altă limbă pe care o cunoaște. Acest lucru, în opinia noastră, indică faptul că informațiile despre faptul că T. N. nu poseda limba procedurii judiciare nu corespundeau realității, iar asistența juridică obligatorie pe acest temei i-a fost acordată în mod nejustificat. În continuare, organul de urmărire penală a constatat contradicții între interesele lui T. N. și ale celui de-al doilea bănuț în cauză, S. D., și, având în vedere că primul deja a fost asistat de apărător, la 27.10.2020 a solicitat acordarea asistenței juridice obligatorii și celui de-al doilea. Deja la 10.11.2020, procesul penal a fost clasat din cauza lipsei elementelor infracțiunii. Iar din ordonanța procurorului de clasare a cauzei, în care sunt citate declarațiile bănuților, rezultă că nu au existat nicio contradicție între interesele lor [14, p. 744].

Sperăm că modificările aduse legii procesual-penale vor contribui la încetarea unei astfel de practici vicioase. Cu toate acestea, pentru a le aplica corect, vom încerca să clarificăm sensul lor prin studiul și analiza documentelor corespunzătoare, deoarece, conform art. 71 alin. (4) din Legea privind actele normative, la interpretarea actului normativ se ține cont de nota informativă care a însoțit proiectul actului normativ respectiv și de alte documente care permit identificarea voinței autorității publice care a adoptat, a aprobat sau a emis actul normativ [5].

Opunându-se excluderii din art. 69 al Codului de procedură penală a criteriului de acordare a asistenței juridice obligatorii, pe care „o cere bănuțului, învinuțului, inculpatul”, Ministerul Afacerilor Interne, Centrul Național Anticorupție, Procuratura Generală și Procuratura Anticorupție au prezentat punctele lor de vedere cu privire la această problemă. În general, obiecțiile se rezumau la faptul că refuzul de a oferi asistență juridică calificată persoanelor care au mijloace financiare pentru a plăti servicii juridice, precum și persoanelor care sunt supuse răspunderii penale pentru comiterea unei infracțiuni ușoare și mai puțin grave, refuzând în același timp să își plătească singuri serviciile unui avocat, și lipsirea organelor de urmărire penală de posibilitatea de a solicita numirea unui avocat, vor duce la bloca-

rea activității acestor organe, deoarece, conform alin. (1) al art. 104 și alin. (1) al art. 282 ale Codului de procedură penală, audierea bănuțului, învinuțului se efectuează numai în prezența unui avocat, ales sau numit, iar înaintarea acuzării învinuțului se va face de către procuror în prezența avocatului. Rejctând aceste obiecții, autorul proiectului a menționat că modificările propuse la art. 69 din CPP constau, în principal, în excluderea practicii de folosire abuzivă a prevederilor ce permit bănuțului, învinuțului sau inculpatului de a solicita de fiecare dată prezența unui apărător garantat de stat, chiar dacă aceștia dispun de mijloace suficiente de a se apăra. În acest sens, prezența apărătorului este obligatorie doar în situațiile strict descrise de proiectul de lege. Dacă persoana solicită prezența unui apărător, acest lucru se poate efectua doar prin contractarea serviciilor unui avocat sau a unui avocat garantat de stat, dacă sunt întrunite condițiile din Legea nr. 198/2007, iar art. 69, conform proiectului, nu îngrădește dreptul persoanei de a i se acorda un apărător pentru infracțiunile ușoare sau mai puțin grave, dacă interesele justiției o cer, obligație a statului impusă de art. 6 § 3 lit. c. CEDO. În ceea ce privește participarea obligatorie a avocatului la înaintarea acuzării și la audierea bănuțului sau a învinuțului, aceste cazuri sunt acoperite de p. 11) al alin. (1) al art. 69 al Codului de procedură penală [8, p. 5, 121, 142-143, 168-169, 311-312].

În ceea ce privește excluderea din lege a cerinței de a acorda asistență juridică obligatorie bănuțului, învinuțului, inculpatului care nu posedă limba de procedură penală, autorul proiectului s-a referit la art. 185 alin. (2) al Codului de procedură penală, conform căruia participanții la proces, inclusiv avocatul, nu au dreptul să-și asume obligații de interpret, traducător, chiar dacă posedă limbile și semnele necesare pentru traducere. Acesta a fost și raționamentul excluderii prezentului temei [8, p.121].

La propunerea de a modifica alin. (1) al art. 104 al Codului de procedură penală, stabilind obligativitatea participării avocatului la audierea bănuțului nu numai imediat după reținerea acestuia, ci și din momentul dobândirii de către persoană a acestui statut și prin alte modalități prevăzute la articolul 63 (ordonanța sau încheierea de aplicare a unei măsuri preventive neprivative de libertate, ordonanța de recunoaștere a persoanei în calitate de bănuț), autorul proiectului a răspuns că prevederile vizate derivă din urgența audierii în cazul reținerii persoanei. Pentru celelalte modalități de atribuire a calității de bănuț prevăzute la art. 63 urgența nu se impune, prin urmare - propunerea nu poate fi acceptată [8, p. 92].

Autorul proiectului de lege a menționat, de asemenea, că participarea avocatului în cadrul procesului penal este obligatorie, în exclusivitate, în cazurile prevăzute la art. 69 din CPP. În cazul în care nu este întrunită o situație prevăzută la art. 69 din CPP, atunci participarea apărătorului la procesul penal nu este obligatorie și, prin urmare, nu există impedimente de ordin procesual pentru desfășurarea procesului penal [8, p. 114-115].

În opinia noastră, stabilirea existenței criteriilor pentru acordarea asistenței juridice obligatorii, enumerate în noua redactare a art. 69 alin. (1) din Codul de procedură penală, nu prezintă dificultăți pentru practicienii din domeniul juridic, cu excepția, probabil, a punctului 11) – „participarea obligatorie a apărătorului este prevăzută expres de prezentul cod”.

Să începem cu faptul că, datorită acestui criteriu, la inițiativa Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat (CNAJGS), textul „în procesul penal” din alin. (1) al art. 69 din Codul de procedură penală a fost înlocuit în versiunea inițială a proiectului de lege cu textul „în cadrul procesului penal”, pentru a exclude participarea obligatorie a apărătorului pe întreaga durată a procesului, atunci când, conform codului, participarea sa este obligatorie doar într-o acțiune procesuală separată [8, p. 111].

În acest context, obligativitatea participării apărătorului într-o anumită acțiune procedurală este stabilită de normele Părții speciale a Codului de procedură penală, care reglementează procedura de efectuare a unor acțiuni de urmărire penală și modul de examinare de către instanțele judecătorești a unor chestiuni procesuale. Acesta este art. 104 din Codul de procedură penală, care reglementează procedura de audiere a bănuțului, învinuțului, inculpatului și stabilește obligativitatea participării în audiere a unui avocat ales sau desemnat, în cazul reținerii sau punerii sub învinuire a persoanei audiate. Articolul 282 din CPP reglementează procedura de înaintare a acuzației și stabilește obligativitatea participării avocatului la această acțiune procesuală. Articolul 305¹ Cod de procedură penală reglementează modul de examinare a demersurilor referitoare la autorizarea finalizării urmăririi penale în lipsa învinuțului și stabilește participarea obligatorie a apărătorului ales sau desemnat în ședința de judecată. Articolul 308 din Codul de procedură penală reglementează procedura de examinare a demersurilor privind aplicarea față de învinuit a arestării preventive, arestării la domiciliu sau prelungirea duratei arestării învinuțului și prevede că participarea avocatului în ședința de judecată este obligatorie. Articol 321 din CPC stabilește regulile

participării inculpatului la judecarea cauzei și prevede obligativitatea participării apărătorului în cazul judecării cauzei în lipsa inculpatului sau prin intermediul videoconferinței. Articolul 322 CPC stabilește regulile de participare a apărătorului în judecarea cauzei și prevede că, dacă participarea apărătorului ales de inculpat este imposibilă pe o durată care depășește cinci zile, instanța amână ședința și propune inculpatului să-și aleagă un alt apărător, iar în caz de refuz al inculpatului de a-și alege alt apărător, instanța decide solicitarea desemnării, de către coordonatorul oficiului teritorial al Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat, a unui avocat care acordă asistență juridică garantată de stat. Articolul 412 din Codul de procedură penală reglementează regulile de repartizare a cauzelor parvenite cu apel, de fixare a termenului de judecată a apelului, de prezență a părților și stabilește participarea obligatorie a apărătorului la judecarea apelului, dacă interesele justiției o cer. Articolul 457 al Codului de procedură penală reglementează ordinea procesuală de judecare și soluționare a recursului în anulare și stabilește că, în cazul în care partea în privința căreia a fost declarat recurs în anulare nu are apărător ales, Curtea Supremă de Justiție solicită coordonatorului oficiului teritorial al Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat desemnarea unui avocat care acordă asistență juridică garantată de stat. Și alte norme din Partea specială a Codului de procedură penală reglementează procedura pentru desfășurarea anumitor acțiuni procesuale și stabilesc participarea obligatorie a avocatului ales sau desemnat în aceste acțiuni.

În acest context, se dorește sublinierea erorii poziției conducerii Direcției de urmărire penală a Inspectoratului General de Poliție, care consideră că, odată cu introducerea acestei prevederi în Codul de procedură penală, participarea apărătorului devine obligatorie în toate cazurile penale de îndată ce bănuitul a luat cunoștință de actul procesual prin care a fost recunoscut ca atare [10, p. 1].

Baza acestei opinii este o interpretare eronată a p. 1) alin. (2) art. 64 din CPP, care prevede că bănuitul are dreptul să știe de ce este bănuțit și, în legătură cu aceasta, imediat după reținere sau după ce i s-a adus la cunoștință hotărârea despre aplicarea măsurii preventive sau recunoașterea în calitate de bănuțit, să fie informat în prezența apărătorului, în limba pe care o înțelege, despre conținutul bănuțelii și despre încadrarea juridică a faptelor infracționale de săvârșirea cărora este suspectat [1]. Astfel, conducătorii organului de urmărire penală al Inspectoratului General al Poliției consideră că această normă prevede în mod explicit participa-

rea obligatorie a apărătorului în timpul aducerii la cunoștință bănuțelii a actului procesual prin care lui i se recunoaște această calitate. De asemenea, consideră că apărătorul trebuie să participe la acțiunile procesuale ulterioare care implică participarea bănuțelii.

Este evident că acest punct de vedere contrazice atât doctrina națională, cât și poziția autorului proiectului de lege, exprimată, în primul rând, în Nota informativă la proiect [6] și, în al doilea rând, în Sinteza obiecțiilor și propunerilor la proiect [8]. În plus, art. 64 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova face parte din Partea generală a Codului și este dedicat drepturilor și obligațiilor bănuțelii. Nu stabilește și nu poate stabili procedura procesuală pentru efectuarea oricăror acțiuni de urmărire penală și obligativitatea participării avocatului la ele. Această funcție, după cum s-a menționat mai sus, este îndeplinită de normele Părții speciale a Codului de procedură penală. Iar dreptul bănuțelii de a beneficia de asistență juridică de la momentul luării la cunoștință a hotărârii de a recunoaște suspectul prevăzut de art. 64 din Codul de procedură penală este realizat în conformitate cu Legea privind avocatura sau Legea cu privire la asistența juridică garantată de stat, în cazul lipsei de mijloace. Acest lucru rezultă din pct. 5) al aceluiași alin. (2) art. 64 din Codul de procedură penală, în care se spune că bănuțul are dreptul, din momentul când i s-a adus la cunoștință actul procedural de recunoaștere în calitate de bănuțit, să aibă asistența unui apărător ales de el, iar dacă nu are mijloace de a plăti apărătorul - să fie asistat în mod gratuit de către un avocat care acordă asistență juridică garantată de stat, precum și, în cazurile admise de lege, să renunțe la apărător și să se apere el însuși [1]. Atragem atenția că în acest caz nu se pune problema obligativității asistenței juridice, ci dimpotrivă - se prevede posibilitatea autoapărării bănuțelii în cazurile în care acest lucru este permis de lege, adică în toate cazurile, cu excepția celor prevăzute la alin. (1) art. 69.

Toate criteriile pentru acordarea asistenței juridice obligatorii enumerate în noua redactare a art. 69 alin. (1) din Codul de procedură penală depind de circumstanțe care pot fi evaluate în mod obiectiv: vârsta și starea de sănătate a persoanei, calificarea infracțiunii săvârșite, indicația directă în Partea specială a Codului de procedură penală despre participarea obligatorie a apărătorului într-o anumită acțiune procesuală etc. Asta nu poate fi spus despre criteriul prevăzut la punctul 10) - „instanța de judecată apreciază că, în cazul inculpatului, interesele justiției cer participarea apărătorului în ședința de judecată în primă instanță, în

apel sau în recurs ori la judecarea cauzei pe cale extraordinară de atac” - stabilirea căruia depinde de evaluarea subiectivă de către persoana care are în procedură dosarul penal, a unui întreg set de factori. Prin urmare, pentru a exclude interpretarea arbitrară, legiuitorul a stabilit în alin. (2) al art. 69 din Codul de procedură penală că instanța de judecată constată, printr-o încheiere motivată, faptul că interesele justiției cer participarea apărătorului, ținând cont, în mod obligatoriu, de următoarele circumstanțe cumulative:

- 1) complexitatea cauzei;
- 2) capacitatea persoanei de a se apăra singură;
- 3) gravitatea faptei de a cărei săvârșire este învinuită persoana și de sancțiunea prevăzută de lege pentru săvârșirea ei [1].

Condițiile de aplicare a criteriilor pentru acordarea asistenței juridice obligatorii, indicate în alin. (1) al art. 69 din Codul de procedură penală au fost stabilite de legiuitor în alin. (3) al acestui articol: Participarea apărătorului la procesul penal este obligatorie din momentul când:

- 1) bănuitul, învinuitului, inculpatului i s-a adus la cunoștință hotărârea organului de urmărire penală cu privire la:

- a) reținerea, aplicarea măsurii preventive sau punerea sub învinuire – în cazurile prevăzute la alin. (1) pct. 1)–6);

- b) trimiterea la expertiza judiciară psihiatrică în condiții de staționar – în cazul prevăzut la alin. (1) pct. 3);

- 2) bănuitul, învinuitul, inculpatul a decedat și a fost depusă o cerere de reabilitare din partea rudelor sau a altor persoane – în cazul prevăzut la alin. (1) pct. 7);

- 3) s-a constatat că învinuitul, inculpatul se susține de la urmărirea penală sau judecată și procesul penal se desfășoară în lipsa acestuia [1].

Conform prevederilor art. 7 lit. c) din Legea cu privire la asistența juridică garantată de stat, aplicabilă în acest caz, asistența juridică obligatorie în astfel de cazuri se acordă din momentul apariției dreptului la aceasta până la finalizarea procesului penal. Excepție fac cazurile prevăzute la art. 69 alin. (1) p. 11) din Codul de procedură penală, în care participarea obligatorie a apărătorului este prevăzută în mod expres de cod. În aceste cazuri, asistența juridică obligatorie se acordă numai pe durata efectuării acțiunii procedurale, la care participarea apărătorului este obligatorie.

Dreptul persoanelor enumerate la alin. (1) al art. 69 din CPP de a beneficia de asistență juridică obligatorie se naște în momentul indicat la alin. (3) al aceleiași norme. Prin urmare, până la îndeplinirea condițiilor stabilite la alin. (3) al art. 69, participarea apărătorului în cadrul procesului

penal pentru aceste persoane nu este obligatorie. Și nu există impedimente de ordin procesual pentru desfășurarea procesului penal, dacă persoana nu a beneficiat de dreptul la asistență juridică de la un avocat ales sau de la un avocat care acordă asistență juridică garantată de stat, în absența resurselor financiare, cu condiția ca informația despre acest drept să fi fost comunicată în mod corespunzător și să fi fost create condiții necesare pentru exercitarea acestui drept. În opinia noastră, aceste realități ar trebui să fie asimilate demult de către reprezentanții organelor de drept, care, temându-se de acuzații de încălcare a dreptului la apărare, manifestă chiar mai mult interes pentru prezența apărătorului decât bănuitul, confundând dreptul facultativ la apărare cu apărarea obligatorie.

Ordinea solicitării și acordării asistenței juridice obligatorii este stabilită de alin. (4) al art. 69 din Codul de procedură penală, în care se spune că, în cazurile prevăzute la alin. (1), dacă persoana nu dispune de un apărător ales, participarea obligatorie a apărătorului la procesul penal este asigurată de coordonatorul oficiului teritorial al Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat, în condițiile prezentului cod și ale Legii nr. 198/2007 cu privire la asistența juridică garantată de stat, la solicitarea organului de urmărire penală sau a instanței de judecată.

În conformitate cu alin. (3) al art. 26 din Legea cu privire la asistența juridică garantată de stat, în cazurile prevăzute la art. 19 alin. (1) lit. c), oficiului teritorial al CNAJGS i se prezintă solicitarea organului de urmărire penală sau a instanței judecătorești privind numirea apărătorului. Decizia coordonatorului oficiului teritorial privind acordarea asistenței juridice calificate se aduce la cunoștință solicitantului în decursul unei zile lucrătoare din momentul emiterii, iar în formă scrisă i se comunică doar la solicitarea acestuia [4]. Solicitarea de acordare a asistenței juridice obligatorii se înaintează de către funcționarul organului menționat la alin. (4) al art. 69 din Codul de procedură penală, care are în procedură cauza penală, și care intenționează să efectueze o acțiune procesuală, la care participarea apărătorului este obligatorie în temeiul prevederilor art. 69 alin. (1) din Codul de procedură penală. Acest funcționar este responsabil personal de legalitatea și temeiul cererii.

Având în vedere că participarea obligatorie a avocatului în procesul penal este asigurată de coordonatorul CNAJGS în condițiile Legii cu privire la asistența juridică garantată de stat, în baza alin. (1) din art. 24 al acestei legi, el poate refuza acordarea asistenței juridice în cazurile în care solicitarea

este vădit nefondată și dacă în cauză este deja implicat un avocat ales sau numit, cu excepția cazurilor de înlocuire a apărătorului conform art. 70 din CPC. Conform art. 24 alin. (2) din Legea cu privire la asistența juridică garantată de stat, refuzul de acordare a asistenței juridice calificate trebuie să fie motivat și poate fi contestat direct în instanța de judecată, în conformitate cu prevederile Codului administrativ, fără respectarea procedurii prealabile. Cu toate acestea, doar persoana căreia i s-a refuzat asistența juridică are dreptul de a contesta decizia de refuzare. Organul care a solicitat asistența nu are acest drept, în conformitate cu art. 189 din Codul administrativ.

Concluzii

Astfel, institutul asistenței juridice obligatorii în procesul penal este creat pentru a asigura echitatea procesului judiciar în acele cazuri în care legiuitorul consideră că bănuitul, învinutului, inculpatului îi este dificil să își apere singur drepturile și interesele din cauza circumstanțelor obiective în care se află. Documentele internaționale nu stabilesc criterii pentru acordarea asistenței juridice obligatorii, lăsând această chestiune la discreția autorităților naționale. Singura condiție este respectarea cerințelor de echitate a procesului.

Criteriile de acordare a asistenței juridice obligatorii, stabilite de art. 69 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, sunt conforme cu standardele internaționale și asigură pe deplin protecția drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor aduse în fața justiției penale, stabilind, în același timp, un obstacol în calea abuzului de dreptul la asistență juridică din sursele bugetului de stat. Organele de urmărire penală și instanțele judecătorești sunt obligate să ia măsuri pentru asigurarea participării în cauză a apărătorului exclusiv în cazurile prevăzute de art. 69 din Codul de procedură penală. În celelalte cazuri, apărarea nu este obligatorie și este asigurată de bănuit, învinut, inculpat, în mod independent, prin contract cu un avocat sau în ordinea stabilită de Legea cu privire la asistența juridică garantată de stat, în absența mijloacelor financiare pentru plata serviciilor juridice. Organele de urmărire penală și instanțele judecătorești sunt obligate să asigure condiții pentru aceasta prin furnizarea persoanei a informațiilor necesare și a timpului suficient.

Referințe bibliografice

1. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Nr. 122 din 14.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr. 249-251.
2. Goriuc S. Garanții constituționale ale drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

În: *Materialele conferinței științifico-practice „Teoria și practica administrării publice”*, 20 mai 2013. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2013, p. 166-169.

3. Jidovu N. *Drept procesual penal*. București: C.H. Beck, 2007. 694 p.
4. Legea cu privire la asistența juridică garantată de stat. Nr. 198 din 26.07.2007. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2007, nr. 157-160.
5. Legea cu privire la actele normative. Nr. 100 din 22.12.2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 7-17.
6. *Nota informativă la proiectul de lege pentru modificarea unor acte normative (modificarea Codului de procedură penală și Codului contravențional)*. https://justice.gov.md/sites/default/files/document/attachments/nota_informativa_la_cpp_definitiva.pdf (vizitat 08.09.2023).
7. *Raportul auditului conformității asupra utilizării resurselor financiare publice alocate pentru administrarea sistemului de acordare a asistenței juridice garantate de stat în anii 2020-2022*. https://www.ccrm.md/rma_files/1077/hc-c_8_2023_r_ro_4_.docx (vizitat 08.09.2023).
8. *Sinteza obiecțiilor și propunerilor la proiectul de Lege pentru modificarea unor acte normative (modificarea Codului de procedură penală și Codului contravențional)*. https://justice.gov.md/sites/default/files/document/attachments/sinteza_objecțiilor_si_propunerilor_cpp_definitivata.pdf (vizitat 08.09.2023).
9. Smochină A., Trocin E. Dreptul la apărare, ca garanție complexă a dreptului de acces liber la justiție. În: *Studii Juridice Universitare*, 2021, nr. 1, p. 41-54.
10. *Teze privind punerea în aplicare a Legii nr. 245 din 31 iulie 2023 pentru modificarea unor acte normative (Codul de procedură penală și Codul contravențional)*, 25.08.2023. Direcția urmărire penală a IGP. 5 p.
11. *Case of Correia de Matos v. Portugal*. ECHR, 04 April 2018. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-182243> (vizitat 08.09.2023).
12. *Case of Lagerblom v. Sweden*. ECHR, 14 January 2003, final 14 April 2003. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60884> (vizitat 08.09.2023).
13. *Case of V. v. the United Kingdom*. ECHR, 16 December 1999. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58594> (vizitat 08.09.2023).
14. Сухов В. Нормативное регулирование и проблемы обеспечения обязательной юридической помощи в уголовном судопроизводстве. În: *Materialele conferinței științifico-practice internaționale „Știință, Educație, Cultură”*. Comrat: Universitatea de Stat din Comrat, 2023, p. 739-747.

DREPT PUBLIC

CZU: 343.8

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.4\(67\).05](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.4(67).05)

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБРАЗОВАНИИ ОСУЖДЕННЫХ: ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ И ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ

Светлана ГЕОРГИЕВА,
магистр права,
докторантка, МГУ
<https://orcid.org/0000-0002-7494-1351>

Ион ПОСТУ,
доктор права,
доцент, ULIM
<https://orcid.org/0000-0002-5993-8250>

АННОТАЦИЯ

Данная научная статья исследует использование информационных технологий в обучении заключенных, с акцентом на международный опыт и правовое регулирование. Рассматривается важность эффективных методов воздействия, таких как обучение и воспитание, для успешной реабилитации осужденных и их последующей реинтеграции в общество. Основной целью исследования является улучшение понимания роли образования и информационных технологий в процессе реабилитации правонарушителей и их интеграции в общество. Также анализируются международные стандарты в области прав осужденных и различные подходы к обеспечению социально-экономических прав в разных странах.

Ключевые слова: образование, осужденные, информационные технологии, реабилитация, профессиональное обучение, правовое регулирование, социальная реинтеграция.

Введение

В современном мире вопросы, связанные с уголовными наказаниями и реабилитацией осужденных, представляют собой актуальную проблему, которая оказывает далеко идущее влияние на социальные и правовые аспекты общества. Стремление обеспечить успешную реинтеграцию осужденных в общество и снизить риск повторной совершаемости преступлений поднимает важный вопрос о применении эффективных методов воздействия на личность осужденных. Среди множества факторов, влияющих на этот процесс, особое значение приобретает образование и профессиональное обучение.

USE OF INFORMATIONAL TECHNOLOGIES IN THE EDUCATION OF DETAINEES: FOREIGN EXPERIENCE AND LEGAL REGULATION

SUMMARY

This research paper explores the use of information technology in the education of prisoners, with a focus on international experience and legal regulation. The importance of effective methods of influence, such as training and education, for successful rehabilitation of inmates and their subsequent reintegration into society is discussed. The main objective of the study is to improve the understanding of the role of education and information technology in the process of rehabilitation of offenders and their integration into society. It also analyzes international standards on the rights of convicts and different approaches to ensuring socio-economic rights in different countries.

Key-words: education, convicts, information technologies, rehabilitation, vocational training, legal regulation, social reintegration.

Образование рассматривается как одно из ключевых средств формирования личности осужденных, определения их ценностных ориентиров и приобретения профессиональных навыков. В данной исследовательской статье мы подробно рассмотрим важность образования и профессионального обучения в контексте реабилитации и

перевоспитания осужденных. Более того, мы проанализируем различные точки зрения и методы, используемые в исследованиях данной тематики, и выделим ключевые аспекты, необходимые для успешной социальной реабилитации осужденных.

Наибольшее внимание будет уделено вопросу о правовом обеспечении использования информационных технологий (ИТ) в процессе обучения осужденных. Это важный аспект, который может регулироваться различными правовыми нормами в зависимости от конкретной правовой системы страны. Для наглядности и более глубокого понимания, мы рассмотрим примеры таких правовых систем, как романо-германская (континентальная) правовая система, общее право (англо-американская) правовая система, смешанная правовая система и скандинавская (германо-скандинавская) правовая система.

В данном контексте, наша исследовательская статья направлена на более глубокое исследование важной темы использования информационных технологий в образовании осужденных и ее правового обеспечения, а также на выявление сходств и различий в правовых нормах между разными правовыми системами. Это позволит лучше понять роль образования и ИТ-технологий в процессе реабилитации осужденных и их успешной социальной реинтеграции.

Основная часть

Согласно международным конвенциям и национальным законам, осужденные имеют право на образование, которое может стать реабилитационной программой для поддержания и повышения их психологического и социального благополучия, а также способствовать успешной реинтеграции в общество и уменьшению риска повторной совершаемости преступлений. Развитие образовательных программ и использование ИТ-технологий для дистанционного обучения в пенитенциарных учреждениях являются важной составляющей реабилитационных программ для осужденных. Правовое обеспечение использования информационных технологий в процессе обучения осужденных может быть регулировано разными правовыми нормами в зависимости от страны. Некоторые страны могут разрешать широкое использование информационных технологий в тюремных учреждениях, тогда как другие страны могут ограничивать такие возможности в соответствии с правилами и законами, действующими в их правовой системе. Рассмотрим на примере следующих правовых систем:

1. *Романо-германская (континентальная) правовая система.* В Австрии существует разветвленная система исправительных учреждений, которая включает в себя 28 учреждений, предназначенных для заключения преступников. Несмотря на небольшое население страны, количество заключенных достаточно высоко - 8,5 тысячи че-

ловек. При этом треть из них находятся под арестом, а две трети отбывают наказание. Исправительные учреждения в Австрии включают в себя 17 судебных тюрем, 7 исправительных тюрем и 4 специальных учреждения для осужденных с различными проблемами, включая умственную отсталость, зависимость от алкоголя и наркотиков, несовершеннолетних и рецидивистов. Кроме этого, в стране функционируют 18 отраслевых учреждений, которые предназначены для реабилитации и перевоспитания осужденных с различными проблемами. Например, для умственно отсталых осужденных, алкоголе- и наркозависимых, а также несовершеннолетних и рецидивистов [4, с. 42]. В целом отметим, система исправительных учреждений в Австрии имеет хорошо развитую инфраструктуру, что позволяет осужденным получать образование и проходить профессиональную подготовку, что способствует их ресоциализации и повышению шансов на успешное возвращение в общество после отбытия наказания.

Статистические данные показывают, что австрийские тюрьмы переполнены из-за недостаточного количества камер одиночного заключения, что приводит к тому, что в некоторых случаях осужденные вынуждены размещаться в камерах с двумя, тремя или четырьмя кроватями. Тем не менее, главной целью австрийской пенитенциарной системы является повышение качества и эффективности ее работы. В 2003 году был запущен проект по разработке новых стандартов в области документооборота и оценки эффективности работы с осужденными, который был ориентирован на работу в социальной сфере и включал деятельность психологической службы.

Интересным является тот факт, что в данном проекте администрации пенитенциарных учреждений использовали сетевые и информационные технологии, которые позволили различным профессиональным группам, таким как врачи, психиатры, психологи, социальные работники и учителя, объединяться и быстро обмениваться информацией для решения конкретных задач и проблем.

Следует подчеркнуть, что в Австрии, согласно «Закону об исполнении наказаний в виде тюремного заключения, в том числе лишения свободы и мерах по реабилитации и предупреждению правонарушений» от 26 марта 1969 года, все заключенные обязаны работать. Трудовая занятость осужденных предполагает возможность не только зарабатывать деньги, но и приобретать необходимые профессиональные знания и навыки, которые, в свою очередь, станут залогом скорейшей ресоциализации осужденного и его возвращения в общество. Австрийская пенитенциарная система не имеет проблем с работой осужденных. Примерно до 78% работу осужденных обеспечивают мастерские, которые расположены на территории исправительных учреждений [4, с. 44]. Очевидно, что заключен-

ные, как правило, имеют низкий уровень образования и профессиональной подготовки, а их труд экономически неэффективен для государства. Однако он имеет большое терапевтическое значение. Среди положительных аспектов австрийской системы исправительных учреждений стоит отметить возможность интеграции заключенных в систему образования, что дает им шанс продолжить образование после освобождения. Осужденным предоставляется возможность получения как базового, так и профессионального образования, используя услуги педагогов, преподающих в исправительных учреждениях на постоянной основе, а также возможность получения одной из 11 предлагаемых профессий. Однако, не все заключенные имеют возможность получить полное среднее и высшее образование, так как такая возможность предоставляется только в исключительных случаях при наличии и соблюдении ряда условий. Вместо этого заключенные могут получить „усиленное профессиональное образование“. Согласно Закону «об исполнении наказаний в виде тюремного заключения», в течение 18 месяцев обучения и сдачи выпускного экзамена австрийский заключенный имеет право работать по одной из 15 профессий. В 1993 году была принята поправка, которая позволяет осужденным, освобожденным до получения профессии и сдачи выпускного экзамена, пройти курсы после освобождения [5, с. 83]. Эти меры способствуют реабилитации осужденных и их лучшей интеграции в общество после отбывания наказания, подчеркивая важность трудовой деятельности и образования в пенитенциарной системе Австрии.

В 2000 году на территории Австрии был запущен проект „Телеобучение“, который внес наибольшее значение в образовательный процесс осужденных. Проект предусматривал получение образования дистанционным способом с использованием современных педагогических форм и методов обучения, а также информационных технологий. Благодаря использованию компьютеров и Интернет-сетей осужденные имели возможность „посещать“ „внешний“ мир, что способствовало их ресоциализации. Это был инновационный метод образования для заключенных, который совмещал современные технологии и педагогические методы. Он не только предоставлял доступ к образованию, но и способствовал ресоциализации осужденных, что является важным элементом в улучшении их перспектив в будущем.

С 2001 года в Австрии наблюдается тенденция к увеличению количества заключенных: общее число заключенных увеличилось на 22,5%. Из 8.500 заключенных, отбывающих наказание в тюрьмах Австрии, 39% - иностранные граждане, из которых 69 - иностранные граждане, что составляет 2,1% от общего числа заключенных-иностранцев [5, с. 84]. Федеральное тюремное управление

контролирует пенитенциарную систему, которая подчиняется Министерству юстиции Австрии. Таким образом, мы видим, что увеличение количества заключенных в Австрии и высокая доля иностранных граждан сигнализируют о необходимости дополнительных исследований и мер, направленных на сокращение уровня преступности и улучшение пенитенциарной системы в стране.

Изучив практическую сторону, можно отметить, что осужденные в исправительных учреждениях имеют возможность получить базовое образование бесплатно. Что касается специальных учреждений для несовершеннолетних, то здесь действуют начальные и средние школы. Однако, только немногие осужденные имеют возможность получить полное среднее и высшее образование при наличии определенных условий, таких как возможность получения образования дистанционно в оборудованных компьютерных классах, где осужденные могут общаться через Интернет с „внешним миром“.

Недостатком данной системы является отсутствие возможности получения начального образования для осужденных совершеннолетних, которые могут воспользоваться предоставленным правом только при наличии определенного уровня знаний.

В целом, система исправительных учреждений в Австрии имеет хорошо развитую инфраструктуру, что позволяет осужденным получать образование и проходить профессиональную подготовку, что способствует их ресоциализации и повышению шансов на успешное возвращение в общество после отбытия наказания.

Изучив вопрос образования осужденных в Финляндии, отметим, что тюрьмы имеют возможность давать разностороннее профессионально-техническое и общее образование. Ежедневно проходят обучение около десяти процентов заключенных [11, с. 68]. Большое значение они придают воспитательной работе с осужденными, обучению отбывающих наказание, ищущих для этого средства, апробируют различные формы и методы, разрабатывают оригинальные спецкурсы. Осужденным в Финляндии по закону предоставляется право выбора: работать или учиться в рабочее время [2, с. 34]. Приходим к выводу, что закон в Финляндии предоставляет осужденным право выбора между работой и обучением в рабочее время. Это способствует индивидуальному подходу к реабилитации заключенных и позволяет им развивать навыки и получать образование в соответствии с собственными потребностями. Более того, в тюрьмах нет собственных учебных заведений. Обучение организовано в сотрудничестве с внешними учебными заведениями [8, с. 236]. Видим, что образование в финских тюрьмах организовано через сотрудничество с внешними учебными заведениями. Это позволяет заключенным получать качественное образование и про-

фессиональные навыки от опытных преподавателей. Определенно видно, что цель образования в данной стране - приобрести или улучшить, совершенствовать профессиональные навыки. Самыми популярными направлениями профессионального обучения являются строительство, автоматизированное управление машинами, ремесла и промышленное искусство. Основной целью образования в Финляндии является приобретение или улучшение профессиональных навыков. Это помогает заключенным готовиться к успешной реинтеграции в общество после отбывания наказания и повышает вероятность трудоустройства. Уточним, что осужденные получают общее образование в Финляндии, а также во многих странах мира, в том числе в Молдове, бесплатно. Таким образом, система образования в финских тюрьмах акцентирует индивидуальный подход, разностороннее профессиональное обучение, и предоставляет осужденным возможность выбора между работой и учебой, что способствует их реабилитации и успешной реинтеграции в общество.

В Финляндии заключенные могут выбрать между работой и учебой в рабочее время. Обучение организуется при содействии социального работника и внешних учебных заведений. Если заключенный хочет получить среднее образование, он обращается к социальному работнику, который совместно с инспектором по образованию организует процесс обучения. Если возможно, осужденные учатся за пределами тюрьмы, иначе обучение проходит в специально оборудованных классах. Образование в тюрьме соответствует общей системе образования. Успешным учащимся выдается документ, аналогичный тому, который выдают в обычных учебных заведениях. Наряду с этим следует отметить, что в тюрьме можно подготовиться к экзаменам, необходимым для поступления в вуз, а затем продолжить обучение там. Бывают случаи, когда осужденный охарактеризован положительно и с его стороны нет нарушения порядка, ему дают разрешение на получение образования вне учреждения или работу без надзора.

После исследования различных источников, мы пришли к выводу, что законодательство Финляндии предусматривает большее количество мер, направленных на реабилитацию и подготовку осужденных к жизни после освобождения. Одним из существенных преимуществ зарубежных систем является наличие различных программ трудоустройства, помогающих заключенным во время отбывания наказания и после освобождения. Интересно отметить, что при отсутствии необходимой литературы в тюремной библиотеке заключенные имеют возможность брать книги в учебных заведениях или публичных библиотеках через онлайн-посещение, используя компьютеры.

Анализ пенитенциарной системы Германии показывает, что исполнение уголовных наказаний в стране находится в ведении Министерства

юстиции и регулируется Федеральным законом, вступившим в силу 1 января 1977 года. Одним из аспектов воспитательной работы в исправительных учреждениях является вовлечение осужденных в трудовую деятельность, школьное обучение и профессиональную подготовку. В соответствии с Уголовно-исполнительным кодексом Федеративной Республики Германии, осужденные, не закончившие основную школу, обязаны посещать специальные классы школы. Кроме того, по параграфу 67, осужденные имеют право посещать занятия в рабочее время, проходить курсы повышения квалификации, изучать предметы заочно и участвовать в других образовательных мероприятиях [3, с. 72]. В тюремных заведениях учащиеся делятся на две группы: одна для обучения начальным знаниям (письму, чтению, арифметике), а другая - для грамотных заключенных, занимающихся по сокращенной общеобразовательной программе. Заключенным предоставляется возможность овладеть навыками программирования, работы с персональным компьютером, иностранным языком и основами различных профессий [9]. В последнее время осужденные могут получать заочное высшее образование. Интерес вызывает введение в тюрьмах Германии формы дистанционного обучения - ТВ-учеба. Учитываются малые расстояния между исправительными учреждениями и телестанциями не только Германии, но и других европейских стран, что создает реальную возможность принимать учебные программы из нескольких телецентров [6, с. 21]. Таким образом, система исправительных учреждений Германии придает большое значение образованию и профессиональному развитию осужденных, что способствует их реабилитации и успешной реинтеграции в общество. Разнообразие образовательных программ и внедрение дистанционного обучения демонстрируют стремление к современным методам и подходам к образованию в системе исполнения наказаний. Здесь же отметим, что администрация исправительных учреждений Германии закупает новейшее оборудование для обучения и работы, так как это помогает бороться с рецидивной преступностью. Применение информационно-коммуникационных технологий дает заключенным свободу действий и выбора в рамках учебной деятельности, придавая им статус не только объекта, но и субъекта учебного процесса. Однако, изоляция обучающихся осужденных создает сложности в приеме зачетов и экзаменов.

В связи с этим скажем, что организация трудовой деятельности и обучения осужденных в тюремных заведениях Германии имеет большое значение для их успешной реабилитации и уменьшения вероятности рецидива преступлений. Разделение учащихся на группы с разным уровнем образования, использование ИТ и введение дистанционного обучения расширяют возможности

обучения и повышают качество образования в тюремных учреждениях. Приобретение нового оборудования для обучения и работы также содействует более эффективной учебной деятельности. В результате, осужденные получают профессиональные навыки, которые могут быть полезны при выходе на свободу, а также становятся субъектами учебного процесса, что способствует их реабилитации и успешному переоснащению в обществе после освобождения.

Однозначно Республика Молдова может использовать опыт Германии в разработке своих собственных программ обучения и профессиональной подготовки для осужденных. Это может включать в себя вовлечение осужденных в трудовую деятельность и обучение, ИТ и форм дистанционного обучения, а также приобретение нового оборудования для обучения и работы. Кроме того, разделение учащихся на группы с разным уровнем образования может быть эффективным в снижении уровня отставания в обучении.

2. *Общее право (англо-американская) правовая система.* В Соединенных Штатах Америки существуют два типа тюрем: федеральные (в настоящее время 38) и тюрьмы штатов (694). Большинство заключенных в тюрьмах США выросли в неблагополучных семьях с ограниченными возможностями получения образования, и многие из них не имели бы шансов на получение высшего образования, если бы не находились в тюрьме. Однако, некоторые тюрьмы в США предоставляют заключенным возможность поступить в колледж или получить высшее образование с помощью мобильных систем и современных информационных технологий.

В США дистанционное обучение начало развиваться в период с 1980-х по 1990-е годы с целью повышения квалификации граждан, которые желали получить высшее образование удаленно. Несмотря на некоторые ошибки в начальном этапе, система электронного обучения в настоящее время является успешным примером для других стран. Обучение осуществляется с помощью компьютерных технологий, аудио и видеоматериалов.

Однако, в последние десятилетия заключенным в США не уделялось достаточного внимания в отношении получения высшего образования, и финансирование было недостаточным. Эксперты отмечают, что в настоящее время ситуация начинает меняться, но федеральные и штатные законодатели все еще склонны уделять больше внимания наказанию, чем реабилитации заключенных. В 1994 году Конгресс лишил осужденных права на образовательные гранты, а многие штаты исключили помощь в образовании из своих программ поддержки.

Некоторые штаты, такие как Флорида и Мичиган, сейчас не имеют программ финансирования обучения заключенных. В других такие програм-

мы охватывают очень небольшую по численности осужденных и проводится курс на финансирование образования заключенных либо за счет благотворительных пожертвований, либо за их собственные сбережения [12, с. 7–23]. Так, в штате Мэриленд недостаточно выделяется средств на обучение заключенных, и большинство расходов на образование покрывается за счет частных грантов. Несмотря на то, что некоторые правовые эксперты и законодатели поддерживают финансирование образования заключенных, существуют и противники таких программ, которые считают, что бюджеты штатов не должны покрывать образование заключенных в высших учебных заведениях. Некоторые начальники тюрем отмечают, что образовательные программы помогают поддерживать порядок в тюрьмах и дают заключенным надежду и возможность проводить свободное время с пользой. В целом, в США продолжается дискуссия о финансировании образовательных программ для заключенных, признаваемых некоторыми как положительный вклад в тюремной среде, а другими - как несправедливость по отношению к законопослушным гражданам. Бывшие заключенные сообщают о положительном влиянии участия в профессиональных образовательных программах в тюрьмах, которые имеют хорошую ориентацию на рынок труда [14, с. 155-189]. Некоторые тюрьмы предоставляют обучение высшему образованию в области компьютерных технологий и оптического волокна, что может помочь заключенным при их последующем возвращении в общество. Однако, эксперты по преступности указывают, что расходы на образовательные программы для заключенных, вероятно, не будут увеличены в ближайшее время, если государственное финансирование колледжей и программ поддержки образования будет сокращаться [15, с. 69-88]. В целом, есть определенный интерес со стороны администрации тюрем, экспертов в области права и законодателей в поддержке образовательных программ для заключенных, но есть и противники таких программ, которые считают их несправедливостью по отношению к законопослушным гражданам.

Тем не менее отношение законодателей к образовательным программам для заключенных меняется, что приводит к снижению значительных сокращений расходов штатов на эти программы. Например, еще в марте 2002 года законодатели штата Иллинойс отказались от плана ограничения программы финансирования обучения заключенных в колледжах, поскольку такое обучение снижает уровень рецидивизма [16]. В штате Вермонт законодатели создали специальный комитет по образованию в тюрьмах, который разработал детальный план по обучению заключенных. План включает рекомендации для государственных колледжей Вермонта, направленные на улучшение системы обучения заключенных, и выявляет преимущества такого обучения. Также в плане

предусмотрено развитие дистанционного обучения заключенных и оснащение новой тюрьмы на 350 человек необходимым для этого оборудованием, в том числе для обучения в интерактивном режиме [13]. Еще в качестве примера рассмотрим программу обучения осужденных лиц в штате Висконсине, где колледжи охватывают 12 из 15 исправительных учреждений и около 770 заключенных. В нем участвуют семь государственных технических колледжей [1, с. 2-5]. Таким образом ведущие эксперты в США считают, что будущее образования связано с дистанционным обучением, и в настоящее время активно работают над улучшением электронного обучения и расширением аудитории студентов, включая заключенных за границей и внутри страны. Правовое обеспечение использования дистанционного обучения для обучения заключенных является эффективным и удобным решением, которое позволит им получить профессиональное образование в условиях ограничения свободы.

3. *Смешанная правовая система.* Показательно, как решаются вопросы получения образования на Кубе. Как известно, после революции 1959 года в этом государстве был проведен ряд реформ. Они были направлены на улучшение условий содержания заключенных, обеспечение их защиты, а также на содействие их дальнейшей реабилитации. Здесь основной упор делался на возможность предоставления заключенным общего и среднего специального образования [10, с. 28-29]. Действительно, опыт Кубы в обеспечении заключенных образованием является показательным. Куба является одной из немногих стран мира, где заключенные могут получить высшее образование, а также общее и среднее специальное образование. Это возможно благодаря системе образования, которая была создана в Кубе после революции 1959 года.

Как правило, в тюрьмах в мире не предоставляются должные условия для обучения и образования заключенных. Однако, на Кубе была создана система, где обучение является одним из основных элементов исправительной работы с заключенными. Это не только помогает им в дальнейшей жизни, но и может снизить вероятность повторного совершения преступлений.

Нынешнее пенитенциарное законодательство республики составлено с учетом принципов и норм, установленных в Минимальных стандартных правилах обращения с заключенными, принятых на первом Конгрессе ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями, прошедшем в Женеве в 1955 году. Министр иностранных дел Кубы Ф. Перес Роке отмечал, что суровые наказания, как правило, не дают положительного эффекта, а наоборот, закаляют заключенного и превращают его в зверя [10, с. 28-29]. Это действительно важный аспект современной пенитенциарной системы, который

основан на принципах гуманизма и реабилитации осужденных. Согласно Минимальным стандартным правилам обращения с заключенными, заключенные должны быть обращены с уважением к человеческому достоинству и не должны подвергаться жестокому, бесчеловечному или унижающему обращению, или наказанию. Кроме того, осужденные должны быть обеспечены адекватными условиями содержания, включая питание, жилище, медицинское обслуживание и образование. Такой подход, основанный на гуманизме и реабилитации, может помочь уменьшить уровень рецидивизма и повысить шансы осужденных на успешную реинтеграцию в общество после освобождения из тюрьмы.

Весьма характерно, что с конца 2000 года по решению руководства страны на Кубе разработан ряд образовательных программ для пенитенциарных учреждений. К примеру, с октября 2001 года в качестве пилотного варианта была начата реализация так называемой «аудиовизуальной программы», которая предусматривает проведение занятий по программе «Университет для всех». В данном контексте использовались теле- и видеоматериалы, а также дидактические пособия, рекомендованные Министерством образования. Занятия проводились с участием так называемых «руководителей» («monitores») из числа заключенных, прошедших специальную подготовку. В целом, такие образовательные программы могут существенно повысить шансы заключенных на успешную реабилитацию и реинтеграцию в общество после освобождения из тюрьмы.

Так же параллельно с этой программой заключенным предоставляется возможность получить бесплатное среднее образование по системе «образование взрослых», а также профессиональное образование по таким специальностям, как каменщик, плотник, сварщик, парикмахер (в качестве эксперимента в Тюрем «Комбинадо-дель-Эсте» 18 человек получают специальную медбрата - срок обучения - два года). Впоследствии и по настоящее время там (совместно с Министерством труда и социальной защиты) внедрена работа по обязательному обеспечению рабочего места после отбытия наказания осужденным, получившим трудовую специальность [10, с. 28-29]. Отсюда следует, что на Кубе проводятся образовательные программы для заключенных, которые позволяют им получать среднее и профессиональное образование, а также проходить обучение по специальностям. При этом особое внимание уделяется реабилитации заключенных и их последующему трудоустройству после отбытия наказания. Такой подход в пенитенциарной системе направлен на предоставление возможностей для лучшего будущего осужденных и уменьшения вероятности их повторного совершения преступлений.

Один из заметных фактов в Кубе - особое вни-

мание уделяется несовершеннолетним правонарушителям и их реабилитации. Например, в 2001 году был открыт Молодежный исправительный центр в Гаване, который предназначен для поддержки 150 молодых людей в возрасте от 16 до 21 года. Здесь они получают полное среднее образование и могут учиться на дневных отделениях высших учебных заведений, но обязаны возвращаться в Центр каждый вечер. Также следует отметить программы образования и профессиональной подготовки для заключенных в пенитенциарных учреждениях, включая бесплатное среднее образование и профессиональную подготовку в различных специальностях. В целом, это свидетельствует о том, что на Кубе уделяется серьезное внимание развитию образования и реабилитации заключенных, включая несовершеннолетних правонарушителей. Эти меры не только помогают осужденным, но также способствуют снижению уровня рецидива преступлений.

4. *Скандинавская (германо-скандинавская) правовая система.* Мы рассмотрим организацию пенитенциарного образования на примере скандинавских стран, так как скандинавские тюрьмы часто рассматриваются как эталон для построения пенитенциарной системы. Изучение системы образования в Швеции показало, что осужденным предоставляются все необходимые условия для обучения. Однако, в этой стране есть свои трудности и проблемы, и не существует единой системы образования для осужденных. В Швеции короткие сроки лишения свободы - это одна из особенностей пенитенциарной системы, которая основана на принципах реабилитации и ресоциализации. Тем не менее, образование остается важным для осужденных в шведских тюрьмах, и существуют программы по обучению, хотя они могут быть не так распространены, как в других странах с более длительными сроками заключения.

В Швеции заключенные имеют возможность получить доступ к информационным технологиям в нескольких тюрьмах, хотя уровень жизни населения относительно высокий. Однако, дистанционное обучение редко используется в пенитенциарных учреждениях. До 1990 года образование в тюрьмах было частью системы образования взрослых и предназначалось для тех граждан, которые не получили образования в молодости. Однако, с 1990 года ответственность за организацию обучения заключенных была передана от Министерства образования Министерству юстиции, и Закон об обучении заключенных больше не действует. В настоящее время заключенные не имеют права на получение образования, но им предоставляется возможность его получить на договорной основе через сотрудничество с образовательными учреждениями. В проекте Национального учебного центра участвуют 14 тюрем Швеции, где предоставлен весь объем необходимых образовательных услуг штатными

тюремными учителями. Ожидается, что в ближайшем будущем этот опыт будет распространен на все пенитенциарные учреждения Швеции. Во многом отсутствие налаженного процесса обучения осужденных связано с сроками лишения свободы, к которым приговариваются нарушители закона. Как известно, в Швеции их очень мало. Так, 60% заключенных отбывают наказание до 6 месяцев и менее, 80% - до года, 3-5% отбывают длительные сроки от 4 лет до пожизненного заключения, поэтому администрация колоний не стремится организовывать прием о высшем или среднем профессиональном образовании осужденными в тюрьме, хотя это то, что декларируется [7]. Следовательно, в Швеции ограниченный доступ заключенных к образованию и проблемы, связанные с короткими сроками лишения свободы, могут ограничивать возможности осужденных для получения образования в тюрьмах. Однако, проекты сотрудничества между тюрьмами и образовательными учреждениями, а также использование информационных технологий, могут способствовать улучшению доступа заключенных к образованию в будущем.

В Швеции, как и в других странах, заключенные имеют возможность получить доступ к образованию через интернет. В шести тюрьмах реализуется проект, направленный на изучение технических и педагогических возможностей использования интернета в образовании заключенных, а также связанных с этих проблем безопасности. Образовательные услуги предоставляются на договорной основе, и не входят в систему образования взрослых, как это было ранее. Национальный учебный центр оказывает помощь в организации образовательных услуг в тюрьмах, и планируется расширение опыта на все пенитенциарные учреждения Швеции [7]. Эти усилия направлены на расширение образовательных возможностей для заключенных и поддержание их реабилитации в будущем.

Отметим, что в Дании и Швеции заключенные до суда, имеют право на некоторые образовательные программы, хотя и меньшие, чем у других заключенных.

В Дании заключенные имеют равное с любым гражданином страны право на образование, а это означает, что они могут получать образование на том же уровне, что и любой другой гражданин страны. Это принципиальное положение способствует реабилитации и ресоциализации заключенных. Большинство тюремных учителей работают на постоянной основе по соглашению с Министерством юстиции, это обеспечивает качество образовательных услуг, предоставляемых заключенным. В тюрьмах открытого типа заключенные, получающие образование, могут пользоваться образовательными компьютерными программами, а также пользоваться internet и e-mail. Это дает заключенным возможность обучаться

и взаимодействовать с внешним миром, что может способствовать их реабилитации и подготовке к будущей жизни после отбывания наказания. Таким образом, в Дании образование для заключенных является важной частью системы реабилитации и заключенные имеют доступ к образовательным ресурсам и технологиям, что способствует их успешной реинтеграции в общество. Также Дания активно использует возможности дистанционного обучения для заключенных, что помогает увеличить доступность образования и позволяет учителям обеспечивать индивидуальный подход к каждому студенту-заключенному. Кроме того, в Дании приняты меры для интеграции заключенных-мигрантов в образовательный процесс, что помогает им улучшить свои языковые навыки и интегрироваться в общество после освобождения. В целом, Дания отличается высоким уровнем развития системы образования в тюремных учреждениях, что позволяет заключенным получить необходимые знания и навыки для успешной реинтеграции в общество после отбытия наказания.

Сказанное позволяет сделать вывод о том, что пенитенциарная политика современных государств прошла долгий исторический путь своего становления и развития. Он состоит из ряда этапов, каждый из которых присущ той или иной организации пенитенциарной системы с присущими ей характерными чертами и свойствами.

К сожалению, из опыта многих стран, мы видим, что нахождение в местах лишения свободы, вместо исправления осужденных, наоборот, превращает большинство из них в более опасных и агрессивных преступников. Действительно, существует опасность, что нахождение в тюрьме может стать для осужденных фактором социализации в криминальной среде, а не средством реабилитации и воспитания. Поэтому современные государства стремятся изменить подход к исправлению осужденных, используя не только режим заключения, но и широкий спектр методов и мероприятий, таких как образование, трудоустройство, психологическая помощь и т.д. Важно также обеспечить достойные условия содержания и укрепить правовой статус осужденных.

Однако, необходимо также учитывать, что пенитенциарная система не может решить все проблемы социальной адаптации осужденных и предотвращения рецидивизма. Для эффективной работы необходимо участие других социальных институтов и организаций, таких как социальные службы, здравоохранение, образование, работодатели и др.

В итоге, современная пенитенциарная политика стремится не только наказывать преступников, но и устранять причины их преступного поведения, помочь им обрести новые навыки и знания, а также подготовить к успешной реинтеграции в общество.

В результате рассмотрения и изучения материала, анализ которого позволил сделать нам вывод, что организация и функционирование пенитенциарных систем ведущих экономически развитых государств сформировали фундаментальные основы в пенитенциарной системе и рассматривается во многих зарубежных странах, как одна из важнейших составляющих деятельности специальных органов государства, направленная на борьбу с преступностью. Несомненно, для нашей Республики Молдова поиск новых путей решения пенитенциарной системы, ее совершенствование должен стать одной из целевых задач. Пенитенциарная система является важным инструментом борьбы с преступностью и ее совершенствование должно быть приоритетным направлением деятельности государства. Необходимо обратить внимание на опыт и лучшие практики зарубежных стран, а также на результаты исследований в области пенитенциарного образования и реабилитации осужденных, чтобы определить эффективные методы и подходы к исправлению преступников и их реинтеграции в общество после отбытия наказания. Это позволит не только сократить уровень преступности, но и повысить уровень жизни граждан и укрепить правовое государство в целом.

Таким образом, большинство стран признают ценность тюремного образования как способа реинтеграции и ресоциализации осужденных заключенных и проведения полезного периода содержания под стражей. Они считают, что образование является частью более широкого спектра предлагаемых мероприятий, каждая из которых направлена на достижение одной и той же всеобъемлющей цели, среди прочего, по сокращению рецидива. Однако, необходимо учитывать, что образование должно быть доступным для всех заключенных, а не только для определенных категорий. Также важно, чтобы образовательные программы соответствовали потребностям и уровню образования каждого заключенного, а также были ориентированы на рынок труда.

Итак, обозначим, что в ряде стран, являющихся участниками многочисленных конвенций, они обязаны привести свое внутреннее законодательство в соответствие с международным законодательством, в котором должны соблюдаться основные права осужденных. Что касается социально-экономических прав, осужденных к лишению свободы, в том числе права на образование, то его реализация обеспечивается по-разному, зависит от различных характеристик конкретной страны и, как правило, в меньшей степени, чем закреплено в законе. Поэтому в каждой стране существует свой подход к обеспечению социально-экономических прав осужденных, и важно продолжать работу над улучшением условий содержания и ресоциализации заключенных в каждом конкретном случае.

Выводы

Исследование, представленное в данной статье, подчеркивает актуальность проблемы реабилитации осужденных и их успешной социальной реинтеграции в современном мире. Стремление обеспечить уголовно осужденным возможность образования и профессионального обучения является одним из ключевых аспектов в этом процессе. Образование не только способствует приобретению знаний и навыков, но также играет важную роль в формировании ценностных ориентиров и позитивных изменений в жизни осужденных.

Особое внимание уделяется вопросу использования информационных технологий (ИТ) в процессе обучения осужденных. Правовое регулирование этой области разнообразно и зависит от конкретной правовой системы страны. Понимание правовых аспектов и их соответствие между различными юрисдикциями представляют важный элемент в обеспечении успешной реабилитации осужденных.

Данное исследование призвано побудить дальнейший анализ и обсуждение темы использования информационных технологий в образовании осужденных, а также разработку более эффективных подходов к социальной реабилитации осужденных. Путем сравнения правовых норм различных правовых систем, можно выявить лучшие практики и создать более эффективные стратегии в этой области.

В заключении, настоящее исследование подчеркивает важность образования и информационных технологий в улучшении перспектив осужденных и создании условий для их успешной реабилитации и социальной реинтеграции. Эти аспекты остаются актуальными и требуют дальнейших исследований и разработки политики, которая способствовала бы более справедливому и поддерживающему обществу обращению с осужденными.

Библиография

1. Алеевская А.О. *Дистанционное образование в пенитенциарных учреждениях США*. Научно-методическое обеспечение. В: *Ведомости уголовно-исполнительной системы*, 2015, № 4, с. 2-5.
2. Багреева Е. Пенитенциарная система Финляндии. В: *Преступление и наказание*, 1995, №8, с. 31-34.
3. Головненков П.В. *Уголовное уложение. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германия*. Москва: Проспект, 2023. 312 с.
4. Доттер-Шиллер К. Тюремная система Австрии. В: *Актуальные проблемы пенитенциарной науки и практики: Сборник материалов Международной научно-практической конференции*. Часть 1 / Под ред. О.Г. Ковалева. Москва: НИИ УИС Минюста России, 2004, с. 42.
5. Доттер-Шиллер К. Зарубежный опыт исполнения наказаний. В: *Уголовное наказание: правовая идеология, законотворчество и пенитенциарная практика: материалы Международной научно-практической конференции*. Часть 1. Вологда: Вологодский институт права и экономики Минюста России, 2004, с. 83-84.
6. Заурова Э.В. Организация образовательного процесса в пенитенциарных учреждениях зарубежных стран. В: *Право и образование*, 2013, №2. <https://naukarus.com/organizatsiya-obrazovatel'nogo-protsessa-v-penitentsiarnykh-uchrezhdeniyah-zarubezhnyh-stran> (дата посещения 15.09.2023).
7. Княжева И.М. Обеспечение права осужденных на получение образования в условиях отбывания наказания в Северо-Западном регионе России, Северных Странах и странах СНГ. В: *Материалы международной конференции 7-10 октября 2004 г.* <https://ceip.narod.ru/mat2.htm> (дата посещения 16.09.2023).
8. Скок Н.И. и др. *Ресоциализация осужденных средствами образовательного пространства: монография*. Тюмень: ТюмГНГУ, 2011. 236 с.
9. Симонов С.В., Шварцкоп О.Н. *Дистанционное образование в пенитенциарных учреждениях, как фактор позитивной динамики личностного роста, перевоспитания и ресоциализации осужденных*. Казахстан, https://www.rusnauka.com/15_NNM_2012/Pedagogica/1_110646.doc.htm (дата посещения 16.09.2023).
10. Шумкова Ю. *Исполнение уголовных наказаний в Республике Куба*. В: *Преступление и наказание*, 2005, №4, с. 28-29.
11. Юнкари Т. Актуальные проблемы тюремной службы Финляндии. В: *Сборник материалов Международной научно-практической конференции*. Часть 1. Москва: НИИ УИС Минюста России, 2004, с. 68.
12. Anders A.D., Noblitt G.W. Understanding Effective Higher Education Programs in Prisons: Considerations from the Incarcerated Individuals Program in North Carolina. In: *The Journal of Correctional Education*, 2011, p. 7-23.
13. Governors support online learning. In: *The Heller Report Internet Strategies for Education Markets*, 1999, no. 1, July, Vol. 4.
14. Lochner L., Moretti E. The Effect of Education on Crime: Evidence from Prison Inmates, Arrests, and Self Reports. In: *American Economic Review*, 2004, vol. 94, no. 1, march 2004, p. 155-189.
15. Nally J., Lockwood S., Knutson K., Ho T. An Evaluation of the Effect of Correctional Education Programs on Post-Release Recidivism and Employment: An Empirical Study in Indiana. In: *The Journal of Correctional Education*, 2012, vol. 63, no.1, p. 69-88.
16. Petersilia J. *When Prisoners Come Home: Parole and Prisoner Reentry*. New York: Oxford University Press, 2009. 296 p.

JURISPRUDENȚĂ COMENTATĂ ȘI PROBLEME DE PRACTICĂ JUDICIARĂ

CZU: [341.645(4):341.231.14]:343.1

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.4\(67\).06](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.4(67).06)

APLICABILITATEA JURISPRUDENȚEI CURȚII EUROPENE LA JUDECAREA CĂILOR DE ATAC

Armen OGANESEAN,
procuror,
Procuratura Generală,
formator INJ, dr. în drept

SUMAR

În prezentul articol am realizat un studiu complex a aspectelor practice privind aplicabilitatea jurisprudenței CtEDO la judecarea căilor de atac în cadrul procesului penal. Lucrarea conține analiza aspectelor teoretice și practice ce vizează soluționarea problemelor procesuale prin apelare la practica Curții Europene a Drepturilor Omului, abordând în cadrul procesului penal importanța precedentului CtEDO și determinarea necesității de aplicare a acestuia. Articolul evidențiază importanța aplicării precedentului Curții Europene, ca izvor de drept în cadrul procesului penal, fiind analizate premisele și consecințele aplicabilității jurisprudenței CtEDO la judecarea căilor de atac.

Cuvinte-cheie: *aplicabilitate, precedent, jurisprudență, cale de atac, CtEDO, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, proces penal.*

Introducere

Art. 13 din Convenția Europeană garantează dreptul la un recurs efectiv. Norma dată prevede că, orice persoană, ale cărei drepturi și libertăți recunoscute de CEDO au fost încălcate, are dreptul de a se adresa efectiv unei instanțe naționale. CtEDO a dezvoltat standarde clare și universal acceptate în ceea ce privește drepturile omului. Aceste standarde oferă un cadru de examinare și contestare a deciziilor judecătorești, care ar încălca aceste drepturi fundamentale ale omului. Hotărârile CtEDO pot influența nemijlocit jurisprudența, activitatea instanțelor și practicile judiciare naționale, determinând, uneori, reforme în sistemul judiciar național.

Atunci când există neclarități în legislația națională sau interpretări contradictorii ale acesteia,

APPLICABILITY OF THE ECHR CASE LAW WITHIN THE JUDICIAL HIGHER COURT REMEDY EXAMINATION

SUMMARY

In this paper, we have realized a complex study of the practical aspects regarding the impact of ECtHR jurisprudence on the judicial higher court remedy examination. The paper contains analysis of the theoretical and practical aspects, aimed to resolve procedural issues by referring to the practice of the European Court of Human Rights, addressing in the criminal process the importance of ECtHR precedent and determining the need for its application. The article highlights importance of applying the precedent of the European Court as a source of law in the criminal process, analyzing the premises and consequences of the applicability of ECtHR jurisprudence within judicial higher court remedy examination.

Key-words: *applicability, precedent, jurisprudence, remedy examination, ECHR, European Court of Human Rights, criminal process.*

jurisprudența CtEDO oferă clarificări concrete și orientări, facilitând uniformizarea practicilor judiciare între statele membre ale Consiliului Europei.

În lumina jurisprudenței CtEDO urmează de reținut că, în cazul în care un reclamant formulează un capăt de cerere motivată, potrivit căruia a fost încălcat un drept garantat de Convenție, ordinea juridică internă urmează obligatoriu să asigure o cale de atac efectivă [12, p. 8].

Dreptul la un recurs efectiv în procesele penale este fundamental din mai multe considerente. Raționamentul art. 13 este că acesta impune o cale de atac internă în fața unei „instanțe naționale competente” care să ofere posibilitatea de a obține examinarea conținutului unui „capăt de cerere justificabil” bazat pe Convenție, cauza *Boyle și Rice vs. Regatul Unit* [12, p. 7].

Conținutul de bază al cercetării

Curtea Europeană a evidențiat că noțiunea de recurs efectiv impune un examen independent și riguros din partea instanței ierarhic superioare a oricărei cereri prin care sunt invocate motive serioase și temeinice, în sensul existenței riscului real de încălcare a dreptului la un proces echitabil de către instanța de judecată [11, p. 23].

În jurisprudența sa, Curtea Europeană [19] a statuat că, în condiții în care dreptul la al 2-lea grad de jurisdicție este prevăzut în cadrul normativ intern, procedurile în apel sau recurs trebuie să asigure că persoanele implicate în acestea să beneficieze de garanțiile fundamentale prevăzute de art. 6 din Convenție. În hotărârea *Dan v. Moldova* [16] CtEDO menționează că modul de aplicare a art. 6 în procedurile în fața instanțelor de apel depinde de caracteristicile specifice procedurii în cauză, trebuie să se țină cont de totalitatea procedurilor în ordinea de drept internă și de rolul Curții de Apel.

O cale de atac internă permite corectarea eventualelor erori judiciare și oferă posibilitatea subiecților procesuali de a aduce argumente în favoarea poziției prezentate. Instanțele naționale și procuratura au un rol esențial în vederea asigurării respectării dreptului la o cale de atac.

În respectarea cerințelor din Convenție, statele contractante beneficiază de o anumită marjă de apreciere în ceea ce privește modalitatea de a oferi calea de atac prevăzută la art. 13 și de a se conforma obligației pe care le-o impune această dispoziție din Convenție [12, p. 13].

Din perspectiva practicii naționale, judecând recursul împotriva încheierii judecătorești Chișinău, instanța de recurs [1] a constatat că aferent omisiunilor relevante, este destul de elocventă jurisprudența Curții Europene pentru Drepturile Omului. Astfel, CtEDO a statuat că autoritățile trebuie să depună eforturi serioase pentru a afla ce s-a întâmplat și nu trebuie să se bazeze pe concluzii pripite sau nefondate. Adoptarea unei hotărâri neîntemeiate și afectate de viciu fundamental face posibilă anularea acesteia, ceea ce, la rândul său, potrivit explicației date de CtEDO în cauza *Nikitin v. Rusia*, nu va constitui o încălcare a art. 4 par. 2 din protocolul 7 CEDO, ci, din contra, un procedeu legal de restabilire a echității.

În jurisprudența sa, Colegiul penal lărgit al Curții Supreme de Justiție [6], examinând recursuri ordinare, de mai multe ori a conchis că, la judecarea cauzei instanța trebuie să se conducă de practica CtEDO pentru a pronunța o hotărâre legală și întemeiată.

Un subiect important ține de acceptarea de către instanța de apel a concluziilor formulate de către instanța de fond. În special, importanța reexaminării probelor este evidentă, în cazul în care în ordine de apel se contestă o sentință de achitare. În cazul dat, pentru magistrații naționali reprezintă interes soluția CtEDO pe marginea cauzei *Popovici v. Moldova* [18], când Curtea de la Strasbourg a stabilit că instanța de apel nu este în drept să pronunțe o hotărâre de con-

damnare, bazându-se exclusiv pe dosarul din prima instanță, care conține depozițiile martorilor și declarațiile inculpatului, același dosar, în temeiul căruia fusese achitat în primă instanță. Instanța de apel urmează să procedeze la o nouă audiere atât a inculpatului, cât și a anumitor martori ai acuzației, solicitați de părți.

Colegiul penal al CSJ [5] a evidențiat sub prisma practicii Curții Europene că, în baza aceleași probe nu poate fi emisă hotărâre de achitare și ulterior de condamnare, fără ca instanța care condamnă persoana să cerceteze nemijlocit și să argumenteze concluzia sa de condamnare - cauza *Dănilă v. România* [17]. În cazul în care instanța de apel este chemată să examineze un caz și să facă o evaluare completă a vinovăției sau nevinovăției reclamantului, acestea nu pot fi stabilite ca un proces echitabil, în mod corespunzător, fără o evaluare directă a probelor.

În dependență de circumstanțele cauzei, problema dată a fost abordată în diferite moduri de Curtea Europeană. Colegiul penal al CSJ a menționat într-o decizie [7] că, potrivit jurisprudenței CtEDO, în cazul în care instanța și-a motivat decizia luată, arătând în mod concret la împrejurările, care confirmă sau infirmă o acuzație penală, pentru a permite părților să utilizeze eficient orice drept de recurs eventual, o curte de recurs poate, în principiu, să se mulțumească de a relua motivele jurisdicției de primă instanță - cauza *Garcia Ruis v. Spania*.

Sub prisma conceptului abordat, reprezintă interes practic cauza *Dan v. Moldova* [16], pe marginea căreia CtEDO a notat că principalele probe împotriva reclamantului au fost declarațiile martorilor. Restul probelor au fost indirecte, care nu ar putea, de sine stătător, determina condamnarea reclamantului. Prin urmare, declarațiile martorilor și ponderea acestora au fost de o importanță majoră pentru judecarea cauzei. Prima instanță a achitat reclamantul, deoarece nu a avut încredere în martori, după ce i-a audiat în persoană. La reexaminarea cazului, Curtea de Apel nu a fost de acord cu prima instanță în ceea ce privește credibilitatea declarațiilor martorilor și a condamnat reclamantul. În acest sens, Curtea de Apel nu a audiat din nou martorii, ci doar s-a bazat pe declarațiile lor, așa cum sunt fixate materialele cauzei. În cauza *Sadak ș.a. v. Turcia* [20], Curtea Europeană subliniază că facultatea oferită acuzatului de a interoga direct sau în numele său un martor trebuie să poată fi exercitată atât în primă instanță, cât și în apel, dacă nu se consideră că persoana interesată a renunțat la dreptul conferit de art. 6 §3 lit. d) al Convenției.

În cauza *Brualla Gomez de la Torre v. Spania* [14, p. 32], Curtea a specificat că dreptul la tribunal nu este absolut, el este susceptibil unor limitări autorizate, în special în spețele care vizează condițiile de admisibilitate ale unui apel. Principiul similar găsim și în speța *Bayar și Gürbüz v. Turcia* [14, p. 31], când Curtea Europeană a subliniat că dreptul la un tribunal poate fi supus unor limitări implicite în concordanță cu Convenția, îndeosebi privind condițiile de admisibilitate a recursului.

Sub aspectul înlăturării erorilor procedurale de către instanța de recurs, în contextul jurisprudenței CtEDO, importanță practică majoră capătă soluția dată de

Curtea Europeană în cauza *Grădinar v. Moldova*. Examinând recurs ordinar, Colegiul penal lărgit al CSJ [3] și-a motivat soluția făcând trimitere la această speță, menționând că, Curtea a găsit violarea art. 6 din moment ce instanțele naționale și-au ales să ignore multiple violări serioase ale legislației, specificate de instanțele inferioare, precum și să nege o serie de elemente fundamentale, cum ar fi faptul că acuzatul a avut un alibi la presupusul moment al comiterii infracțiunii.

Potrivit unei decizii a Curții de Apel Chișinău [2], lipsa motivării suficiente a deciziei este apreciată de CEDO drept violarea art. 6 par. 1, regula stabilită, de exemplu, în hotărârea *Fomin v. Moldova*. Totodată, instanța de apel a stabilit, sub prisma jurisprudenței CtEDO, obligația de a proceda la un examen atent al tuturor capetelor de cerere formulată de reclamant al argumentelor și cererilor de probă ale părților, având a aprecia relevanța acestora pentru decizia care o va adopta - cauza *Van de Hurk v. Olanda*.

O cale de atac nu poate fi considerată efectivă decât dacă sunt asigurate condițiile minime care permit unui reclamant să conteste o decizie care restrânge drepturile sale ce decurg din prezenta Convenție - cauza *Csüllög împotriva Ungariei*, 2011. Termenul „efectiv” înseamnă că respectiva cale de atac trebuie să fie corespunzătoare (adekvată) și accesibilă, răspunzând, ea însăși, obligației de celeritate - cauza *Paulino Tomás vs. Portugalia*, 2003 [12 p. 14]. Dreptul la o cale de atac constituie un element indispensabil al unui sistem de drept democratic.

Pentru repararea erorilor de fapt și de drept care ar vicia profund prezumția că, *res iudicata pro veritate habetur*, legile contemporane au prevăzut căi extraordinare de atac [8, p. 59].

Potrivit jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, unul din aspectele fundamentale ale preeminenței dreptului este principiul securității raporturilor juridice, care cere, *inter alia*, ca, atunci când instanțele judecătorești dau o apreciere finală unei chestiuni, constatarea lor să nu mai poată fi pusă în discuție - regula susținută de Colegiul penal al CSJ [4] prin prisma hotărârii *Brumărescu v. România*. De la regula dată există și o excepție procesuală, care intervine atunci când circumstanțele excepționale care afectează legalitatea hotărârii irevocabile, încalcă în mod grav drepturile și libertățile fundamentale ale omului.

Reluarea procedurii judiciare interne constituie fără îndoială efectul cel mai spectaculos pe care îl poate produce o judecată internațională [10, p. 14].

Analizând practica Curții Europene privind instituția revizuirii, se evidențiază regula că aceasta nu trebuie considerată un apel camuflat. Totodată, Curtea Europeană a stabilit regula că existența a două opinii contrare referitor la același subiect nu este un temei justificat pentru rejudecare. Mai mult ca atât, Curtea de la Strasbourg recunoaște că rejudecarea cauzei are un impact asupra respectării termenului rezonabil de judecare cauzei penale. În jurisprudența sa, Colegiul penal al CSJ [4] a constatat că nici o parte la proces nu este în drept să solicite revizuirea unei hotărâri jude-

cătorești definitive și executorii doar în scopul reluării procesului de judecată și al unei noi soluționări a cauzei, dat fiind faptul că, competența de revizuire a instanțelor supreme trebuie exercitată pentru a corecta erorile și omisiunile justiției, și nu pentru a efectua o reexaminare a cauzei. Revizuirea nu trebuie tratată ca un recurs deghizat și nici existența a două păreri asupra aceleiași probleme nu poate servi drept temei pentru reexaminare. O îndepărtare de la acest principiu este justificată doar în cazul în care reexaminarea este necesară în virtutea circumstanțelor fundamentale și obligatorii - cauza *Bujnița v. Moldova* [15].

În conformitate cu prevederile art. 46 din Convenția Europeană, interpretate în lumina Recomandării Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei nr. R(2000) 2 din 19 ianuarie 2000 „*Cu privire la reexaminarea sau redeschiderea unor cazuri la nivel intern în urma hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului*”, părțile contractante sunt încurajate să-și examineze sistemele juridice naționale în vederea asigurării că există posibilități adecvate pentru reexaminarea cauzei, inclusiv redeschiderea procedurilor, în cazuri în care Curtea a constatat o violare a Convenției, în special unde:

1. partea lezată continuă să suporte consecințe negative foarte grave din cauza rezultatului respectivei decizii naționale, care nu sunt în mod adecvat remediate prin satisfacția echitabilă și nu pot fi rectificate decât prin reexaminare sau redeschidere;

2. din hotărârea Curții rezultă că:

- a) decizia națională contestată este, în esență, contrară Convenției;

- b) violarea contestată este cauzată de erori sau deficiențe procedurale de o asemenea gravitate încât apare un dubiu serios în privința rezultatului procedurilor naționale contestate [10, p. 14].

Analizând modul în care instanțele naționale aplică practica Curții Europene la judecarea revizuirii, am studiat și jurisprudența Curții Constituționale, care, *inter alia*, conține trimiteri la precedentele CtEDO. În hotărârea sa nr.26 din 23.11.2010, Curtea Constituțională [13] a luat în considerare jurisprudența în domeniu a Curții Europene a Drepturilor Omului. În hotărârea dată se menționează că Curtea Europeană a specificat că scopul Articolului 4 din Protocolul 7 este de a interzice repetarea procedurilor care s-au finalizat printr-o decizie definitivă.

În vederea respectării drepturilor fundamentale garantate de art. 16, art. 20, art. 21, art. 23 din Constituția Republicii Moldova, art. 22 din Codul de procedură penală, art. 4 § 1 din Protocolul nr. 7 la Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, în coroborare cu art. 13 din Convenție, conchidem că obligația primară a autorităților naționale este să remedieze orice presupusă încălcare a Convenției.

Sarcina unificării practicii judiciare în Republica Moldova îi aparține Curții Supreme de Justiție, fiind una dintre atribuțiile fundamentale ale acesteia. Deciziile Colegiului Penal constituie un bun îndrumar pentru soluționarea corectă a cauzelor și adoptarea unor

soluții legale și întemeiate [9, p. 7]. Unificarea practicii judiciare constituie un pilon important pentru înfăptuirea justiției, fiind un mijloc eficient de aplicare și interpretare unitară a legii atât de către instanțele de judecată, cât și de alți participanți în cadrul procesului penal [9, p. 7]. Susținem această idee și considerăm că CSJ poate fi privită și ca un bun îndrumar, nu numai pentru instanțele ierarhic inferioare, dar și pentru organele de drept, în ceea ce privește aplicarea corectă și coerentă a jurisprudenței CtEDO.

Concluzionăm la cele spuse mai sus că cunoașterea la un nivel profesional înalt a practicii CtEDO, precum și aplicarea sigură și rațională a acesteia devin o garanție veritabilă de adoptare a unor hotărâri judecătorești legale, întemeiate și echitabile. Rolul procurorului în exercitarea căilor de atac este de a reprezenta interesele statului și societății în procesele judiciare, în vederea remedierii erorilor judiciare admise. Hotărârile CtEDO pot influența practica națională în acest sens, oferind soluții practice pentru cauzele similare.

Procurorul are un rol important în exercitarea căilor de atac în conformitate cu standardele instituite de jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Procurorul este responsabil pentru respectarea drepturilor fundamentale ale persoanei în conformitate cu standardele Convenției Europene în cadrul procesului penal. La exercitarea căilor de atac, procurorii sunt responsabili de punerea în aplicare a hotărârilor CtEDO în cazurile naționale, asigurând că practicile judiciare se conformează cu înaltele standarde ale Curții Europene.

Jurisprudența CtEDO joacă un rol esențial în exercitarea căilor de atac împotriva hotărârilor judecătorești, asigurând protecția și respectarea drepturilor fundamentale ale omului și oferind un cadru de referință în interpretarea și aplicarea Convenției.

Studiind practica națională, observăm că aceasta reflectă regula potrivit căreia, judecând cauza în fond, în aplicarea normelor de drept material și procesual, magistrații naționali trebuie să se asigure că calitatea acestora corespunde conținutului Convenției Europene, precum și principiilor stabilite în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Totodată, în acest context, subliniem rolul Curții Supreme de Justiție în aplicarea uniformă și corectă a standardelor derivate din jurisprudența CtEDO. Cunoașterea la un nivel profesional înalt a practicii Curții Europene, precum și aplicarea sigură și rațională a acesteia de către magistrații naționali devine o garanție veritabilă a unor hotărâri judecătorești legale, întemeiate și echitabile.

Referințe bibliografice

1. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 18 septembrie 2014. Dosarul nr. 21r-470/14.
2. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 09 octombrie 2014. Dosarul nr. 21r-710/14.
3. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 19 martie 2013. Dosarul nr. 1ra-48/13. http://jurisprudenta.csj.md/search_case_lawp.php?id=33 (vizitat 06.11.2023).
4. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 16 ianuarie 2014. Dosarul nr. 4-1re-42/2014. https://jurisprudenta.csj.md/search_plen_penal.php?id=249 (vizitat 08.11.2023).
5. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 24 iunie 2014. Dosarul nr. 1ra-850/2014. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=2491 (vizitat 05.11.2023).
6. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 01 iulie 2014. Dosarul nr.1ra-1096/2014. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=2589 (vizitat 06.11.2023).
7. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 01 martie 2023. Dosarul nr.1ra-1412/2022. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=22951 (vizitat 06.11.2023).
8. Dolea I. Prezumțiile în probațiunea penală. În: *Revista de științe penale*, 2006, anul II, p. 42-61.
9. Dolea I., Botezatu R., Gurschi C. ș.a. *Jurisprudența CSJ în materie penală (2008-2010)*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2012. 916 p.
10. *Executarea hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului*. Ediția Consiliului European. Chișinău: Tipografia Centrală, 2004. 72 p.
11. Furdul S. Sinteză de soluții motivate cu privire la judecarea recursului în cazul semnalării unui viciu fundamental în cadrul procedurii precedente, ce afectează hotărârea pronunțată. În: *Revista Națională de Drept*, 2012, nr. 5, p. 23-29.
12. *Ghid privind art. 13 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului – Dreptul la un recurs efectiv (o cale de atac efectivă)*. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Art_13_ROM (vizitat 05.11.2023).
13. Hotărârea Curții Constituționale nr. 26 din 23.11.2010 asupra excepției de neconstituționalitate a prevederilor alin. (6) art. 63 din Codul de procedură penală. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2010, nr. 235-240/27.
14. Poalelungi M., Dolea I., Vîzdoagă T. ș.a. *Manualul judecătorului pentru cauze penale*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013. 1192 p.
15. Speța *Bujnița c. Moldova*, hotărârea din 16 ianuarie 2007, definitivă din 16 aprilie 2007. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-127785> (vizitat 05.11.2023).
16. Speța *Dan c. Moldova*, hotărârea din 05 iulie 2011, definitivă din 05 octombrie 2011. <https://www.agentguvernamental.md/wp-content/uploads/2015/03/DAN-RO.pdf> (vizitat 06.11.2023).
17. Speța *Dănilă c. României*, hotărârea din 08 martie 2007, definitivă din 08 iunie 2007. <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Cauza-Danila-impotriva-Romaniei.pdf> (vizitat 06.11.2023).
18. Speța *Popovici c. Moldovei*, hotărârea din 27 noiembrie 2007, definitivă din 02 iunie 2008. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-127995> (vizitat 06.11.2023).
19. *Case of de Cubber v. Belgium*. ECHR, 26 October 1984. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57465> (vizitat 05.11.2023).
20. *Case of Sadak and others v. Turkey*. ECHR, 17 July 2001. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59594> (vizitat 06.11.2023).

DREPT INTERNAȚIONAL

CZU: 341.231.14

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.4\(67\).07](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.4(67).07)

IMPACTUL SCHIMBĂRILOR CLIMATICE ASUPRA CONȚINUTULUI ȘI REALIZĂRII DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR FUNDAMENTALE ALE OMULUI: ABORDĂRI DEFINITORII

Olga DORUL,
doctor în drept,
conferențiar universitar
<https://orcid.org/0000-0001-8613-4066>

Cristina OLEINIC,
doctorandă, USM
<https://orcid.org/0009-0002-6048-736X>

SUMAR

Schimbările climatice reprezintă una din problemele grave ale omenirii secolului XXI, iar identificarea soluțiilor pentru rezolvarea acestora constituie o prioritate pe agenda statelor, a organizațiilor regionale și universale. Având în vedere că dreptul la un mediu înconjurător sănătos s-a conturat în ultimii ani ca un drept fundamental, schimbările climatice ale căror martori suntem vin să afecteze dramatic, atât în mod direct cât și indirect, conținutul și procesul de realizare a acestui drept. În prezentul articol ne propunem să identificăm principalele provocări, dar și să reliefăm remedii eficiente în domeniul propus cercetării.

Cuvinte-cheie: *drept fundamental, drept la mediu înconjurător sănătos, libertate fundamentală, mediu, schimbări climatice.*

Este bine cunoscut faptul că schimbările climatice se prezintă ca fiind problema gravă cu care se confrunta omenirea secolului XXI, fiind înregistrată evoluția fără precedent a fenomenelor naturii, iar identificarea soluțiilor pentru rezolvarea consecințelor acestor evoluții este o prioritate inevitabilă pe agenda mondială.

Ultimele date științifice arată că temperatura globului pământesc se încălzește în mod anormal. Preponderent, din cauza emisiei sporite a gazelor cu efect de seră, ca urmare a activității umane, clima se modifică, iar în consecință fenomenele meteorologice extreme sunt tot mai frecvente: inundațiile, seceta, creșterea temperaturilor medii la nivel global, creșterea nivelului mării și micșorarea calotei glacia-

THE IMPACT OF CLIMATE CHANGE ON THE CONTENT AND ACHIEVEMENT OF FUNDAMENTAL HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS: DEFINING APPROACHES

SUMMARY

Climate change represents one of the serious problems of humanity in the 21st century, and identifying solutions to solve it is a priority on the agenda of states and regional, and universal organizations. Given that the right to a healthy environment has emerged in recent years as a fundamental right, the climate changes we are witnessing will dramatically affect both directly and indirectly the content and process of realizing this right. In this article, we aim to identify the main challenges, but also highlight effective remedies in the field proposed for research.

Key-words: *fundamental right, right to a healthy environment, fundamental freedom, environment, climate change.*

re, deficitul de apă, toate acestea afectează în mod direct și ireversibil mediul natural al Terrei, dar și calitatea vieții, inclusiv soarta civilizației umane.

În ultimul raport de sinteză privind schimbările climatice al Grupului interguvernamental privind schimbările climatice, publicat în anul 2023, se men-

ționează că, între anii 2011-2020, temperatura medie pe glob a crescut cu 1,1 grade față de media din perioada anilor 1850-1900. Emisia gazelor de seră a continuat să crească între 2010-2019, cu o distribuție inegală, atât între state cât și între oameni, din cauza utilizării nesustenabile a resurselor energetice, a solului, a modului de viață, obiceiurilor de consum și nivelului de producție [7, p.42].

Având în vedere actualitatea fenomenului schimbărilor climatice, acest proces este studiat și analizat multidisciplinar, în toată complexitatea sa, de savanți din toate domeniile. Cauzele, consecințele și impactul acestui fenomen sunt examinate de numeroși oameni de știință, cercetători, savanți, filosofi, de organizații și instituții din varii domenii de activitate și cercetare. Astfel, subiectul dat este abordat nu doar la nivel internațional, dar și la nivel național, unde fiecare stat își are dezvoltată o proprie strategie de atenuare a impactului schimbărilor climatice asupra diverselor componente ale mediului înconjurător, dar nu în ultimul rând și asupra ființei umane. Respectiv, fiecare mecanism instituit are ca scop diminuarea consecințelor cauzate de schimbările climatice și identificarea soluțiilor viabile și de durată în acest context.

Conform concluziilor Comitetului Interstatal IPCC (*Intergovernmental Panel on Climate Change*), fenomenul schimbărilor climatice este un fenomen antropogen, cauzat de om, și este unul recent, care s-a amplificat odată cu industrializarea masivă, extragerea resurselor fosile și eliminarea bioxidului de carbon în atmosferă, ceea ce a și intensificat schimbările climatice. Manifestarea schimbărilor climatice nu are loc doar prin furtuni, secetă, precipitații abundente, inundații, deoarece acestea, în principiu, sunt manifestări tipice ale variabilității climatice. Specificul schimbărilor climatice constă în viteza și magnitudinea/intensitatea cu care acestea se manifestă. Datele științifice confirmă că magnitudinea și viteza depășesc situația tipică, care a fost anterior pe Terra. Astfel, intensitatea și magnitudinea fenomenelor climatice extreme sunt principalele caracteristici ale schimbărilor climatice. Fenomenul schimbărilor climatice necesită luare de atitudine pentru că, deși este un fenomen global, are impact local. Toate categoriile de populație sunt expuse la riscuri climatice și, cu timpul, vulnerabilitatea la acestea va fi în creștere, dacă nu va spori capacitatea de adaptare și reziliența indivizilor și comunităților la schimbările climatice [3, p.11].

Convenția-cadru a Organizației Națiunilor Unite cu privire la schimbarea climei, adoptată la New-York la 9 mai 1992 [1], care are drept obiectiv final de a stabiliza concentrațiile de gaze cu efect de seră în atmosferă la un nivel care să împiedice orice perturbare antropogenă periculoasă a sistemului climatic, definește schimbările climatice ca schimbări de climat atribuite direct sau indirect unei activități omenești ce alterează compoziția atmosferei la nivel global și

care se adaugă variabilității naturale a climatului observat în cursul unor perioade comparabile.

Astfel, un set de măsuri adoptate relativ recent au încurajat dezvoltarea și implementarea politicilor cu privire la atenuarea efectelor schimbărilor climatice. De exemplu, Acordul de la Paris, adoptat la 12 decembrie 2015, în temeiul Convenției-cadru a Organizației Națiunilor Unite asupra schimbărilor climatice menționate mai sus, a dus la crearea unui cadru normativ la nivel internațional prin care statele sunt încurajate să vină cu acțiuni și/sau contribuții determinate la nivel național, ceea ce va contribui la combaterea efectelor schimbărilor climatice. În consecință, au fost înregistrate efecte pozitive: au apărut politici și strategii adoptate la nivel național și local cu scopul de atenuare a efectelor schimbărilor climatice, dar și cu scopul de a spori responsabilitatea și transparența în acțiunile care urmează a fi întreprinse și implementate.

Un alt instrument internațional important, din punct de vedere practic, este Protocolul de la Kyoto la Convenția-cadru a Organizației Națiunilor Unite cu privire la schimbarea climei, adoptat la 11 decembrie 1997, care deja a contribuit la reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră în unele țări, dar mai poate fi considerat și ca instrument-cheie în identificarea resurselor și dezvoltarea capacităților internaționale și naționale de raportare a emisiilor de gaze cu efect de seră și de creare a așa-numitor piețe de astfel de emisii.

Alte acorduri adoptate recent la nivel mondial, care au drept scop influențarea soluționării problematicii schimbărilor climatice, sunt Cadrul Sendai pentru reducerea riscului de dezastre (2015-2030), adoptat la 15 martie 2015 de statele membre ale Organizației Națiunilor Unite în cadrul Conferinței Mondiale privind Reducerea Riscului de Dezastru și aprobat de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite în iunie 2015 (Cadrul Sendai), Agenda de Acțiune Addis Abeba privind finanțarea pentru dezvoltare, care a fost adoptată în cadrul unei conferințe a Organizației Națiunilor Unite în anul 2015 și face parte integrantă din Agenda 2030, cât și Amendamentul la Protocolul de la Montreal privind substanțele care distrug stratul de ozon, adoptat la Kigali la 15 octombrie 2016, dar și Agenda pentru Dezvoltare Durabilă 2030, adoptată în 2015 de statele membre ale Organizației Națiunilor Unite, care este considerat un document istoric, de o importanță majoră, având în vedere cele 17 obiective de dezvoltare durabilă pe care aceasta le stabilește.

Suplimentar, fiind universal recunoscut că schimbările climatice împiedică realizarea drepturilor omului, Consiliul pentru Drepturile Omului al Națiunilor Unite a adoptat mai multe rezoluții privind drepturile omului și schimbările climatice; a creat mandatul Raportorului Special pentru promovarea și protecția drepturilor omului în contextul schimbărilor climatice

în octombrie 2021 și a numit primul raportor special în martie 2022. Totodată, Programul Națiunilor Unite pentru Mediu (UNEP) a elaborat o publicație despre schimbările climatice și drepturile omului pentru a evidenția obligațiile guvernelor și actorii privați privind răspunsul la schimbările climatice, în timp ce Oficiul Înaltului Comisar al Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului (OHCHR) a emis raportul Întrebările frecvente privind drepturile omului și schimbările climatice pentru a îmbunătăți înțelegerea amenințărilor la adresa drepturilor omului care decurg din schimbările climatice, precum și a aspectelor asociate, obligațiile statelor în materia drepturilor omului [5].

Având în vedere cele menționate mai sus, constatăm faptul că schimbările climatice deja afectează extremele climatice în fiecare regiune de pe glob. Aceasta a cauzat consecințe negative pe scară largă asupra securității alimentare și de apă potabilă, sănătății umane, asupra diferitor ramuri ale economiei, dar și pierderi/daune aferente naturii și omeniilor în general. Comunitățile vulnerabile care istoric au contribuit cel mai puțin la schimbările climatice sunt actualmente afectate disproportional [7, p.42]. Respectiv, este cert faptul că fenomenul schimbărilor climatice are un impact direct asupra ființei umane, inclusiv asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale acesteia.

Analizând impactul direct al schimbărilor climatice asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, este important să evidențiem că drepturile și libertățile fundamentale ale omului în sistemul internațional reprezintă o piatră de temelie a politicilor naționale și internaționale ale statelor, organizațiilor internaționale și a altor entități din întreaga lume. Consecințele interdependenței dintre schimbările climatice și drepturile și libertățile fundamentale ale omului se fac resimțite acut la nivel global și este cert că acestea afectează nemijlocit nivelul de trai al populației, afectând ecosistemele, economia și, în rezultat, modul de viață al omului în general. Or, condițiile de viață ale individului depind în mod incontestabil de mediul înconjurător.

În opinia prof. I. Muraru, terminologia constituțională referitoare la conceptele „drept” și „libertate”, deși nuanțată, desemnează o singură categorie juridică, și anume dreptul fundamental, susținând că dreptul este o libertate, iar libertatea este un drept. Se susține că nu există deosebire de natură juridică, fiind, de fapt, o singură noțiune juridică [2, p.3].

O a doua opinie este că între noțiunile de „drepturi” și „libertăți” există, totuși, diferențe conceptuale. După Jean Rivero, „libertatea este puterea de a se autodetermina, în virtutea căreia omul alege el însuși comportamentul său”, deci libertatea este o putere pe care o exercită el însuși [2, p.3].

Totodată, menționăm că drepturile fundamentale ale omului sunt acele drepturi inalienabile pe care o persoană le are, doar prin faptul că el sau ea este o ființă umană [8, p.3].

Analizând opiniile savanților în domeniul științelor

juridice, raliind la cea de-a doua opinie, potrivit căreia între noțiunile de „drepturi” și „libertăți” există, totuși, diferențe conceptuale, considerăm necesar, în contextul prezentei cercetări, să analizăm drepturile și libertățile fundamentale ale omului care sunt încălcate sau lezate ca urmare a schimbărilor climatice.

În primul rând, vom menționa cel mai important drept fundamental al omului - dreptul la viață. În mod direct, acesta este afectat din cauza creșterii frecvenței și intensității evenimentelor climatice extreme (inundații, furtuni, valuri de călduri), care reprezintă un risc sporit de pierdere a vieților omenești. În mod indirect, se menționează că, la garantarea dreptului la viață, ființei umane urmează a-i fi respectate necesitățile primare, precum dreptul la hrană și dreptul la apă. Schimbările climatice afectează siguranța alimentară și de apă potabilă din cauza creșterii temperaturilor, dar și a schimbării componenței precipitațiilor, fapt ce afectează calitatea apei potabile, cât și producția agricolă în general.

Dreptul la sănătate și dreptul la un mediu sănătos sunt alte drepturi fundamentale ale omului care au de suferit pe urma schimbărilor climatice. Lezarea acestor drepturi are ca efect schimbarea dramatică a condițiilor de viață decentă. Astfel, poluarea aerului, cauzată de arderea de combustibili fosili, creează pericole majore pentru sănătate, iar creșterea temperaturilor duce, de exemplu, la răspândirea bolilor transmise prin vectori, cum ar fi malaria (transmisă de țânțari).

Efectele schimbărilor climatice vor fi resimțite cel mai acut de acele segmente ale populației care se află deja în situații vulnerabile din cauza unor factori precum sărăcia, genul, vârsta, statutul de minoritate și dizabilitatea. În conformitate cu Dreptul internațional al drepturilor omului, statele sunt obligate, din punct de vedere juridic, să trateze persoanele vulnerabile în conformitate cu principiul egalității și al nediscriminării. Abordările de vulnerabilitate și impact în contextul schimbărilor climatice se concentrează în mare măsură pe sectoarele economice, cum ar fi sănătatea și apa, mai degrabă decât pe vulnerabilitățile unor segmente specifice ale populației [6].

În special, astăzi societatea internațională, în contextul evaluării impactului schimbărilor de mediu asupra respectării drepturilor și libertăților fundamentale anumitor categorii de persoane, este preocupată de soarta fetelor și femeilor, care sunt nevoite, în urma schimbărilor de mediu, să se confrunte cu situații noi în care sunt supuse discriminării multiple, inclusiv discriminării pe criteriu de gen.

La fel, atenția actorilor vieții internaționale este canalizată spre atenuarea consecințelor schimbărilor climatice asupra copiilor. Or, studiile realizate până la moment atenționează asupra riscurilor de malnutriție, boli, lipsă de apă potabilă, bariere privind școlărirea copiilor etc.

Un alt drept fundamental mai puțin evident, dar afectat de schimbările climatice este dreptul popoarelor la autodeterminare. În acest context, comuni-

tățile indigene sunt îndeosebi afectate de schimbările climatice datorită faptului că acestea le obligă să părăsească zonele stabilite, le reduce accesul la apă potabilă, surse de hrană și alte resurse. Totodată, potrivit Raportului Parlamentului European referitor la efectele schimbărilor climatice asupra drepturilor omului și rolul activiștilor de mediu în această chestiune din data de 10 martie 2021, se reamintește obligația de a recunoaște drepturile populațiilor indigene și ale comunităților locale, contribuția adusă de experiența și cunoștințele acestora la lupta împotriva pierderii biodiversității și a degradării mediului; subliniază rolul și expertiza lor specifice în gestionarea și conservarea terenurilor și solicită intensificarea cooperării cu populațiile indigene și includerea acestora, precum și eforturi de consolidare a participării democratice a acestora la procesele decizionale relevante, inclusiv la cele legate de diplomația internațională în domeniul climei [4].

Cu referire la libertățile fundamentale ale omului care sunt lezate în contextul fenomenului schimbărilor climatice vom menționa libertatea de exprimare și dreptul la informare. Încălcarea acestor drepturi și libertăți se accentuează în rapoartele apărătorilor mediului, avertizorilor, jurnaliștilor și membrilor profesiilor juridice specializați în probleme de mediu din întreaga lume. În acest context, în Raportul Parlamentului European din 10 martie 2021, menționat mai sus, se precizează că apărătorii drepturilor omului în domeniul mediului subliniază că avertizarea în interes public este o formă de libertate de exprimare și de informare și joacă un rol esențial în demascarea și prevenirea încălcărilor dreptului Uniunii și în consolidarea responsabilității democratice și a transparenței; consideră că libertatea de informare este un instrument important pentru ca persoanele care ar putea fi afectate de consecințele schimbărilor climatice să fie informate în mod corespunzător și din timp cu privire la efectele dăunătoare ale schimbărilor climatice și ale măsurilor de adaptare; solicită respectarea libertății de informare [4].

Ne exprimăm convingerea fermă că, într-o perspectivă neîndepărtată, schimbările climatice vor amenința securitatea umană prin creșterea deficitului de resurse-cheie (de exemplu: apă, alimente, pământ și alte resurse naturale), subminarea mijloacelor de trai, compromiterea culturii și a identității, creșterea strămutărilor și migrație, contestarea capacității statelor de a oferi condițiile necesare pentru securitatea umană. Fiecare dintre acești factor pot afecta direct securitatea umană și pot contribui, de asemenea, la instabilitate politică și conflicte violente. În acest context, se conturează premisele nerespectării următoarelor drepturi fundamentale ale omului: dreptul la viață, dreptul la un nivel de trai decent, dreptul la autodeterminare, dreptul la proprietate etc. [9].

Concluzionând, menționăm că actualitatea subiectului abordat se demonstrează, în special, prin

tratarea prezentei problematice nu doar la nivel național, dar și la nivel mondial. Astfel, pentru reducerea consecințelor schimbărilor climatice, acum, ca niciodată, sunt necesare acțiuni imediate, coordonate și armonizate la nivel național și internațional, pentru ca comunitățile să-și poată valorifica dreptul la un mediu înconjurător sănătos, iar fiecare individ în parte să beneficieze plenar de toată gama de drepturi și libertăți fundamentale prevăzute de Carta internațională a drepturilor omului. Subsecvent, deciziile care urmează a fi luate la nivel internațional necesită să fie evaluate, în mod obligatoriu, prin prisma impactului schimbărilor climatice asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Referințe bibliografice

1. Convenția-cadru a Organizației Națiunilor Unite cu privire la schimbarea climei, adoptată la New York la 09.05.1992, înregistrată la ONU cu nr. I-30822, în vigoare pentru RM din 07.09.1995. În: *Tratate Internaționale*, 1999, vol. 9, p. 74.
2. Dabu V., Gușanu A.-M. Drept și libertate. Inconsecvențe legislative. Importanța diferențierii între drept și libertate. În: *Acta Universitatis George Bacovia. Juridica*, 2013, Volume 2, p.285-310.
3. Damian-Timoșenco G., Bodrug-Lungu V. Formarea competenței de reziliență climatică la adolescenți, Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova, Universitatea de Stat din Moldova, Școala Doctorală Psihologie și Științe ale Educației. Chișinău: Artpoligraf, 2021. 224 p.
4. Raportul Parlamentului European referitor la efectele schimbărilor climatice asupra drepturilor omului și rolul activiștilor de mediu în această chestiune din data de 10 martie 2021. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2021-0039_RO.html (vizitat 25.09.2023).
5. Adopting a Human Rights-based Approach to Ecosystem-based Adaptation: A Contribution to Sustainable Development. United Nations Environment Programme 2022. 73 p.
6. Annual Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights And Reports of the Office Of the High Commissioner and the Secretary-General. Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the relationship between climate change and human rights A/HRC/10/61 15 January 2009, p. 42-44.
7. Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC, 2023: Sections. In: *Climate Change 2023: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [Core Writing Team, H. Lee and J. Romero (eds.)]. IPCC, Geneva, Switzerland, p. 35-115.
8. Sepúlveda S., Van Banning T., Gudrún D. Gudmundsdóttir, Chamoun C., Van Genugten W. J.M, Human Rights Reference Book, University for Peace, 2004. 516 p.
9. UNEP, Climate Change and Human Rights. UNON Publishing Services Section, Nairobi, 2015. https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/9530/-Climate_Change_and_Human_Rights-human-rights-climate-change.pdf.pdf?sequence=2&%3BisAllowed= (vizitat 02.12.2023).

CZU: 341.322.5

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.4\(67\).08](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.4(67).08)

CRIMINOLOGICAL SPECIFICITY OF WAR CRIMES, THEIR DIFFERENCE FROM CRIMES AGAINST HUMANITY AND GENOCIDE

Alovzat Vilayet ALLAHVERDIYEV,
Ph.D. in Law, Professor of the
UNESCO Chair on Human Rights
and Information Law,
Law Faculty of Baku State University
<https://orcid.org/0000-0001-9442-3853>

SUMMARY

At the present day sometimes crime of genocide is practically described as a crime against humanity, and the latter is characterized as war crimes. Although some similarity does exist between these kinds of crimes, they have different peculiarities by their constituent elements. These peculiarities possibly may be linked with warfare, but it wouldn't be correct to bind them entirely with warfare. This difference can be found even in the charters of international criminal tribunals, particularly in various articles of Statute of the International Criminal Court: crime of genocide in Article 6, crimes against humanity in Article 7, and war crimes in Article 8 respectively.

Unlike war crimes, crimes against humanity and crime of genocide can be perpetrated both in times of warfare and peace. It's always important to distinguish the latter from war crimes.

Key-words: war, war Crimes, international crimes, genocide, crimes against humanity, International Criminal Court.

Target setting

The humanity is faced with a necessity of renunciation of wars. The states, as well as the specialists constantly seek the ways of establishment of the peace and security in the world. Though human beings strive to live a safe life, unfortunately, reality still proves it to be a dream. The conducted studies and surveys show that while some forces don't intend renunciation of

SPECIFICUL CRIMINOLOGIC AL CRIMELOR DE RĂZBOI, DEOSEBIREA LOR DE CRIMELE ÎMPOTRIVA UMANITĂȚII ȘI DE GENOCID

SUMAR

În prezent, uneori, crima de genocid este, practic, descrisă ca o crimă împotriva umanității, iar aceasta din urmă este caracterizată drept crimă de război. Deși există unele asemănări între aceste tipuri de infracțiuni, ele au particularități diferite prin elementele lor constitutive. Este posibil ca aceste particularități să fie legate de război, dar nu ar fi corect să le legați în întregime de război. Această diferență poate fi găsită chiar și în regulamentele tribunalelor penale internaționale, în special în diferite articole din Statutul Curții Penale Internaționale: crima de genocid la articolul 6, crime împotriva umanității la articolul 7 și, respectiv, crimele de război la articolul 8.

Spre deosebire de crimele de război, crimele împotriva umanității și crimele de genocid pot fi comise atât în timp de război, cât și în timp de pace. Este întotdeauna important să le distingem pe acestea din urmă de crimele de război.

Cuvinte-cheie: război, crime de război, crime internaționale, genocid, crime împotriva umanității, Curtea Penală Internațională.

war, they are even striking out the new and more dangerous types of it. In this case the human rights protection, protection of historic and cultural monuments, avoiding non-combat civilians to be victims of conflicts are receding into the background, all bounds are being gone beyond and the ways are being opened for new crimes. A part planning war uses the public and hidden war methods with more crafty ways, all the war techniques are accepted calmly. On the one hand progressive development of the international law, and on the other hand rapidly growing me-

nance of war and the humanity kept under constant fear. This paradoxical point has arisen in all periods of the history and paved the way for the international crimes damaging the interests and advantages of the governments.

Relevance of the research topic

The humanity and human being have always suffered from the wars, terror and other war crimes and it has never been possible to prevent completely those crimes. It is curious that the governments identify and recognize as an international crime the aggressive war, terror, genocide and crimes against humanity, and at the same time they enable them to be committed and directly make them. These crimes aren't possible to be committed without the finances and resources, so no wonder that they are conducted on a basis of the financial support and political plan of governments. Explanation and interpretation of these crimes which are close and similar to each other often cause the serious discussions and criticism. These crimes confuse even the international community being committed similarly in the different places of the world, and sometimes suggest a thought as if being run from the same center. These days there is a fear in the society that a threat to the peace and security created by harm caused to the humanity by the World War II may return at any time. In fact, the issues of responsibilities for the happened international crimes were identified and the judgments on them to punish the perpetrators were passed as well by establishment of the Nuremberg military tribunals after the war. However, the elements of war crimes, genocides and crimes against humanity hadn't been made completely by then and all the refinements in identifying the responsibilities of the perpetrators hadn't been examined, so afterwards the organizers faced the just criticism. Thus, the crimes a legal element of which hadn't been defined (for example, genocide, crimes against humanity) were interpreted as the war crimes. As a matter of fact it isn't estimated as a case obstructing a judgment of offenders; it's just that these international crimes are similar and so today many disputable and arguable points arise in connection with them. Sometimes a crime of genocide is identified as a crime against humanity, or the crimes against humanity are determined as a war crime in our days too. Though there are similarities between these crimes to some extent, they have the different specifications for the elements of crime. It is also possible that they have some ties relating them to wars, but it wo-

uldn't be true to say them to be connected with war at all. This difference is even specified in the charters of the international crime tribunals, in particular in the certain articles of the Statute of the International Criminal Court. Crime of genocide (Article 6), crimes against humanity (Article 7), war crimes (Article 8).

Conducted research level

The meaning, scope and overall examination of crimes against humanity and their interrelation with war crimes as well as comparison with the genocide as the grave violation of fundamental international law principles have always been the hot topic for scholarly writings. Detailed studies were conducted by A.Cassese, M. Bassiouni, S. Macedo, L.Huseynov, R.K.Mammadov and others in the area of post-Soviets adn Europe. Nevertheless, the current academic investigation is dedicated to the particular specifics of war crimes, their disctinctive criminological features what differ them from other crimes committed during the armed conflict period and peace time which could play the role of updated scientific approach applied in international criminal law and international humanitarian law.

Research objectives

The term of „war crimes” is a general concept and means a violation of norms of the international humanitarian law applicable in armed conflict [11, p. 198-201]. In the light of above-mentioned, the current academic study follows the objective of defining spesific aspects of war crimes what clearly differentiate them from other violations of international law principles and norms. Sometimes it is stated that war crimes cover only the acts established in the Geneva Convention for the Protection of War Victims (1949), but those acts embrace just a part of war crimes, the most dangerous and serous acts. And a common term isn't used in the international normative and precedent practice as well.

Main content

Article 6 of the Charter of the Nuremberg Tribunals uses an expression of “the violations of the laws or customs of war” in. Such violations include the followings:

- a) murder, ill-treatment or deportation to slave labor or for any other purpose of civilian population of or in occupied territory;
- b) murder or ill-treatment of prisoners of war or persons on the seas;
- c) taking of hostages;
- d) plunder of public or private property;

e) wanton destruction of cities, towns or villages;

f) devastation not justified by military necessity; and other crimes.

According to these acts, war is actually waged between the fighting parties, but at that time the civilians not taking direct part in hostilities also experience violence, moreover, such acts occurred cause the elements of war crime as they aren't justified by military necessity. The specified acts can be considered the war crimes because they aren't justified by military necessity, war is actually waged between the fighting parties, but at that time the civilians not taking direct part in hostilities also experience violence and tortures.

Besides the Charter of the Nuremberg Tribunals, the norms related to the war crimes are represented in the Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind, Charter of the Tribunal for former Yugoslavia and Statute of the International Criminal Court.

The Charter of the Tribunal for former Yugoslavia includes two separate articles related to war crimes (Articles 2 and 3). The particular acts are listed under name of the grave breach of the Geneva Convention from 1949 in the Article 2, and under name of "the violations of the laws or customs of war" in the Article 3. This distinguishing is related to two parts of the international humanitarian law – the protection of the human right in armed conflicts (Geneva Law) and limits on the methods and means of warfare (Hague Law).

War crimes are a broad legal category that covers the grave breaches of the international humanitarian law in armed conflicts of both international and non-international character. Each of these violations is a certain criminal act and gives rise to international criminal responsibility [10, p. 145]. Therefore it is necessary to specify all elements of crimes included to this category to get a comprehensive view on war crimes.

The accurate list of war crimes is established in the Statute of the International Criminal Court. The war crimes committed in the non-international armed conflicts were also included into jurisdiction of the Court. Based on the Charter and provisions of the International Tribunal for former Yugoslavia, the Statute of the Court considers as the war crimes the acts committed in the armed conflicts of both international and non-international character. The war crimes are divided into four categories. Two of them are the crimes committed in the international armed conflicts, and another two categories are the crimes committed in the non-international armed

conflicts. It should be assumed as a progress in law that the acts committed in the non-international armed conflicts are also considered as the war crimes. The acts considered as the war crimes in the Statute are mainly the acts represented as the grave breaches in the Geneva Conventions and Additional Protocols to them. At the same time the acts not considered a grave breach in the international humanitarian law are also identified as the war crimes [7, p. 45]. For example, conscripting or enlisting children into the armed forces, transfer by the occupying power of parts of its own civilian population into the territory it occupies, deportation of the population of the occupied territory within or outside this territory are identified as the war crimes in the international legal documents. However, use of chemical, bacteriological and nuclear weapons, or unreasonable delay of repatriation of prisoners of war and civilians and attacks in knowledge causing injury to civilians and damage to civilian objects which are recognized as a war crime aren't represented in the Statute as a war crime.

Public danger of war crimes is characterized by appearance of a vague number of people making choice of a calling of getting a material reward in return for taking part in the armed conflicts and military operations, and destruction of many people not only from the military forces, but even from civilians of the hostile parties in a result of participation of those people.

According to the norms of the international law the civilians shouldn't be subjected to any violence as the military operations are conducted between the armed forces of the hostile parts. Acts of violence against civilians can't be considered an acceptable method for winning. Civilians shouldn't be attracted to take part in fights and they should be shown respect in all circumstances. If security of civilians requests the solid military considerations, an occupant state may carry out complete or partly evacuation through certain territory. During such evacuation the persons in custody can be transferred only within the occupied territories. It makes an exception when not possible practically. In this case the evacuated persons should be returned to their places as soon as the military operations are over in those territories. We consider that such shown cases has found practical expressions in some great events of the history and met negatively by the international community. Namely the barbarous acts committed by the armed forces of criminal character in the Nagorno-Karabakh and neighbored regions of conflict can be mentioned as an instance of it.

Concept of the crimes against humanity

Compared to the war crimes the crimes against humanity and crime of genocide occur both in times of war and peace. It is an issue of interest to distinguish from the war crimes the crimes against humanity when they occur under war conditions. For example, torture, deportation, enslavement, rape is both the crimes against humanity and the war crimes. In respect to attack of the hostile part against civilians it is considered as a breach of the norms of the international humanitarian law and causes an element of war crimes. As well as if a large-scale feature of the act is offered to interpret it as the crimes against humanity, obviously it won't be accepted as the crimes against humanity yet, because war crimes also have a large-scale feature. In this case, in which circumstances the acts committed in warfare is interpreted as the crimes against humanity?

In general, the objective element of crimes against humanity is too broad and it includes the various acts. According to the article 20 of the Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind, a prerequisite to consider a committed criminal act as a crime against humanity it must be committed in a systematic or large-scale form. Two prerequisite is requested to interpret any act as a crime against humanity [2, p. 410-418]:

- act must be committed „in a systematic or large-scale form”;
- act must be encouraged or led by a government or any organization or group.

A large-scale form of an attack includes the followings:

- political purpose intended against certain civilians;
- establishment of the parallel institutions to pursue such politics;
- attracting the high rank political or military official quarters;
- large-scale repetitive long-sustained in the same form act against certain civilians with a use of the strong financial, military and other resources.

The features expressing the large-scale actions aren't represented in the Charter of the Nuremberg Tribunals, but interpreting the committed inhumane acts as the crimes against humanity the Tribunal stated that terror politics undoubtedly carried out on a large scale. Contrary to it, intentional regular repetition of the similar crimes expresses a systematic nature. Carrying out of such plan or politics may be a ground to commit inhumane act regularly or constantly. To note that this request is also not provided in

the Charter of the Nuremberg Tribunals, but the Tribunal especially emphasized in its sentence that the committed inhumane acts are the integral part of terror politics and in many cases they have organized and systematic character.

A systematic nature includes some features:

- systematic nature is a certain action or ideology intended destruction, victimization or weakening of a certain community or society by representing a certain political purpose or plan;
- committing and repetition of a large-scale criminal act against a group of civilians or sequence of the inhumane actions connected with each other;
- preparing the significant public or special resources or use of them for military or other purposes;
- attracting the high rank political or military official quarters in preparation, organization and performance of a plan.

Representing a large-scale and systematic nature, crimes against humanity include mainly three forms:

Apparently, in execution of a plan prepared for committing the crimes against humanity it may be divergence of views between a group making decisions and a person or persons performing them. Of course, it shouldn't be understood as a defense to liability. Whereas this person has as a preliminary agreed to commit the crimes against humanity, and taken part in execution of some plans. If a person being a member of the criminal group has just taken part in making of the planned decision, but then hasn't taken part in any process, he is liable for planning such crime and not taking any step to prevent it though he knew about it to be executed.

Concept of the crime of genocide

We noted above that compared to war crimes, genocide carries a broader sense. It can be committed against citizens, foreigners, civilians or combatants. Genocide isn't limited by the strict requirements belonging to military necessity. The main difference is related to „a criterion of intent” that is an essence of crime of genocide [1, p. 318]. Thus, it must be intent to destroy in whole or in part a certain group to commit genocide. Although, it may be not achieved in the military operations as well.

Public danger of crime of genocide is characterized by destruction or creating a risk of destruction in whole or in part of any national, ethnic, racial or religious groups as a group. Crime of genocide can also be committed in both peace and war conditions like crimes against humanity.

International criminal responsibility of crime of genocide was firstly established in the resolution No. 97 of the UN General Assembly adopted in 1946. And its legal basis is the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide entered in force in 1951. According to the Convention, genocide expresses the acts intended to destroy in whole or in part of any national, ethnic, racial or religious groups. Reacting to the crimes occurred in the Second World War, the Convention interprets the followings actions as genocide:

- 1) killing of members of the national, ethnic, racial or religious groups;
- 2) causing serious bodily or mental harm to family members of such groups;
- 3) deliberately inflicting on the group conditions of life calculated to bring about its physical destruction in whole or in part;
- 4) imposing measures intended to prevent births within such group;
- 5) forcibly transferring children of the group to another group.

The same definition is also provided in the Statute of the International Criminal Court. Taking into consideration the above-mentioned we come to a conclusion that the direct object of crime of genocide is life and health of a national, ethnic, racial or religious group, and the national, ethnic, racial or religious groups appear for victim of such crimes.

Holding the discussion on the acts causing the elements of genocide, the Preparatory Committee of the International Criminal Court has come to some conclusions.

Firstly, an act causing the element of genocide is considered killing of members of the national, ethnic, racial or religious groups. This act includes the followings [3, p. 294-297]:

- one or more persons must be killed by offender;
- the killed persons must belong to certain national, ethnic, racial or religious groups.

The second act is considered causing serious bodily or mental harm to family members of such group. Causing mental harm shall be understood to mean performing acts intended getting serious mental diseases of the group members, destroying their abilities to think reasonably, and etc. This act includes the followings [3, p. 294-297]:

- a person committing the crime must cause serious bodily harm to one or more persons, influence mentally on them, and such actions must include inhumane or disparaging treatment with torture, violence or sexual actions, by not limited by them;

- such person or persons must belong to the certain national, ethnic, racial or religious groups;
- offender must have an intent to destroy a national, ethnic, racial or religious group in whole or in part.

The third act is considered the measures intended to destroy any group or groups in whole or in part. And this act puts together the following features:

- offender creates living conditions for one or more persons aimed at physically destroying of them;
- such persons or people must belong to the certain national, ethnic, racial or religious groups;
- creating such condition a person committing the crime must have an intent to destroy the people belonging to that group.

The fourth act is considered forcibly transferring children of the group to another group. And this act includes the followings:

- a term of „forcibly” hereof means not only physical violence, but also threat of force and constraint (for example, threatening by violence, roughness, constraint, arrest, harassment, as well as the actions characterized as threatening or constraint against one or more persons by abuse of power or authority);
- the act means taking forcibly a person from a certain human group and giving to another human group. Transferring person must be under 18;
- a person committing the act must know that the transferring child is under 18.

The fifth act is considered the measures intended to prevent births within such group. The characteristic features for this act are the followings:

- executor impose the certain measures against one or more persons belonging to a national, ethnic, racial or religious group;
- executor of the crime must have an intent to destroy the people belonging to this group;
- marriages, sexual contacts must be forbidden between the group members, they must be sterilized forcibly, pregnancy must be forcibly aborticided;
- all the measures imposed must be intended to prevent births within such group. In just the same way this act is also a crime committed against a certain national, ethnic, racial or religious group and causing destruction of that group.

Genocide is a crime with material and formal element. The criminal acts like killing of the group members, causing serious harm to their health and mental ability for a purpose to des-

troy a national, ethnic, racial or religious group in whole or in part mean killing, serious harm to health and mental ability. Creating living conditions intended to destroy the group in whole or in part, preventing births within the group, forcibly transferring children belonging to the group to another group are considered as completed from the time of committing of such acts.

Such living conditions mean:

- deprive of the resources required for normal life (such resources could be the subsistence or medical support);
- systematic deportation from the place of residence (this act is a crime against a national, ethnic, racial or religious group and intended to destroy is as such).

Just like the crimes against humanity, crime of genocide also has an element of large-scale. But they shouldn't be equated. Namely this element is described from the several aspects. One of them is that the Legal Committee on War Crimes of the UN Commission considered in 1948 that the acts without large-scale character can't be accepted as a crime against humanity.

According to the Article 3 of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide from 1948, genocide is an international crime and it includes the following acts:

- conspiracy for a purpose to commit genocide;
- direct and public incitement to commit genocide;
- attempt to commit genocide;
- complicity in genocide.

Each of the acts originating genocide is the deliberate, intended and volitional acts by its nature. No wonder that an individual won't commit these acts if he doesn't know their specific consequences. These acts can't be committed accidentally or by negligence by all means. Nevertheless, an intention to commit the mentioned acts or generally scienter of their possible consequences are insufficient to interpret them as genocide. On this account it is required to expose a specific state of thought of offender or a certain intention related to the negative consequences of the act [9, p. 14-46].

A concept of genocide consists of two core elements:

- 1) essential intent;
- 2) forbidden act.

As noted above the most significant element is an existence of a special intent. It distinguishes genocide from the similar international crimes, as well as from the crimes against humanity. This intent involves some aspects [8, p. 135]:

- a) intent must not be accidental and involve

to destroy not one or more persons belonging to a certain group, but the group;

- b) intent must involve to destroy a group as such, as a separate group detached from the others. In this context, a difference between genocide and murder (homicide) is that genocide refuses to recognize the subsistence right a whole human group, but murder refuses to recognize the right to life of the certain human beings;

- c) intent must involve to destroy a group „in whole or in part“;

- d) intent must involve to destroy the above-mentioned groups namely for national, ethnic, racial or religious reasons. As we can see, other groups, especially political and social groups aren't included into this list, that is to say an object of genocide isn't social groups, but ethnic groups.

It may be said that these features characterizing genocide were a constituent element of the politics of some countries pursued against Azerbaijan during the period of Soviet Union and after. One of the gravest crimes committed against the Azerbaijani people in the armed conflicts of latter period was the Khojaly genocide happened over the night from 25 to 26 February 1992. It is often expressed an opinion that this act isn't a genocide. So it is necessary to conduct some investigation to determine is there any compliance between the Khojaly events and genocide.

In Khojaly, the armed forces perpetrated a cruel massacre against the non-combat civilians attacking on Khojaly over the night from 25 to 26 February [4, p. 56]. According to the evidence of the witnesses the tens of women, children from 2 to 15 and elderly people were killed that night, it was found the signs of torture on some corps given in different forms. The children's ears were cut off and they were scalped, the skull of an old man was torn out. The ones, who flight to the scene on helicopter first on 28 February 1992, saw the territory within a radius of 500 meters was overlaid by corpses [4, p. 74]. There is an abundance of facts that killing of the civilians in Khojaly was executed in a form of state policy. One of the evidences may be a fact that the escape paths of the population had been previously closed. Thus, it was impossible for the civilians to survive from criminal violence. Military groups of criminal nature killed a part of the people in the hidden places on the escape paths specially prepared in advance. The population trying to flee was shot down by assault rifles and machine guns.

It was stated above that a core element for genocide is a specific intent. Each of the acts ori-

ginating an element for genocide is the deliberate, intended and volitional acts by its nature. None of these acts can be committed accidentally or by negligence by all means. Nevertheless, an intention to commit the mentioned acts or generally scienter of their possible consequences are insufficient to interpret them as genocide. On this account it is required to expose a specific state of thought of offender or a certain intention related to the negative consequences of the act. These actions occurred against the civilians in Khojaly prove again that the intention of criminally armed forces was exactly to commit genocide. Killing the people trying to flee by assault rifles and machine guns in the hidden places specially prepared in advance affirms genocide intent indeed. Furthermore, the crime in Khojaly was intended against the Azerbaijanis as a national group what is proven this act as genocide.

The specified acts happened against the people from the ethnic group of Tutsi in Ruanda in 1994. Exposed to mass destruction 500.000 Tutsi were killed that year [5]. Therefore, crime of genocide was included above all others into the jurisdiction when the Ruanda Tribunal was established. The Tribunal determined that mass destruction of such a great number of people can't be accidentally in no way, and it was executed under the plan prefabricated by the state officials. And with this view the Tribunal passed its first judgment in connection with the genocide in 1998 against I. P. Akayesu, the mayor of the Taba Region.

We said above that it is wrong to consider crime of genocide as a crime against humanity. Genocide and crimes against humanity are the international crimes with the separate elements. Unlike genocide, there isn't any specific intent in crimes against humanity and they aren't intended against any ethnic group. But contrary to genocide, crimes against humanity are committed on a large scale. If crime of genocide not limited by warfare represents an action intended to destroy a national, ethnic or religious group in whole or in part, crimes against humanity are considered a component of attack intended against civilians in a result of state policy and activity [6]. When the act belonging to crimes against humanity are committed on a large-scale and systematically not against any national, ethnic or religious groups, but generally against a civil person or persons, it is assumed to jurisdiction of the International Criminal Court.

Conclusion and recommendations

In conclusion, one may summarize that war crimes, crimes against humanity and crime of ge-

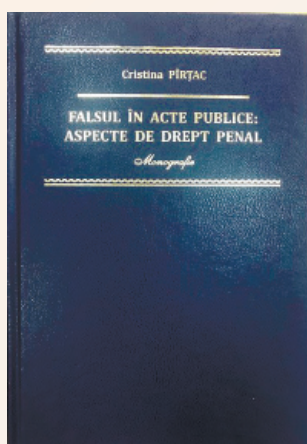
nocide: all of them are the international crimes with separated elements. Some of these elements are common, but there are distinctive features as well. Confirmation of this comes from the statutes of the international criminal tribunals, as well as the Rome Statute of the International Criminal Court. In other words, though all of these three international crimes are similar, they are identified and described separately as the crimes with the different elements. Therefore, the responsibility to be imposed for causing these crimes will also be different.

Bibliographical references

1. Buergental T. Self-Executing and Non-Self Executing Treaties International and International Law. In: *Collected Courses of the Hague Academy of International Law*, 1992, p. 313-397.
2. Cassese A. Balancing the Prosecution of Crimes against Humanity and Non-Retroactivity of Criminal Law. The Kolk and Kislyiy v. Estonia Case before the ECHR. In: *Journal of international criminal justice*, 2006, vol. 4, p. 410-418.
3. *International Crimes, peace and human rights: the role of the International Criminal Court /* Dinah Shelton, editor and contributor, Transnational Publishers, Inc. Ardsley, New-York, 2000. 356 p.
4. Mammadov Kh., Mammadov N. *Crimes of Armenian nationalists in Turkiye and Azerbaijan*. Baku: Elm Publishing House, 2006, 210 p.
5. www.iccnw.org (accessed 15.11.2023).
6. www.ictj.org (accessed 15.11.2023).
7. Атливанников Ю.Л., Энтин М.Л. Преступления против мира и человечества: проблемы кодификации и институционализации международной юстиции. В: *Международные суды и международное право*. Сборник обзоров. Москва, 1986, с.37-85.
8. Блищенко И.П., Фисенко И.В. *Международный Уголовный Суд*. Предисловие проф. В.П. Лозбякова. Москва: Закон и право, ЮНИТИ, 1998. 239 с.
9. Гусейнов Л.Г. Конституция Азербайджанской Республики, права человека и международное право. В: *Beynəlxalq hüquq*, 1998, №1, с. 14-46.
10. *Международное уголовное право. Учебное пособие*. Под общей ред. В.Н. Кудрявцева. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Наука, 1999. 264 с.
11. Панов В.П. *Международное уголовное право. Учебное пособие*. Москва: ИНФРА-М, 1997. 320 с.

INFRAȚIUNEA DE FALS ÎN ACTE PUBLICE

Tipografia Centrală a scos de sub tipar monografia „Falsul în acte publice: aspecte de drept penal”, semnată de Cristina Pârțac. Este o lucrare științifică recomandată de Consiliul Științific al Universității de Stat din Moldova, recenzată de Serghei Brînza, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Viorel Berliba, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Vitalie Stati, doctor în drept, profesor universitar, și Stanislav Copețchi, doctor în drept, conferențiar universitar.

Noutatea științifică a monografiei compuse din cinci capitole rezidă în efectuarea unei investigații teoretico-practice complexe și comprehensive în materia infracțiunilor de fals în acte publice. Ca rezultat al cercetării efectuate, au fost formulate un șir de concluzii, precum și lansate mai multe propuneri de *lege ferenda*, apte să contribuie la perfecționarea cadrului incriminator abordat. Desigur, cercetarea a fost fundamentată pe unele teze doctrinare existente, dar, în final, autoarea formulează și puncte de vedere proprii.

În introducerea de prezentare a volumului se menționează că lucrarea poate constitui un suport teoretic temeinic pentru buna dezvoltare a științei dreptului penal și, mai cu seamă, în partea ce privește studiul teoretic al infracțiunilor de fals în acte publice. Totodată, ea poate contribui la abilitățile de aplicare a legii penale, întrucât conține soluții concrete de încadrare a unor fapte prejudiciabile comise inclusiv conform art. 332 CP RM, oferă răspuns la întrebările apărute în procesul delimitării infracțiunilor de fals în acte publice și alte fapte conexe, conține analiza a peste 250 de hotărâri judecătorești, care au servit drept bază empirică a acestui studiu.

Monografia prezintă interes pentru legiuitor, deoarece au fost lansate mai multe propuneri apte să conducă la îmbunătățirea textului normelor prevăzute de art. 332 CP RM, precum și pentru viitorii practicieni ai dreptului penal, deoarece rezultatele cercetării pot fi utile studenților și masteranzilor de la facultățile de drept, dar și în procesul instruirii audienților din cadrul Institutului Național al Justiției.

O CARTE NECESARĂ ÎN ACTIVITATEA SPECIALĂ DE INVESTIGAȚII

Sub auspiciile Academiei „Ștefan cel Mare” a Ministerului de Interne a mai apărut o carte pe care o puteți găsi la Biblioteca Institutului Național al Justiției – „Temeiurile și condițiile de efectuare a măsurilor speciale de investigații”, semnată de Marian Gherman, Eugeniu Blîndu și Ilie Botnari.

Prevenirea și descoperirea infracțiunilor constituie o activitate distinctă, indiferent dacă se desfășoară în cadrul unui proces penal sau în afara lui. De aceea legiuitorul și organele de drept trebuie să țină cont de complexitatea măsurilor speciale de investigații și a celor procesuale care se cer a fi realizate în vederea asigurării bazei probatoare necesară incriminării faptei.

Efectele negative ale faptei infracționale impun realizarea diferitelor măsuri destinate identificării, demonstrării vinovăției și tragerii la răspundere penală a făptuitorului. Respectiva activitate este extrem de anevoioasă, solicitând o atenție deosebită pentru a nu se depăși limitele ei, în condițiile în care dreptul la viața privată, la respectarea demnității umane și inadmisibilitatea imixtiunii în viața personală au atins cote de standarde internaționale.

În prezenta lucrare sunt cercetate temeierile și condițiile efectuării măsurilor speciale de investigație în vederea identificării și înaintării propunerilor pentru modificarea și completarea textului Legii nr. 59/2012, dar și a Codului de procedură penală.

O contribuție semnificativă la cercetarea și studierea domeniului în cauză au adus cercetările savanților autohtoni, români și ruși, precum și cunoștințele practicienilor acumulate pe parcursul efectuării activității speciale de investigații.

Cartea cuprinde patru capitole: „Analiza situației în domeniu”, „Aspecte conceptuale privind temeierile și condițiile efectuării măsurilor speciale de investigații și conținutul lor”, „Temeiurile dispunerii măsurilor speciale de investigații”, „Condițiile de efectuare a măsurilor speciale de investigații”, „Propuneri și recomandări pe domeniul temeierilor și condițiilor de efectuare a măsurilor speciale de investigații”.

Autorii consideră că acest studiu conține recomandări și idei ce pot fi preluate de legiuitor în vederea unor eventuale modificări a legislației de profil și este un suport în instruirea studenților și practicienilor antrenați în activitatea specială de investigații.

INSTITUTULUI NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI

